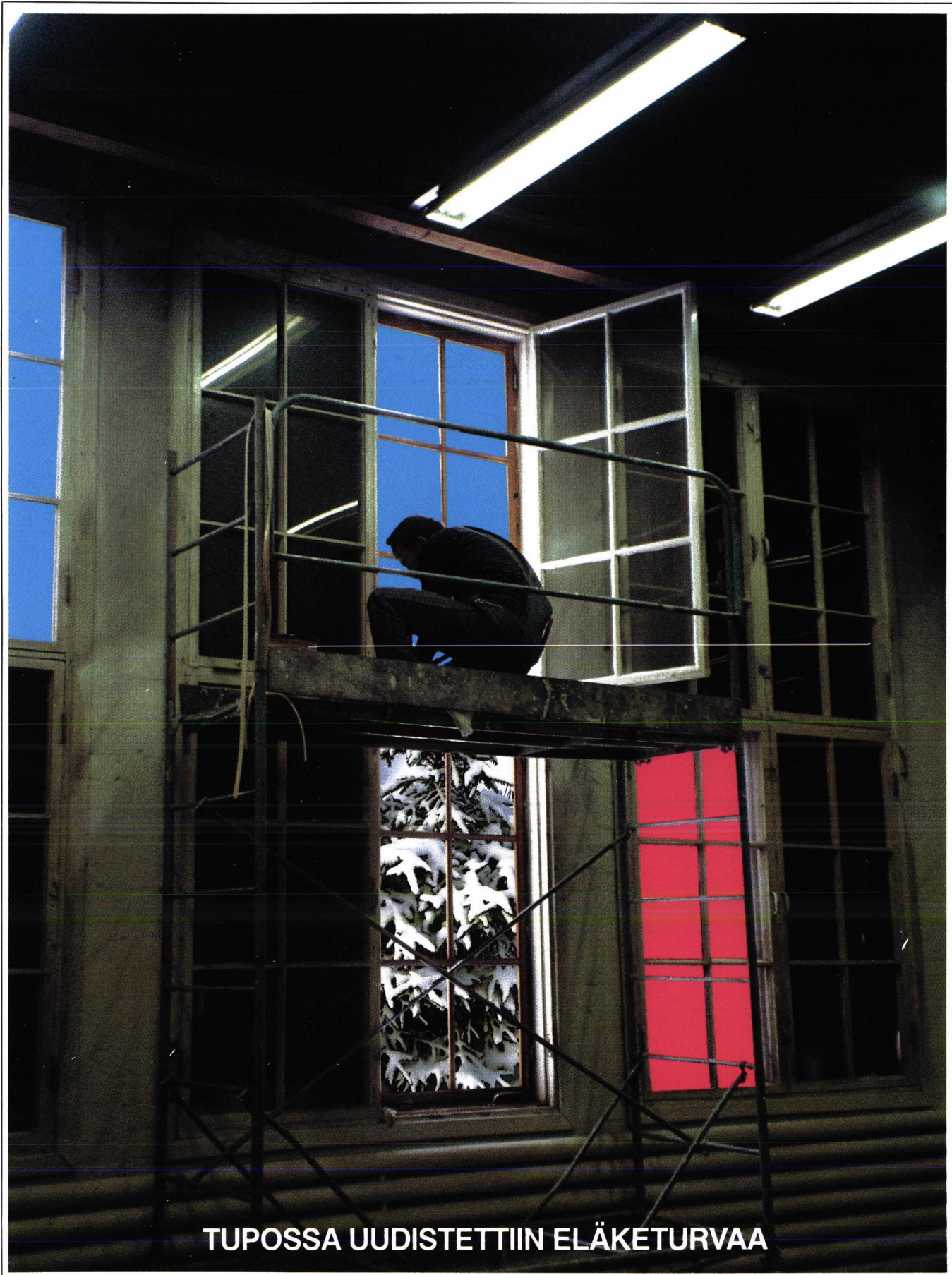

TYÖELÄKE

92
5

TUPOSSA UUDISTETTIIN ELÄKETURVAA

Päätoimittaja:

Pirkko Jääskeläinen

Toimitussihteeri:

Marja-Liisa Takala

Ulkoasu ja kansi:

Kristina Issakainen

Toimitusneuvosto:

Pirkko Jääskeläinen,
puheenjohtaja
Leena Lietsala
Esko Prokkola
Hannu Ramberg
Helena Tapio
Jussi Vanamo

Toimituksen osoite:

Opastinsilta 7
00520 Helsinki

Puhelin (90) 1 511

27. vuosikerta
Työeläke ilmestyy viitenä
numerona vuodessa.
Vuosikerran hinta
50 markkaa

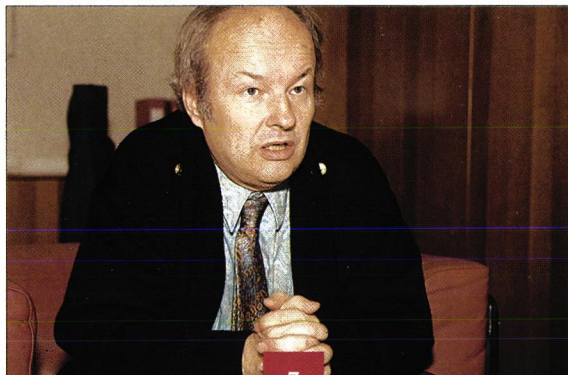
Helsinki 1992
Helsingin Liikekirjapaino Oy

ISSN 0566-5808

SISÄLTÖ

- 2 Lisää hyviä uutisia
Pääkirjoitus
- 3 Senioriteetti kunniaan
Kansliapäällikkö Heikki S. von Hertzenin haastattelu
- 6 Mitä eläkevakuutusyhtiön tilinpäätös kertoo?
Alpo Mustonen
- 9 Eläkelakien viidakossa
Pirkko K. Koskinen
- 10 Julkisen ja yksityisen dialektiikka
Pohjoismaisessa eläketurvassa
Jussi Vanamo, Kari Salminen
- 12 Suomalaiset selviytyvät
iäkkäät naiset Suomessa ja muissa Pohjoismaissa
Marita Vannemaa
- 14 Palkattoman kotityön väheneminen parantanut naisten eläketurvaa
Raili Hyrkkänen
- 16 Valtion talousarvioesitys sosiaaliturvan näkökulmasta:
Tiukkaa taloudenpitoa
Bo Lundqvist
- 18 Eläketurva uudistuu työehtosopimuksessa
Riitta Korpiluoma
- 20 Palkansaaaja mukaan työeläkkeensä maksumieheksi
Seppo Pietiläinen
- 22 Avustuskassalaista vakuutuskassalaiksi
Maija-Liisa Kotiranta
- 24 30 vuotta eläkesäätiöiden yhteistoimintaa
Olli Laurila
- 26 Seppo Rostila teki pitkän päivätyön
sosiaalivakuutuksen yliopettajana
Yliopettaja Seppo Rostilan haastattelu
- 28 TEL-indeksi vuodelle 1993 poikkeuslailla
Arto Laesvuori
- 29 Luopumiseläkkeestä luopumiskorvaukseksi
Auli Sulin
- 30 Työeläkekuntoutus käynnistymässä
Pirkko Etelävuori
- 33 Tiedoksi
- 36 Muista maista
Sinikka Laitinen
- 38 English Summary
- 40 Nimityksiä
- Lama sai jyr sijät liikkeelle
Eläke-Eetu

SENIORITEETTI KUNNIAAN

SUOMALAISET
SELVIYTYJÄT

MITÄ
ELÄKEVAKUUTUSYHTIÖN
TILINPÄÄTÖS KERTOO?

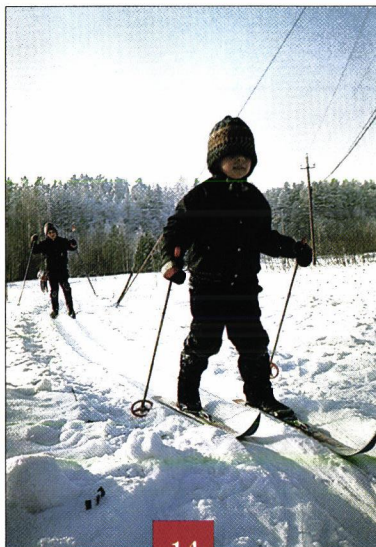
3

Sosiaali- ja terveysministeriön kansliapäällikkö Heikki S. von Hertzen nostaisi ikääntyvien työntekijöiden arvostusta erityisen senioriteettijärjestelmän avulla. Hänen mukaansa asenteet vanhenevia työntekijöitä kohtaan pitäisi muuttaa nyt eikä vasta kymmenen vuoden kuluttua.

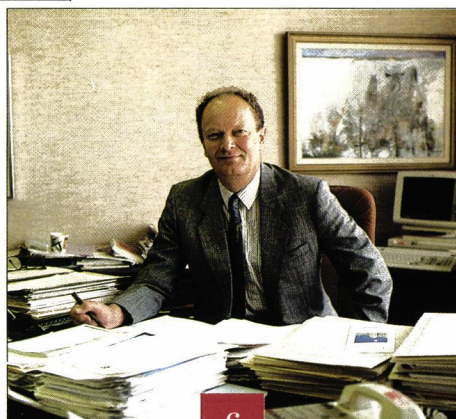
12

Gamle kvinner i Norden -tutkimus osoittaa, että suomalaiset naiset ovat Pohjolan huonokuntoisimpia, mutta sitkeimpiä.

14

PALKATTOMAN
KOTITYÖN
VÄHENEMINEN
PARANTANUT
NAISTEN
ELÄKETURVAA

6

Varatoimitusjohtaja Alpo Mustosen mukaan eläkevakuutusyhtiön tilinpäätöksen avaaminen ja todellisen tuloksen esiin kaivaminen on työn ja tuskan takana.

Valtion talousarvioesitys
sosiaaliturvan näkökulmasta

TIUKKAA
TALOUDENPITOA

16

ELÄKETURVA
UUDISTUU
TUPOSSA

18

LISÄÄ HYVIÄ UUTISIA

Jouko Laitinen

Kun televisiouutiset tavallisesti täyttyvät sodilla, onnettomuuksilla, konkurseilla ja irtisanomisilla, oli 25. päivä marraskuuta poikkeuksellinen. Kerrottuaan päivän neuvottelutulokset tyytyväinen uutisankkuri veti henkeä ja sanoi: "Ja lisää hyviä uutisia - korkotaso on laskenut ja pörssikurssit lähteneet nousuun."

Tuona päivänä koko Suomi huokaisi helpotuksesta. Yleislakon uhka väistyi. Usko laman taantumiseen vahvistui - uhrausten täytyy alkaa näkyä ensi vuonna.

Työeläkejärjestelmän historiaan päivämäärä 25.11.1992 jättää pysyvät jäljet. Niin tärkeitä ovat silloin tehdyt eläkeratkaisut.

Tuskin koskaan aikaisemmin on kerralla ratkaistu niin monta eläketurvan kehitykseen vaikuttavaa kauaskantoista ja periaatteellista asiaa.

Päätös palkansaajien työeläkemaksun jatkosta nousee kantavuudeltaan ylitse muiden. Paitsi että palkansaajamaksu vahvistaa järjestelmän rahoituspohjaa - kahdet härtiat jaksavat enemmän kuin yhdet - se kohentaa työeläkkeen uskottavuutta. Vakuuttujien on nyt entistä helpompi uskoa, että eläkelupaus pitää.

Suora palkansaajan vakuutusmaksu konkretisoi eläke-edun arvoa ja lisää mielenkiintoa sitä kohtaan. On sel-

vää, että palkansaajien mielenkiinto työeläkevarojen sijoittamiseen johti myös tarpeeseen uudistaa sijoitustoiminnan periaatteet muuttuneita olosuhteita vastaavaksi.

Tarvittaessa eläkeyhtiö voi asettaa hallituksensa palkansaajaedustajista jaoksen valmistelemaan sijoitusehdotuksia palkansaajamaksuista kerätyville varoille. Oletettavasti tällöin kohteena on usein asuntotuotanto.

Palkansaajat ottavat jatkossa kontolle puolet työeläkemaksun tulevasta noususta. On arvioitu, että 20-30 vuoden kuluttua palkansaajamaksu on 8-10 prosenttia. Tämä on siis poissa työnantajan maksu-osuudesta.

Molempien maksajien, sekä työnantajien että palkansaajien, tuleva taakka kevenee merkittävästi, jos keskimääräinen eläkkeelle siirtymisen ikä nousee muutamilla vuosilla.

Marraskuun sopimuksessa oli lukuisia työssäpysymistä lisääviä uudistuksia. Parasta niissä on se, että tavoitteeseen ei pyritä vain yksilöllisen varhaiseläkkeen ikärajaa nostamalla, vaan myös vakuutetun kannalta positiivisin keinoin. Esimerkiksi osa-aikaeläkkeen käyttöä pyritään lisäämään alentamalla sen ikärajaa ja yksinkertaistamalla sitä koskevia säädöksiä.

Eläkepoliittinen uutuus on eläkkeen karttuman kasvattaminen peräti 2,5 prosenttiin vuodessa yli 60-vuotiailla vakuutetuilla. Koska eläke ei kuitenkaan nouse yli 60 prosentin eläkepalasta, hyötyvät uudistuksesta eritoten ne, joiden eläke muuten jäisi vajaaksi. Tällaisia ovat pitkään opiskelleet, lastenhoitovapaalla olleet naiset ja erityisesti yrittäjät.

Yrittäjille tulospimuksen sivutuotteena syntynyt superkarttuma on erityisen tervetullut, koska se vähentää tarvetta ostaa kalliita yksityisiä eläkevakuutuksia.

Sokerina pohjalla marraskuun hyvässä työeläkeuutisissa on kuitenkin itse päätösten tekotapa. Päätökset sekä yksityisiä että julkisia aloja koskevissa uudistuksissa syntyivät työmarkkinaosapuolten neuvottelutuloksena. Eläkepäättökset ovat niin pitkävaikutteisia, että niiden taustaksi tarvitaan mahdollisimman laaja yhteiskunnallinen tuki, laajempi kuin eduskunnan hetkelliset voimasuhteet.

Nykyisen kaltaiselle työeläketurvalle olisi kohtalokasta malli, jossa eläkeratkaisut runnottaisiin eduskunnan läpi hallituksen parlamentaarisella voimalla. Se, ettei tälle tielle lähdetty, on voitto konsensukselle, yhteistyölle, jossa ei ole voittajia eikä voitettuja, vaan sitkeällä työllä aikaansaatuja neuvottelutuloksia.

Pirkko Jääskeläinen

Jouko Laitinen

Kansliapäällikkö Heikki S. von Hertzen:

SENIORITEETTI KUNNIAAN

- Työeläkejärjestelmää ajatellen tärkeintä on, että Eläkekomitea 90:n ehdottamat toimenpiteet toteutetaan. Komitean esittämät uudistukset ovat järjestelmän kannalta välttämättömiä, vaikeivat vielä riittäviä, sosiaali- ja terveysministeriön kansliapäällikkö Heikki S. von Hertzen sanoo. Lisäksi hän haluaisi nostaa ikääntyvien työntekijöiden arvostusta erityisen senioriteettijärjestelmän avulla.

Kansliapäällikkö Heikki S. von Hertzen piiskaa suomalaisia itsekritiikkiin: olemmeko muka muita maita niin paljon heikompi kansa, että meidän täytyy jäädä huomattavasti aikaisemmin eläkkeelle.

-Jos keskimääräistä eläkkeelle-siirtymisikää nostetaan kolmella vuodella, päästään vasta sille tasolle, jolla OECD-maat ovat nyt. Nykyinen lääketiede ja sosiaaliturva ovat niin kehittyneitä, että meidän pitäisi pystyä pinnistelemaan työssä keskimäärin 63 vuoden ikään asti, von Hertzen arvioi.

Toisaalta ihmiset ovat yksilöllisiä ja raihaistuvat hyvin eri ikäisinä. Sen vuoksi tässäkin asiassa ei saisi olla liian mustavalkoinen. Von Hertzen ehdottaa kehittäväksi senioriteettijärjestelmän, jonka liike-elämä on jo keksinyt mm. hallitusten päätoimisina puheenjohtajina. Näillä henkilöillä on vihdoinkin aikaa paneutua uuden luomiseen vankkaa kokemustaan hyväksi käyttäen.

-Asenteet ikääntyviin työntekijöihin pitäisi muuttaa nyt eikä vasta 10 vuoden kuluttua, jolloin meillä jälleen on työvoimapula, von Hertzen vaatii.

Eläkeintomonta eri syytä

-Suomeen on luotu sellainen ilmapiiri, että vain hölmö on töissä varsinaiseen eläkeikään asti, von Hertzen sanoo.

Varhaista eläkkeellejääntä ovat edistäneet monet eri tekijät. Siihen ovat vaikuttaneet niin työnantajat kuin vakuutusyhtiöt. Muun muassa henkivakuutusyhtiöiden yksilöllistä eläkevakuutusta koskeva aggressiivinen mainonta saa von Hertzenin moitteet.

Hän ei hyväksy myöskään elinkeinoelämän ihmettelyä paisuneista eläkekustannuksista. -Itsehän he hyvin härskisti saneerasivat työntekijöitä eläkkeelle muutamia vuosia sitten.

Yhtenä syynä suomalaisten varhaiseen eläköitymiseen voi olla se, että me olemme muita Pohjoismaita sairaampia.

-Tutkimusten mukaan meillä

on noin 25-30 sellaista kansantautia, joita ilmenee Suomen lisäksi vain Ruotsin ja Norjan suomalaisyhteisöissä. Syynä sairauksiin ovat liian läheiset sukulaisuussuhteemme.

Kuva onnellisesta varhaiseläkeläisestä ei aina oikea

Varhaiseläkkeen saajia on tutkittu useammassa eri laitoksessa ja tutkimustulokset ovat olleet hyvin saman kaltaisia. Tutkimustuloksiin von Hertzen ei kaikilta osin yhdy.

-Jos tehtäisiin edellisiä laajempi tutkimus, se tuskin olisi niin ruusunhohtoinen kuin, mitä tulokset nyt osoittavat, von Hertzen väittää.

Keskimääräistä eläkeikää ei nosteta yksin eläkepoliittisilla toimenpiteillä. Siihen tarvitaan lisäksi asenteiden muuttamista, työskentelyolosuhteiden parantamista ja lisää joustoa työsuhteisiin.

-Protestanttinen kasvatuksemme pitää osa-aikatyötä lintsaamisena. Meillä on vääränlaiset työn sankarit. Ansiomerkkejä annamme siitä, kun henkilö on tehnyt 30 vuotta samaa työtä, samassa työpajassa olematta päivääkään poissa. Se ei ole työpaikan eikä työntekijän etu.

Kaukaloajattelu estää tasapainoisen kehityksen

-Puheet sosiaalivakuutuksen ja sosiaali- ja terveyspalveluiden intergraatiosta ovat hyvin kauniita, mutta teot ovat vähäisiä. Tasapainoisen kehittymisen on estänyt ns. kaukaloajattelu, uskoo von Hertzen.

Esimerkkinä kaukaloajattelusta hän mainitsee keskustelun ns. eläkepommista (tulevien eläkkeiden rahoituksesta) ja ruumisarkkumallista, joka kuvaa Suomen väestön ikärakennetta.

-Eläkepuoli pyrkii aukaisemaan ruumisarkun eli purkamaan tämän mallin vain eläkepoliittisin toimenpitein. Jos asiaa lähestyy kokonaisuutena, yhtälö ei ole kovin monimutkainen. Sehän ratkeaa kolmella parametrilla, jotka ovat syntyvyys, todellinen eläkkeellejäämisikä ja ulkomaalaisten määrä. Mitä enem-

män pelkää ulkomaalaisia, sitä enemmän pitää puhua myöhäisemmän eläkkeellejäämisen taikka lapsenteon puolesta.

-Sama pätee myös perhepoliittisiin toimenpiteisiin, joita ei voi lähestyä jättämällä eläkepolitiikkaa sivuun.

Heikki S. von Hertzen muistuttaa, että 1980-luvulla luvattiin panna lasten asiat kuntoon ja että 1990-luvulla on vanhusten vuoro. Nyt ollaan lasten asioita hyvää vauhtia romuttamassa ja laman takia vain hyvin pieni asiantuntijapiiri kantaa enää huolta vanhuksista.

Kehittämisen jalkoihin ovat hänen mukaansa jääneet myös kaikkein vähäosaisimmat: vammaiset ja päihdeongelmaiset. Koko sosiaali- ja terveyspuolen ennaltaehkäisevä toiminta kärsii ja on jo kärsinyt.

Kansliapäällikkö von Hertzen yrittää itsepintaisesti ja tois-taiseksi hyvin yksin ajaa "sekä-että" -vaihtoehtoa. -Meillä on kyllä koulutusvelvoite, mutta ei ollenkaan samanlaisia kuntoutusvelvoitetta.

Kuntoilua työpaikoille

Uusi kuntoutuslainsäädäntö on ollut voimassa vuoden. Von Hertzenin mielestä laki ei vielä takaa, että asia olisi kunnonssa. Mutta laki antaa mahdollisuuden hoitaa se.

Itse hän on uskännynnäinen kävelijä ja yrityskohtaisen kuntoilun kannattaja.

-Viikoittainen pakollinen kävelylenkki työaikana tämän ministeriön vaelle saattaa äkkiä toteutua, von Hertzen vakuuttaa. Hän uskoo, että kävellyn menetetty työaika tulee moninkertaisesti takaisin parantuneena työtehona.

Kehysbudjetointi suurta farssia

Hallituksen periaatepäätös julkisen talouden tasapainon parantamiseksi on leikannut myös sosiaali- ja terveysministeriön määrärahoja. Valtioneuvoston tapa ohjata sosiaali- ja terveyspolitiittisia säästöjä saa kansliapäällikkö von Hertzeniniltä ankaraa kritiik-

Jouko Laitinen

Kansliapäällikkö Heikki S. von Hertzenin suurin huoli tällä hetkellä on, miten Suomen kansa toipuu henkisestä lamasta. Hän uskoo, että jälkihoito tulee olemaan kallista ja sen maksu miehenä on hänen oma ministeriönsä.

kiä. Hänen mukaansa kehysbudjetointi on suurinta farsia, mitä hän on työelämänsä aikanut kokenut.

-Jos sosiaali- ja terveystieteille annetut raamit olisivat pitäneet tai jos me olisimme saaneet operoida niiden sisällä vapaasti, olisimme varmasti pystyneet säästämään edellytetyt rahat huomattavasti pienemmin sosiaali- ja terveyspoliittisin vaurioin kuin nyt tapahtui, von Hertzen korostaa.

Herkullisena esimerkkinä säästökohteista hän mainitsee vaippalisän. -Se ei poista lamaa eikä pelasta meitä ahdin-gosta, mutta se tuo turvatomuutta tavallisille kansalaisille, kun mistään ei voi olla varma.

Myös hallituksen ehdotus työeläkkeiden tavoitetason laske-misesta 50 prosenttiin on von Hertzenin mielestä älytön. Häntä ei myöskään saa yli-puhutuksi eläkekaton taakse.

Sosiaaliturva kilpailuetu

Tutkimusten mukaan kiristynyt kilpailu laadukkaasta työvoimasta on johtanut muissa maissa siihen, että eläke-etuja on käytetty työsuhteeksi porkkanana.

-Eläkkeiden tavoitetason alen-taminen saattaa johtaa Euroopan avautuessa siihen, ettei

koulutettua työvoimaa muuta Suomeen tai sitä lähtee täältä.

Von Hertzen uskoo, että Eurooppaan mentäessä pohjois-mainen sosiaaliturva on meille kilpailuetu tai -valtti. -Mitä muuta meillä on tarjota Euroopalle, hän kysyy.

-Englanti on paras esimerkki siitä, ettei sosiaaliturvan leikkauksilla päästä toivottuun tulokseen.

Vakuutettujen maksuosuutta lisättävä

Von Hertzenin mukaan realiteetti on se, että myös vakuutettujen on jatkossa osallistuttava työeläketurvansa rahoittamiseen. -Mutta sehän edellyttää, että maksajat tietävät, mihin rahat käytetään. Etteivät ne mene esimerkiksi kasinopelien maksamiseen.

Kansliapäällikkö von Hertzen väittää, ettei pelkällä rahastoinnilla tulevien eläkkeiden rahoitusta turvata.

-Meidän täytyy tuoda tähän maahan lisää maksajia, koska synnyttämällä ei enää ehditä niitä saada. Eikä juuri nyt olekaan vauvabuumin paikka. Silloinhan meillä olisi samaan aikaan suuri ikäluokka siirtymässä eläkkeelle ja suuri ikäluokka alle 16-vuotiaita. Eli vahinko on jo tapahtunut.

Von Hertzen kannattaa lämpi-

mästi siirtolaisasiain neuvot-telukunnan ehdotusta, jonka mukaan vuodesta 2000 lähti-en vähintään 25 000 siirtolais-ta pitäisi tuoda Suomeen vuosittain. -Siirtolaisethan eroavat pakolaisista siinä, että siirtolaisia päästään valikoi-maan, kansliapäällikkö von Hertzen muistuttaa.

*Haastattelu:
Marja-Liisa Takala*

MITÄ ELÄKEVAKUUTUSYHTIÖN TILINPÄÄTÖS KERTOO?

Teppo Jokinen

Eläkevakuutusyhtiön tilinpäätöstä on julkisuudessa monesti pyritty analysoimaan. Johtopäätöksiä on tehty usein pikku-seikkojen perusteella. Totta on, että tilinpäätöksen avaaminen ja todellisen tuloksen esiinkaivaminen on työn ja tuskan takana eikä aina edes yksiselitteinen.

ALPO MUSTONEN

*Keskinäisen
Eläkevakuutusyhtiö Tapiolan
varatoimitusjohtaja*

Kristina Issakainen

Työeläkeyhtiön tulolähteinä ovat vakuutusmaksutuotot ja sijoitustoiminnan tuotot. Viime vuosina monien yhtiöiden tuloslaskelmaa ovat kaunistaneet myös eläkesäätiöiden ja -kassojen purkamisiin liittyneet vastuunsiirrot. Lakisääteisiä eläkkeitä koskevat vastuunsiirrot näkyvät erikseen vain vakuutusmaksuvastuun ja korvausvastuun muutoksina, kun taas muita eläkkeitä koskevat vastuunsiirrot sisältyvät vakuutusmaksutuloon.

Maksutulo markkinaosuuden mitta

Vakuutusmaksutulo on yleensä markkinaosuuden mitta. Jo pienetkin muutokset markkinaosuudessa mielletään osoitukseksi työeläkeyhtiön menestyksestä. Maksutuloon sisältyy eräitä arvionvaraisia eriä, muun muassa arvio siitä, missä määrin tarkkoihin palkkoihin perustuvat vakuutusmaksut poikkeavat perityistä ennakkomaksuista. Arviovirhe voi helposti olla prosentinjopa kaksikin - maksutulosta. Lisäksi arviovirhe kostaatuu seuraavana vuonna vastakaismerkkinä.

Vähäinen markkinaosuuden muutos saattaa olla siis pelkkää harhaa. Oikeampi markkinaosuuden mitta olisikin vakuutettujen lukumäärä tai vakuutettujen palkkasumma, mutta näitähän ei saada tilinpäätöksestä.

Sijoitustoiminnan tuottoja analysoidessa ei tuottojen kasvua sinänsä kerro sijoitustoiminnan tehokkuudesta, koska sijoituspotentiali kasvaa voimakkaasti. Tehokkuutta voidaan mitata vertaamalla sijoitustoiminnan nettotuottoja työeläkeyhtiön keskimääräiseen omaisuuteen. Koska sijoitustoiminnan tuottoihin sisältyy paitsi sijoitusomaisuuden myös rahoitus- ja käyttömöaisuuden tuotot, on vertailukohtana oltava koko omaisuus.

Tulosta kannattaa jatkojalostaa vähentämällä sijoitustoiminnan nettotuotoista keskimääräiselle takaisinlainauskannalle takaisinlainauskorkoa käyttäen laskettu korkotuotto ja vertaamalla saatua tulosta keskimääräiseen takaisinlainaamattomaan omaisuuteen.

Tuottavat sijoitukset asiakkaan etu

Sijoitustoiminnan nettotuotolle on minimivaatimus. Lakisääteisten vakuutusten keskimääräiselle vastuuvälille on hyvitettävä laskuperuste-korko (9,5 % vuonna 1991, 9,0 % vuonna 1992). Kun vastuuvälään sisältyy lisävakuutusmaksurahasto ja tasoitusvastuu, joille korkovaatimus on pienempi, ja kun myös vakuutusmaksutuloon sisältyy korkoa, riittää käytännössä noin 0,5 - 0,7 prosenttiyksikköä alempi korko.

Muissa kuin lakisääteisissä vakuutuksissa korkovaatimus on 4,25 prosenttia. Jos työeläkeyhtiö saa parempaa sijoitustuottoa, voidaan "ylijäämästä" tehdä varauksia ja poistoja.

Siitä otetaan myös laskennallinen tuloslaskelman ylijäämä. Loppuosa ylijäämästä siirretään edellä mainittuun lisävakuutusmaksurahastoon ja siitä TEL:n osuus ositetaan voimassa olevien TEL-vakuutusten kesken. Se palautetaan vakuutuksenottajille seuraavana vuosina - noin 30 prosenttia saldosta vuodessa.

Lisävakuutusmaksurahasto onkin asiakkaille palautettavan ylijäämän väliaikainen parkkeerauspaikka. Mitä korkeampi työeläkeyhtiön sijoitustuotto on, sitä suuremmat palautukset asiakas saa, eli sitä pienemmät vakuutusmaksut ovat. Hyvin hoidettu sijoitustoiminta on asiakkaan etu.

Luottotappiot ilmentävät vakuutuskantaa

Tuloslaskelman eristä ovat viime vuosina suhteellisesti eniten kasvaneet luottotappiot vakuutusmaksusaamisista eli maksutappiot. Niiden osuus maksutulosta kertoo paitsi maksuperinnän tehokkuudesta myös vakuutuskannan rakenteesta. Suhteellisesti suurimmat maksutappiot ovat niillä työeläkeyhtiöillä, joiden kannassa on paljon pieniä vakuutuksia. Tosin yksi iso konkurssi muuttaa tilanteen kerralla.

Vakuutusmaksuvastuun muutos kertoo, paljonko tuotoista on siirretty vastaisten vanhuuseläkkeiden ja vastaisen perhe-eläkkeiden varalle. Lisäksi siinä on mukana siirto lisävakuutusmaksurahastoon, kuten edellä on kerrottu.

Korvauskuluihin sisältyvät maksetut eläkkeet ja korvausvastuun muutos. Korvausvastuu sisältää maksettavana olevan eläkkeen pääoma-arvon lukuunottamatta eläkkeen indeksikorotuksia. Lisäksi siinä on tasausvastuu, mistä mm. eläkkeiden indeksikorotukset kustannetaan. Riskiliikkeen voitot viedään tasoitusvastuuseen, josta tarvittaessa täytetään riskiliikkeen tappiot. Tasoitusvastuu on siis riskiliikkeen puskurirahasto, joka viime vuosien työkyvyttömyys- ja maksutappioliikkeen tappioiden johdosta on kutistunut suhteellisen vaatimattomaksi. Riskiliikkeen tulosta ei voida analysoida tuloslaskelman perusteella.

Eri työeläkeyhtiöiden tehokkuutta vaikea verrata

Työeläkeyhtiön tehokkuutta analysoidaan yleensä vertaamalla liikekuluja maksutuloon. Liikekuluja varten on vakuutusmaksussa niin sanottu hoito-osa, joka määritel-

Kristina Issakainen

lään promilleina vakuutettujen palkoista. Tästä johtuen on vakuutusmaksujen tason muutokset eliminoitava, kun analysoidaan yhtiön tehokkuuden kehittymistä.

Työeläkeyhtiöiden väliset tehokkuusvertailut ovat vaikeita, koska maksun hoito-osaa suurilla työnantajilla on alennettu ja pienillä työnantajilla taas korotettu perustasosta. Jos työeläkeyhtiön liikekustannukset ovat pienemmät kuin vakuutusmaksujen hoito-osien määrä, ylijäämä siirretään lisävakuutusmaksurahastoon ja palautetaan sieltä vakuutuksenottajille. Kaiken kaikkiaan työeläkevakuutus hoidetaan erittäin pienillä liikekuluilla.

Työeläkeyhtiön tuloslaskelmaa analysoidessa keskeisin ero muiden yritysten tuloslaskelmiin on siinä, että tasaava erä ei olekaan tilikauden ylijäämä.

Riskiliikkeen osalta (kuolleisuus, työkyvyttömyys, perheläkelike, työttömyys ja makсутappiot) tasaava erä sisältyy korvausvastuun muutokseen (tasointuvastuu). Muun liikkeen osalta (sijoitustoiminta, liikekulut) tasaava erä sisältyy vakuutusmaksuvastuun muutokseen (lisävakuutusmaksurahasto).

Taseen vastattavien osalta työeläkeyhtiöt ovat hyvin samantapaisia. Vastuuvelka käsittää taseesta 95 - 97 prosenttia. Omaisuustase sen sijaan poikkeaa eri yhtiöillä. Erot omaisuustaseessa selittävät pitkälti erot sijoitusten tuottotasossa. Omaisuustaseen perusteella voidaan päätellä, mikä on työeläkeyhtiön maksuvalmius ja luotonantokyky. Viimeksi mainittu on sitä parempi, mitä suurempi osa omaisuuden määrästä jää takaisinlainauksen ja kiinteän omaisuuden ulkopuolella.

Työeläkeyhtiöiden analysointia tilinpäätösten perusteella on vaikea tehdä täysin luotettavasti. Jos näkee paljon vaihua ja laskee vertailuja pitemmältä ajalta, syntyy kyllä oikea kuva. Se myös paljastaa, että työeläkeyhtiöt eivät ole ollenkaan samanlaisia, vaikka niin yleisesti luullaan. Analysointi selkiintyy, kun työeläkeyhtiöistä siirretään pois muun kuin lakisääteisen eläkevakuutuksen vakuutuskanalta. Euroopan integraation seurauksena myös tilinpäätökset tullevat avoimemmiksi. Vertailu tulee helpommaksi ja myös luotettavammaksi.

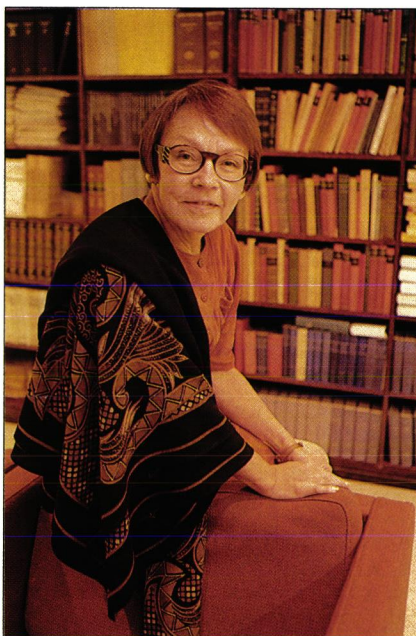
ELÄKELAKIEN VIIDAKOSSA

Niihin asioihin, joiden laillista meina minä oikeusasiamiehen kansliassa valvon, kuuluvat mm. vankilat, poliisi, mielisairaalat ja sosiaaliturva. Viimeksi mainittu ryhmä on yllättäen noussut suurimmaksi; kun ihmiset edellisinä vuosina ovat kanteluista päätellen olleet tyytymättömiä poliisin toimintaan, on poliisia koskevien kanteluiden määrä nyt laskenut ja sosiaaliturva-asiat ovat nousseet riidattomalle kulturalistisijalle. Hätäinen johtopäätös on se, että lama näkyy tässäkin.

Tämä selitys ei ilmeisesti ole oikea tai ainakaan riittävä. Esimerkiksi toimeentulotukea koskevia kanteluita ei ole enempää kuin ennenkään, ja niissähän taloudellisen ahdingon olettaisi ensimmäisenä heijastuvan. Pääosa meillä tulevista asioista on sellaisia, joita muut viranomaiset ovat käsitelleet ennen lamaa. Mehän saamme ne vasta sen jälkeen, kun kaikki muut byrokratian kiemurat ja portaat on käyty läpi, ja se vie tunnetusti aikaa.

Eläkkeistä, nimenomaan työkyvyttömyyseläkkeistä kannellaan jatkuvasti. Varsinkin kaksi asiaa hiertää: erot hoitavan lääkärin ja asiantuntijalääkärin lausuntojen välillä, kun edellinen pitää asiakasta työkyvyttömänä, jälkimmäinen ei, ja työkyvyttömyyden erilaiset määrittelyt eri laeissa.

Lääketieteellisen asiantuntemuksen edessä me olemme voimattomia. Ymmärrämme toki, että eri lääkärit voivat perustellusti arvioida jotain niin konstikasta asiaa kuin työkyvyttömyyttä - ja muitakin asioita - eri tavalla ja päätyä erilaisiin lopputuloksiin. Kuitenkin, kun käsitykset toistuvasti poikkeavat toisistaan samansuuntaisesti, alkaa ihmetyksen sormi lähestyä kummastuksen suuta. Kanteluissa väitetään, ettei hoitavan lääkärin käsitykselle anneta mitään arvoa. Vaikka hän tuntee potilaan ja pitää häntä työkyvyttömänä, asiantuntijalääkäri, joka on nähnyt

Jouko Laitinen

PIRKKO K. KOSKINEN

*Eduskunnan
apulaisoikeusasiamies*

vain paperit, mutta ei potilasta itseään, päätyy kielteiseen tulokseen. Hänen käsityksensä kuitenkin pitää. Miten tämän hakijalle selität? Onko ihan mahdotonta sopia yhteisistä pelisäännöistä, joita niin hoitava kuin asiantuntijalääkärikin noudattaisivat? Edes osapuilleen?

Maallikon on myös lähes mahdotonta käsittää, miksi työkyvyttömyys määritellään eri eläkkeitä varten eri tavoin. Työkyvyttö, mikä työkyvyttö, arvelee tavallinen eläkkeenhakija eikä millään ota ymmärtääkseen, että hän on "vain" ammatillisesti työkyvyttö, saa sillä perusteella esimerkiksi VEL:iin perustuvaa työkyvyttömyyseläkettä sen verran kuin saa, ja senkin vain määrääjäksi. Jos hän kuuluu TEL:n tai LEL:n piiriin, ei puhuta ammatillisesta työkyvyttömyydestä, vaan ansiotason alenemisesta, mikä on jo toinen juttu. Miksi? Ja jos vamma on työtapaturman aiheuttama, TVL:n mukaista tapaturmaeläkettä saakin vain sen

tapaturman aiheuttamasta työkyvyn alenemisesta.

Ihminen ja hänen työkykynsä ikäänkuin viipaloidaan. Se tietty tapaturma on kuitenkin ihmisen siinä kokonaistilanteessa voinut aiheuttaa lähes koko työkyvyn menon, jota mikään osakorvaus ei kata. Viipaloinnin estämiseksi TVL 18.2 §:ssä tosin todetaan, että työkyvyn alentumista arvioitaessa otetaan huomioon työntekijän jäljellä oleva kyky hankkia itselleen ansiotuloja saatavissa olevalla sellaisella työllä jne. Tähän sisältyvä sanoma ei näytä kuitenkaan menneen kovin hyvin perille. Tai sitten tulkinta on todella ankara tai päättäjät luottavat siihen, että muita korvauksia haetaan ja saadaan. Meilläkin on ihan riittävästi käytännön esimerkkejä sekä tällaisista että muistakin väliinputoajista.

Eläkeasioiden ammattilainen saattaa ymmärtää hienoudet ja rajanvedot. Mutta lakien pitäisi antaa myös tavallisille kansalaisille ainakin tietoa siitä, mikä heidän oikeudellinen asemansa on ja mitä heiltä odotetaan. Tätä vaatimusta eläkelait eivät täytä. Olen joskus puolivakavissani esittänyt, että koko eläkelainsäädäntö pitäisi ensin kumota ja sitten rakentaa alusta, punniten ennakkoluulottomasti eri etuuksia ja niiden toimivuutta. Pohdinnan lopputuloksen voisi sitten kirjoittaa selkokielelle ja muutenkin ymmärrettävästi. Tarjoan ajatusta tässäkin, ainakin kokeeksi.

Ja miksi järjestelmiä ylipäätään täytyy olla niin monta? Jos hallinto ja rahoitus vaativat nippukaupalla omia lakejaan, eikä ainakin etuuksista voisi olla oma selkeä lakinsa - yksi laki siis - jossa etuudet olisi koordinoitusti ja edellytyksineen lueteltu pienimmästä suurimpaan?

Laiha parempi lohtu on se, että tulkinna vähitellen väljenevät, mikä aikanaan heijastunee lakitekstissäkin.

JULKISEN JA YKSITYISEN DIALEKTIKKA

POHJOISMAISESSA ELÄKETURVASSA

"Historia ei koskaan takaa vastakohdan selkeää voittoa vastakohdastaan: edetessään se tuo esiin odottamattomia ratkaisuja ja synteesejä, joita ei voida ennustaa."

Roland Barthes: Mythologies (1957).

Universalistinen sosiaalipolitiikka

Pohjoismaissa kehitettyä sosiaaliturvamallia on luonnehdittu universalistiseksi. Sen leimaa-antavana piirteinä ovat valtiollisen sosiaalipolitiikan kattavuus, etuuksien korkea taso, tarve- ja ansaintaperiaatteiden tasapainottaminen ja laaja, julkisen vallan ylläpitämä palvelujärjestelmä.

Universalistisen sosiaalipolitiikan kohteena on jo käsitteen mukaisesti maan koko väestö. Sosiaalipolitiikka ei samaistu "työväenkysymykseen", vielä vähemmän "köyhäinhoitoon".

Sosiaalipolitiikan subjektina, toteuttajana, on pääasiassa valtio. Pohjoismaiden traditio ei ole vierastanut sosiaalipolitiikan pitkälle vietyä valtiolismista. Muualla Euroopassa ja erityisesti Yhdysvalloissa liberaali kulttuuri on suhtautunut valtioon huomattavasti epäluuloisemmin.

Universalistisen sosiaalipolitiikan eettisenä perusteena on tasa-arvo, jolla tässä yhteydessä tarkoitetaan sosiaalisten ja taloudellisten erojen minimoimista kansalaisten kesken.

Pohjoismaisen eläketurvan perusteet

Nykyaikainen yhteiskunta jakautuu yksityiseen ja julkiseen sektoriin. Jako on tosin kulttuurisidonnainen, ja oikeisto on perinteellisesti pannut sille enemmän painoa kuin vasemmisto.

Yksityinen sektori tuottaa ihmisten tarvitsemia tavaroita ja palveluja ja maksaa työntekijöilleen palkkaa heidän kykyjensä ja ansioidensa mukaan. Julkinen sektori vastaa tuotetun varallisuuden usjaosta siten, että kaikki yhteiskunnan jäsenet saavat tarpeensa tyydytetyiksi - kuitenkin vain sellaiset tarpeet, jotka vallitseva arvojärjestelmä kelpuuttaa tyydytettävien listalle.

Eräs yleisesti hyväksytty uudelleenjaon aihe on ihmisten tarve taloudelliseen toimeentuloon myös silloin, kun he eivät iän tai sairauden takia enää voi osallistua työelämään, toisin sanoen eläkkeet.

Kansalaisen oikeus eläketurvaan tuotannollisen siteen katkettua voidaan johtaa kolmesta periaatteesta: kansalaisuudesta, yksilöllisestä sosiaalisesta tilasta ja työsuorituksesta. Pohjoismaissa näistä perusteista on jatkuvasti käyty kiistaa eri väestöryhmien kesken.

Sodanjälkeisenä aikana maanviljelijät ovat kannattaneet kansalaisuuteen perustuvia, tasasuuruksia eläkkeitä. Porvaripuolueet ovat tunteen vetoa valikoiviin, tarveharkintaisiin etuuksiin. Sosiaalidemokraatit olivat 1950-luvulle asti tarveharkinnan kannalla, mutta työntekijöiden elintason noustessa he ymmärsivät ansioihin suhteutetun eläketurvan merkityksen edustamalleen väestönosalle.

Uusliberalismi ja yksityistäminen

Yleismaailmallinen laskusuhdanne, jota Suomessa kutsutaan lamaksi, on synnyttänyt paineita julkisia, lakisääteisiä eläkejärjestelmiä kohtaan. Sosiaalidemokraattinen ajattelutapa, joka on säilyttänyt suurimman vastuun sosiaalipolitiikasta valtiovalle, on saanut antaa sijaa uusliberalistisille pyrkimyksille. Niiden tavoitteena on valtion vaikutusvallan vähentäminen ja yksilöllisen aloitteellisuuden korostaminen - sanalla sanoen yksityistäminen.

Yksityistämällä tarkoitetaan sitä, että julkinen valta vetäytyy vastuusta määrättyllä alueella ja jättää kentän kansalaisten omaehtoisen toiminnan varaan. Yksityisen ja julkisen välinen raja ei kuitenkaan ole jyrkkä. Valtion sääntely voi olla eri asteista ja jättää enemmän tai vähemmän tilaa kansalaisyhteiskunnalle.

Taistelu yksilönvapauden puolesta valtion asioihin puuttumista vastaan on kuulunut liberaalien ohjelmaan 1700-luvulta lähtien. Nykyaikasta liberalismia kutsutaan uusliberalismiksi siksi, että se korostaa vapaan yrittäjyyden ja markkinavoimien suhteellista edullisuutta klassisen liberalismiin lähes absoluuttisen valtionvastaisuuden asemesta.

Tältä pohjalta uusliberaalit myös arvostelevat hyvinvointivaltiota. He väittävät, että valtion harjoittama resurssien uudelleenjaako on kokonaisuuden kannalta tehotonta ja

tuloksiltaan jopa tavoitteidensa vastaista.

Yksityistämisen pyrkimyksiä Pohjoismaissa

Kansalaisuusperusteisen tasaeläkkeen ja työhön perustuvan ansioeläkkeen yhdistelmä on oleellinen osa universalistista sosiaalipolitiikkaa. Se on toteutettu Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa voimakkaan sosiaalidemokraattisen liikkeen, keskitetyn työmarkkinamekanismin ja vahvan maataloussektorin yhteispeilillä.

Tanska on ollut poliittisesti pirstoutuneempi, mikä on ainakin osittain syynä siihen, että Tanskassa ei ole lakisääteistä ansioeläkejärjestelmää.

Tanskan malli sijoittuu pohjoismaisen, universalistisen ja keski-eurooppalaisen, korporatistisen järjestelmän väliin.

Universalistinen piirre Tanskan sosiaalivakuutuksessa on veroilla rahoitettu, verraten korkea kansaneläke. Korporatistiseen malliin kuuluva elementti on ansioeläkkeiden hoitaminen ammatillisten eläkekassojen ja yksityisvakuutuksen kautta.

Pyrkimyksiä lakisääteisen eläketurvan heikentämiseen esiintyy nykyisin kaikissa Pohjoismaissa. Tanskan kansaneläkettä on kehitetty tarveharkinnan suuntaan. Ruotsissa on puhuttu laajennetusta kansaneläkkeestä, johon ATP sulautuisi. Norjan lisäeläkkeen korvaavuustasoa on alennettu.

Kristina Issakainen

Suomen porvarihallitus on kaavaillut kattoa työeläkkeisiin ja eläkkeiden korvaavuustason alentamista. Virkaeläkkeiden leikkaamisesta ovat yksimielisiä kaikki paitsi virkamiehet.

Lakisääteisten ansioeläkkeiden huomattavat heikennykset korvautuisivat osittain yksityisvakuutuksilla, mutta pääasiassa luultavasti kollektiivisilla, työmarkkinapohjaisilla järjestelyillä Tanskan mallin mukaisesti.

Eläkejärjestelmien yksityistämispyrkimykset eivät johdu poliitikkojen liberalistisista aatteista, vaikka saattavat he niitäkin elätellä. Eläkejärjestelmien perusteita on jouduttu miettimään uudestaan toisaalta talouskriisin, toisaalta EY-maiden yhdenmukaistavan paineen takia.

Tarve- ja ansaintaperiaatteen kompromissi

Kansaneläkejärjestelmän taustalla on käyttöarvon eli tarveperiaatteen idea. Työeläke puolestaan pohjautuu vaihtoarvoon eli ansaintaperiaatteeseen.

Lakisääteiset eläkkeet ovat Pohjoismaissa - Tanskaa lukuunottamatta - painottuneet ansaintaperiaatteen suuntaan. Erityisesti Suomessa ansainta- ja tarveperiaatteet on asetettu jyrkästi vastakkain. Ne ovat heijastaneet eri väestöryhmien poliittisesti organisoituneita intressejä.

Jos ansaintaperiaatteen läpimurto vastaa teollistumisen ja

taloudellisen kasvun logiikkaa, eikä olisi luonnollista, että siitä peräännyttäisiin stagnaation tai taantumisen vaiheeseen?

Tällainen vuorottelu voisi olla lyhyellä tähtämellä taloudellisesti perusteltua. Onhan eläkevakuutusmaksuakin käytetty suhdannepolitiikan välineenä. Eläkepolitiikan luonteeseen kuitenkin kuuluu pitkäjänteisyys. Järjestelmään on voitava luottaa jopa sukupolvien yli. Eläkejärjestelmää ei voida tieteen tahtoen rakentaa purettavaksi esimerkiksi viiden vuoden kuluttua.

Sitä paitsi ansioeläkkeiden oleellinen heikentäminen saattaa vähentää kokonaiseläkejärjestelmän - siis myös vähimmäiseläkkeiden - kannatusta nimenomaan hyvätuloisen kansanosan keskuudessa, joka suurelta osalta rahoittaa eläkejärjestelmää.

Kansainväliset vertailut osoittavat, että lakisääteinen ansioeläke yhdistettynä kansalaisuusperusteiseen vähimmäisturvaan tasoittaa kansalaisten välisiä tuloeroja tehokkaammin kuin yksityisiin tai kollektiivisiin vakuutuksiin perustuva turva. Taloudellisesti heikkoina aikoina tuloerot taas pyrkivät eri syistä kasvamaan. Jos sosiaalipolitiikan tasa-arvotavoitteesta halutaan pitää kiinni, olisi ansainta- ja tarveperiaatteelle rakentuva kokonaiseläkejärjestelmä pyrittävä säilyttämään myös - ja nimenomaan - laman aikana.

Palvelujärjestelmän uudistaminen

Hyvinvointipolitiikan modernisointi näyttää kaikissa teollisuusmaissa väistämättömältä. Erilaisissa järjestelmissä se voidaan kuitenkin toteuttaa eri tavoin.

Eräs pohjoismaisille hyvinvointivaltioille tyypillinen piirre on laaja julkinen palvelujärjestelmä. Sekin voidaan ymmärtää tasa-arvotavoitteen ilmentymäksi. Sosiaalipalvelut ovat kaikkien kansalaisten saatavilla tuloista ja varallisuudesta riippumatta.

Palvelujärjestelmä perustuu yksinomaan tarveperiaatteelle. Palveluja ei ansaita, mutta niitä ei myöskään käytetä muuta kuin tarvittaessa. Tämän toteaminen vaikuttaa triviaalilta, mutta se voi antaa jonkinlaisen lähtökohdan palvelujärjestelmän luonteen ymmärtämiseen. Miksi palveluja ei voitaisi eriyttää tarveharkintaisesti?

Se, joka suoraviivaisesti puhuu palvelujen yksityistämisestä, saa heti (uus)liberaalin leiman. Samansuuntaisia aloitteita on kuitenkin esitetty hyvin erilaisista ideologisista lähtökohdista. Myös hallintomiehet, vihreät, radikaalit ja konservatiivit ovat etsineet vaihtoehtoja valtiollistetulle hyvinvoinnille.

Dialektiikan kielellä ilmaistuna sosiaalipalvelut näyttäisivät olevan juuri se alue, jolla valtiollistamisen ja yksityistämisen välinen ristiriita voitaisiin ylittää. Mikään poliittinen filosofia ei pysty määritte-

lemään sitä aluetta, joka julkisen vallan toiminnan pitäisi kattaa - ei positiivisessa eikä negatiivisessa mielessä. Pragmaattisuus on silloin yhtä hyvä sääntö kuin mikä muu tahansa. Otetaan julkisen sektorin avuksi kaikki ne resurssit, jotka kansalaisyhteiskunta tarjoaa: markkinat, vapaaehtoistyö, epäviralliset sosiaaliset verkostot jne.

Mikään ei tietenkään ole yksinkertaista eikä mustavalkoista. Monista julkisista palveluista tinkiminen merkitsisi niin ikään tasa-arvoperiaatteen loukkaamista.

Sosiaaliturva ja sosiaalipalvelut ovat kuitenkin erilaisessa asemassa niiden erilaisen aikajänteen takia. Mitään peruuttamatonta ei tapahdu, jos esimerkiksi terveyskeskuksmaksu otetaan käyttöön nyt ja poistetaan viiden vuoden kuluttua. Jos sen sijaan eläkevakuutusmaksut jätetään viideksi vuodeksi maksamatta, niin hyvin suuren kansanosan elinehdot heikentyvät olennaisesti ehkä kymmeniksi vuosiksi.

JUSSI VANAMO
Eläketurvakeskuksen
tutkimusosaston
osastopäällikkö

KARI SALMINEN
Eläketurvakeskuksen
tutkimusosaston
tutkija

SUOMALAISET SELVIYTYJÄT

läkkäät naiset Suomessa ja muissa Pohjoismaissa

Myytti suomalaisesta sisusta osoittautuu iäkkäitä naisia koskevassa pohjoismaisessa vertailussa todeksi: suomalaiset naiset ovat Pohjolan huonokuntoisimpia, mutta sitkeimpiä. He selviytyvät myös vanhuusvuosiensa pitkään ilman yhteiskunnan tukea ja palveluja.

Ikääntyneet suomalaiset naiset erottuvat ruotsalaisista, norjalaisista, tanskalaisista ja islantilaisista kanssaisarisistaan poikkeuksellisten elämäkokemustensa takia. Sotaja pula-ajat ovat monessa suhteessa jättäneet jälkensä tämän päivän vanhussukupolven elämään.

Vaikutukset ikääntyvien naisten elämään ovat olleet pääosin kielteisiä, mutta myös myönteisiä. Sotavuodet opettivat naisille luottamusta siihen, että vaikeissakin oloissa on mahdollista selviytyä.

Gamle kvinner i Norden (Vanhat naiset Pohjolassa) -tutkimusprojektissa on kartoitettu iäkkäiden naisten elämää viidessä Pohjoismaassa. Tutkimus käynnistyi norjalaisten aloitteesta vuonna 1988. Sitä rahoittaa ja johtaa pohjoismaisen yhteistyön osalta Pohjoismaiden ministerineuvosto ja Suomen osalta sosiaali- ja terveyshallitus.

Projektin ensimmäinen vaihe on tilastoihin ja tutkimuksiin (lähinnä eri pohjoismaissa tehtyihin elinolotutkimuksiin) perustuva kuvaus iäkkäiden naisten elinoloista. Ra-

portti ensimmäisestä vaiheesta julkistettiin tämän vuoden kesäkuussa nimellä Gamle kvinner i Norden - deres liv i tekst og tall. Toinen vaihe koostuu iäkkäitä naisia koskevista haastattelututkimuksista ja valmistuneet keväällä 1993.

Naisten ja miesten vanhuus erilainen

Miksi sitten tutkia iäkkäiden naisten elinoloja? Ensimmäinen syy on yleisesti tunnettu: valtaosa iäkkäistä ihmisistä on naisia. Naiset elävät edelleen selvästi miehiä pitemmän elämän kaikissa Pohjoismaissa. Suomessa sukupuolten välinen ero on Euroopan suurimpia eli kahdeksan vuotta. Kaksi kolmesta 65 vuotta täyttäneestä suomalaisesta on naisia.

Toisena syynä on se, että sukupuoli on vasta viime vuosina alettu nähdä olennaisena vanhuusvuosien elämää muovavana tekijänä. Sukupuolispesiä vanhustutkimusta on Pohjoismaissa tehty hyvin vähän. Norjalaiset tutkijat ovat kuitenkin osoittaneet, kuinka naisten ja miesten elämä vanhuusiässä muodostuu keskimäärin hyvinkin erilaiseksi. Tutkijat puhuvat sosiaalisesta ikääntymisprosessista, joka käsittää kolme vaihetta: siirtymän työelämästä eläkkeelle, leskeytymisen ja siirtymän hoivaajasta hoivattavaksi. Nämä kriisivaiheet merkitsevät sopeutumisprosesseja, joissa elämänsäilyttäjä joudutaan arvioimaan uudelleen.

Vaiheet kohtaavat naisia ja miehiä eri tavoin. Ensimmäisen vaiheen käyvät yleensä lävitse molemmat sukupuolet. Eläköityminen merkitsee norjalaisten mukaan uutta elämänvaihetta myös kotityötä tehneelle puolisolle. Toisen vaiheen, leskeytymisen, naiset jo kokevatkin huomattavasti miehiä useammin. Kol-

mas vaihe koskettaa lähes yksinomaan naisia. Joutuminen toisten avun varaan on merkittävä muutos naisille, jotka usein koko elämänsä ovat tottuneet olemaan hoivan antajan roolissa.

Projekti kartoittaa useita elämänalueita

Iäkkäiden naisten elämää on projektissa tutkittu sektoreittain. Vuonna 1986 Suomessa tehtiin elinolututkimus, joka sisälsi laajan kartoituksen yli 15-vuotiaiden suomalaisten elinoloista ja elämän kokemisesta. Vanhat naiset Pohjoissa-tutkimuksessa 65 vuotta täyttäneiden naisten elinoloja ja elämäntilannetta on kuvattu seuraavilla elämän alueilla: koulutus ja palkkatyö ennen eläkeikää, perhe ja sosiaaliset verkostot, harrastukset ja yhteiskunnallinen osallistuminen, terveys ja toimintakyky, asuminen, tulot ja varallisuus, palvelutoiveet ja palvelujen käyttö sekä subjektiivinen hyvinvointi. Seuraavassa esitän joitakin keskeisiä havaintoja näiltä alueilta.

Tämän päivän ikääntyneet suomalaiset naiset ovat tehneet palkkatyötä pohjoismaisia sisariaan enemmän. Lähes kaikki ovat ainakin jossakin elämänsä vaiheessa olleet kodin ulkopuolisessa työssä. Suomelle tyypillinen piirre on kokopäiväinen palkkatyö. Vaikka naisten palkkatyö on koko Pohjoissa nykyään yleistä, osa-aikatyön osuus muissa Pohjoissa on huomattavasti merkittävämpi kuin Suomessa.

Koulutusta vanhimmat ikäryhmät ovat sukupuolesta riippumatta saaneet melko vähän kaikissa maissa. "Nuorten" iäkkäiden ryhmässä (65-74 -vuotiaat) on jo näkyvissä väestön koulutustason kohoaminen.

Yksin eläminen tyypillistä naisille

Naisten vanhuusiälle on tyypillistä yksin eläminen. Suomalaisista yli 65-vuotiaista naisista vain joka viides elää avioliitossa, miehistä kaksi kolmasosaa. Leskenä elää kaksi kolmesta naisesta ja yksi kolmesta miehestä. 85 vuotta

täyttäneiden kohdalla sukupuolten välinen ero on vielä selkeämpi. Naisista enää 5 prosenttia elää avioliitossa, miehistä edelleen lähes puolet (46 %). Elinolututkimus ei kerro sitä, millaisia sukupuolten "aviourat" ovat: avioituvatko leskeksi jääneet miehet naisia useammin.

Avioliitto vanhuusiässä merkitsee usein erillaisia asioita naisille ja miehille. Naiset hoivaavat iäkkäitä huonokuntoisia puolisoitaan, miehet ovat yleensä hoivan saajan asemassa. Norjalaisen tutkimuksen mukaan naiset toivovat hoivaa etupäässä perheen ulkopuolisilta ammattityöntekijöiltä, miehet sen sijaan nimenomaan puolisoiltaan ja lapsiltaan. Yksin asuminen saattaa merkitä "naisen dilemmaa", toisaalta negatiivisia asioita kuten yksinäisyyttä ja tarpeettomuuden tunnetta ja eristäytymistä. Siihen saattaa kuitenkin sisältyä naisten kohdalla hyvin positiivisia asioita: riippumattomuutta, vapautumista hoivavelvoitteista ja vapautta tehdä omaa elämänsä koskevia valintoja (ehkä ensimmäistä kertaa elämässään!).

Perhe ja erityisesti lapset ovat iäkkäille naisille tärkeitä. Kaikissa Pohjoissa naiset pitävät miehiä enemmän yhteyttä lapsiinsa, lapsenlapsiinsa ja ystäviinsä. Iäkkäiden naisten harrastuksia Suomessa ovat erityisesti lukeminen, kulttuuri, liikunta ja uskonnolliset tilaisuudet. Yhteiskunnallinen osallistuminen ei juuri kuulu tämän päivän iäkkäiden naisten elämään. Harrastaminen ylipäättään vähenee nopeasti molemmilla sukupuolilla iän karttuessa.

Naiset sairastavat kaikissa viidessä maassa miehiä enemmän ja suomalaiset naiset ovat Pohjolan huonokuntoisimpia. Naisten suuri sairastavuus liittyy usein sellaisiin sairauksiin, joilla ei ole merkittävää yhteyttä kuolleisuuteen. Miehet sairastavat naisia enemmän kuolemaan johtavia sairauksia. Miesten itsemurhakuolleisuus on myös huomattavasti yleisempää kuin naisten, itsemurhan tehneistä miehiä on noin 80 prosenttia.

Kristina Issakainen

Naiset tyytyväisiä -kaikesta huolimatta

Toimintakyky on olennainen käsite, kun tavoitteena on selviytyminen omassa kodissa mahdollisimman pitkään. Suomalaiset naiset selviytyvät itsenäisesti pitempään kuin pohjoismaiset kanssasiansensa, huolimatta huonokuntoisuudestaan. Naiset kuitenkin arvioivat itse toimintakykynsä huonoksi miehiä useammin. Tämä saattaa johtua siitä, että miehet naisia harvemmin joutuvat käytännössä testaamaan selviytymistään yksin. Kuten edelle on todettu, miehillä on useammin puoliso apunaan.

Iäkkäät ihmiset asuvat Suomessa huonommin kuin muissa Pohjoissa. Erityisesti naisia koskettaa asuminen puutteellisesti varustetuissa asunnoissa. Toimeentulonsa puolesta suomalaiset naiset sen sijaan sijoittuvat pohjoismaisessa vertailussa hyvin. Naisten palkkatyön yleisyys tuottaa sukupuolten tasa-arvoa vanhuusvuosien toimeentulossa Suomessa vanhuus ja köyhyys eivät enää liity yhteen. Vain 4 prosenttia 65 vuotta täyttäneistä naisista alitti vuonna 1986 köyhyysrajan (miehistä 2 %). Esimerkiksi Norjassa köyhyys on ongelmana erityisesti yksin elävien iäkkäiden naisten keskuudessa.

Vaikka suomalaiset iäkkäät naiset eivät ole köyhiä, he ovat muuhun väestöön verrattuna

matalatuloisia. Myös varallisuutta omistuskohdeittain tarkasteltuna iäkkäillä naisilla oli koko väestöön ja miehiin verrattuna vähän.

Ihmisen hyvinvointi on subjektiivinen ja moniulotteinen asia, jota eivät välttämättä lainkaan ratkaise sairauksien määrä tai puutteelliset asuinolot. Elinolututkimuksen mukaan suomalaiset iäkkäät naiset ovat tyytyväisiä elämäänsä. Sukupuolten väliset erot tyytyväisyydessä olivat melko pieniä. Kuitenkin yksin asuvista naisista selvästi suurempi osa oli tyytyväinen perhe-elämäänsä kuin yksin asuvista miehistä. Korkeisiin tyytyväisyyslukuihin saattaa jonkin verran vaikuttaa ns. "onnellisuusmuuri": ihmiset eivät kovin auliisti kerro vaikeuksistaan tuntemattomalle haastattelijalle.

Ylipäättään tutkimus osoittaa, että Pohjolan isoäitien asema on monessa suhteessa vahva. Taloudellisesti he ovat miehiä heikommassa asemassa, erot ovat pienimmät Suomessa. Isoäitien rikkaus on vahva sosiaalinen tukiverkosto ja yleinen tyytyväisyys elämään.

MARITA VANNEMAA

Ensi- ja turvakotien liiton
toimitusjohtaja

PALKATTOMAN KOTITYÖN VÄHENEMINEN

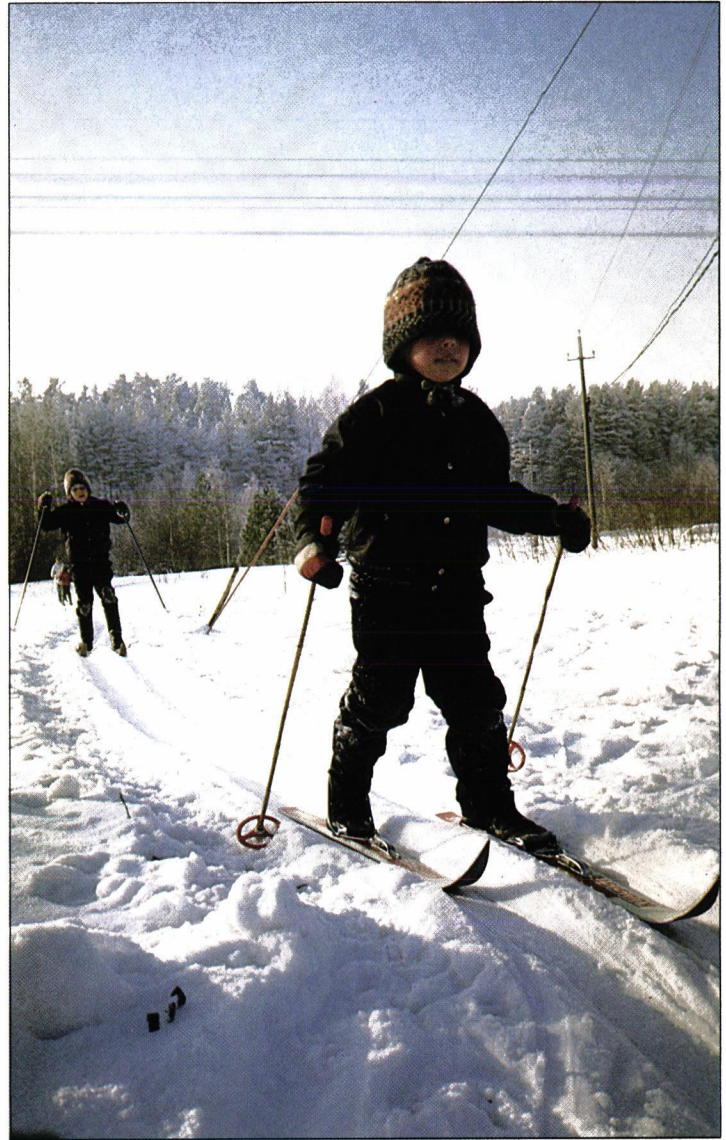
PARANTANUT NAISTEN ELÄKETURVAA

**RAILI
HYRKKÄNEN**
*Eläketurvakeskuksen
tutkimusosaston
tutkija*

Naisten pitkäaikainen kotonaolo ja lastenhoidon aiheuttamat työkatkot olivat syynä nais- ja miesleskien työuran pituuden ja eläkkeen karttumisajan eroihin. Tämä käy ilmi Eläketurvakeskuksen tutkimuksesta, jossa selvitettiin palkatonta kotityötä leskeksi jääneiden naisten avioliitoissa. Naisten ansiotyön yleistyminen ja lastenhoitoon käytetyn ajan lyheneminen ovat vaikuttaneet kuitenkin siten, että eläkkeen karttumisajat ovat nuorilla nais- ja miesleskillä voimakkaasti lähentyneet toisiaan vanhempiin ikäryhmiin verrattuna.

Eläketurvakeskuksen haastattelututkimuksen kohteena olivat vuonna 1980 leskeytyneet naiset ja miehet, joista poimittiin 3508 leskeä käsittävä otos. Leskiä haastateltiin neljä vuotta puolison kuoleman jälkeen.

Palkaton kotityö tarkoitti tutkimuksessa lähinnä työstä poissaoloa lasten- ja kodinhoitotakia. Otokseen saatiin riittävästi myös nuoria leskiä, joten naisten työssä- ja kotonaolon muutoksia voitiin selvit-

Kristina Issakainen

tää eri ikäkohortteihin kuuluvien ja eri vuosikymmenillä avioliiton solmineiden työhistorian kannalta. Palkattoman kotityön tarkastelu kohdistui ainoastaan palkansaajaväestöön kuuluviin leskiin.

Palkattomasta kotityöstä kohti yhtenäistä työuraa

Kotona oleva perheenäiti ei ole Suomessa koskaan ollut yhtä yleinen ilmiö kuin muissa länsimaissa, ja tätä ilmentävät myös niiden naisleskien suhteellisen alhaiset osuudet, jotka tekivät avioliitossa pelkästään kotityötä. Eniten heitä oli vanhimmassa tarkasteluryhmässä eli ennen toista maailmansotaa avioituneiden ja leskeksi jäädessään jo eläkeikäisten naisten joukossa. Kolmasosa heistä ei ollut käynyt ansiotyössä avioliitossa ollessaan.

Kotityötä tehneiden osuudet alkoivat laskea jo 1940-luvulla avioliiton solmineiden joukossa. 1950- ja 1960-luvuilla avioituneista naisista enää kymmenesosa oli ollut koko avioliiton ajan kotona. Ns. perinteisestä työnteon mallista, jossa työhön ei enää palattu naimisiinmenon jälkeen, oli siirtymässä kohti yhtenäisen työuran mallia. Tämä suuntaus ei ole tyypillinen ainoastaan leskeksi jääneille naisille, vaan se kuvastaa naisten ansiotyön yleistä historiallista kehitystä Suomessa.

Naisten koulutustason nousu ja perhekoon pienentyminen, joilla yleensä on selitetty naisten ansiotyön yleistymistä, tulevat esille myös leskeksi jääneiden kohdalla. Niistä leskeksi jääneistä naisista, jotka avioituivat 1940-luvulla, alle kymmenesosa oli käynyt kes-

kikoulun tai suorittanut ylioppilastutkinnon. Tämä koulutustaso oli 1960-luvulla naimisiin menneistä jo kolmasosalta. Tällä aikavälillä myös perheiden keskimääräinen lapsiluku oli pudonnut kolmesta kahteen.

Lastenhoitoaika selvästi lyhentynyt

Naisten ansiotyön yleistymisestä huolimatta lastenhoito verottaa edelleen naisten potentiaalista työssäoloaika. Nuortenkaan naisleskien työssäoloajat eivät yltäneet samanikäisten miesleskien tasolle. Lastenhoitojaksojen pituudet olivatkin eniten erotteleva tekijä niin eri-ikäisten naisten kuin naisten ja miesten työuran pituutta tarkasteltaessa.

Avioliiton aikana työssä käyneistä naisleskistä kaksi kolmasosaa oli ollut vähintään vuoden poissa työstä lasten- ja kodinhoidon takia. Yhdellä kolmasosalla naisista, joilla poissaolo rajoittui lyhyisiin äitiyslomiin, koulutustaso oli keskimääräistä korkeampi esimerkiksi ammatillisella koulutuksella mitattuna, ja myös lapsiluku oli muita hie- man pienempi.

Leskeksi jääneiden naisten lastenhoitojaksojen kestoja käsiteltiin Työeläkelehden numerossa 1/90. Ennen sotia ja 1940-luvulla naimisiin menneiden naisten työntekoa voidaan luonnehtia ns. keskeytyneen uran malliksi, jossa työhön palattiin reippaasti yli kymmenen kotonaolovuoden jälkeen keski-ikä kynnyksellä. Tämä ajanjakso oli 1960-luvulla naimisiin menneillä lyhen- tynyt alle puoleen.

Nuorena lastenhoidon ja vanhemmalla iällä sairauden aiheuttamia poissaoloja lukuunottamatta naiset kävivät työssä yleensä koko avioliiton ajan. Muualla esiintyvä katkonaisen työntekon malli, jossa työnteko ja kotonaolo vuorottelevat, ei ole Suomessa koskaan ollut yleinen. Kun työhön mennään, siinä myös pysytään.

Palkaton kotityö vaikuttaa karttumisaikaan

Naisten eläketaso on miehiä alempi naisten lyhyempien työsuhteiden ja heikomman palkkatason vuoksi. Palkkata-

son tai eläkepalkkojen tarkasteluun, joka olisi välttämätöntä sukupuolten välisen eläketurvan erojen selvittämiseksi, ei tutkimuksessa ollut mahdollisuuksia. Eläkkeen karttumisaikaa voitiin kuitenkin tietyn rajoituksen arvioida. Ennen vuotta 1962 avioituneiden leskien kohdalla sen arvioiminen perustui avioliiton työssäoloaikaan työeläkejärjestelmän voimassa ollessa ja leskeytymisen jälkeiseen työntekoon.

Vuosina 1986-90 eläkkeelle siirtyneet naislesket avioituivat pääasiassa 1940-luvulla ja jäivät leskeksi 55-59-vuoden iässä. Samanikäisiin miesleskiin verrattuna eläkkeen karttumisaika oli naisilla noin kymmenen vuotta lyhyempi. Palkattoman kotityön takia arvioidusti 16 prosentilta naisista puuttui oma eläketurva.

Vuosina 1991-95 eläkkeelle siirtyvät naiset leskeytyivät 50-54-vuotiaina. Näistä enimmäkseen 1950-luvulla avioituneista naisista jää oletetusti vaille omaa eläketurvaa noin kymmenesosa. Osuus vastaa kotityötä tehneiden osuutta tässä ikäryhmässä.

Arvion mukaan vain noin kolmasosa yli 50 vuoden iässä leskeksi jääneistä naisista yltää eläkkeen karttumisaikaan ikäryhmänsä enimmäisaikaan, kun miesleskillä osuus vaihtelee 70-80 prosentin välillä.

Nuorilla leskillä oma eläketurva

Ansiosidonnaisen eläketurvan piiriin kuuluvien naisten määrässä on selkeä ero ennen 1930-lukua syntyneiden ja nuorempiin ikäryhmiin kuuluvien naisten välillä, sillä alle 50 vuoden iässä leskeytyneistä vain pari prosenttia jäänee kokonaan vaille työeläketurvaa. Ikäryhmänsä enimmäisaikaan yltävien naisten ja miesten osuuksissa on silti huomattavat erot.

Tämä ilmenee myös vuosien 1996-2000 välillä eläkkeelle siirtyvien, leskeksi jäädessään 45-49-vuotiaiden ja pääasiassa 1950-luvulla avioituneiden naisten kohdalla. Suurin osa samanikäisistä miesleskistä yltäneen ikäryhmänsä enimmäisaikaan, mutta naisista arvioidusti alle puolet.

Työeläkejärjestelmän voi-

maantulon jälkeen avioituneilla naisilla kaikki työssäolo avioliiton aikana on kartuttanut eläkettä. 35-44-vuoden iässä leskeksi jääneiden naisten kohdalla lastenhoidon aiheuttamat työkatkot merkitsevät kuitenkin keskimäärin 13-18 prosentin pienennystä eläkkeeseen. Esimerkiksi noin 20 prosentin vähennys pienentäisi täyden 60 prosentin eläkkeen alle 50 prosenttiin.

Jos työntekoa oletetaan jatkuvan keskeytyttä leskeytymisen jälkeen, vähintään 35 vuoden työuran saavuttaisi avioliiton ja sen jälkeisellä työnteolla yli 80 prosenttia 35-39- ja 40-44-vuotiaana leskeksi jääneistä miehistä, mutta nuorempaan ikäryhmään kuuluvista naisista noin 70 prosenttia ja vanhempaan ikäryhmään kuuluvista vain puolet.

Näissä ikäryhmissä sukupuolten väliset karttumisaajan erot muodostuvat kuitenkin edellä mainittua suuremmiksi, jos uuteen avio- tai avoliittoon menneet naiset jäivät kotiin hoitamaan niissä syntyneitä lapsia. Työuran pituutta arvioidessa ei ole myöskään otettu huomioon sitä, miten nykyinen lama ja mahdolliset muutokset naistyövoiman tarpeessa vaikuttavat sukupuolten karttumiseroihin.

Pelkästään tutkimustulosten perusteella arvioituna karttumisaikojen erot tulevat näillä vuoden 2000 jälkeen vanhuuseläkkeelle siirtyvillä naisilla ja miehillä olemaan huomattavasti pienemmät kuin vanhemmissa leskiryhmissä. Ne eivät kuitenkaan näyttäisi häviävän.

Lähteet:

Haavio-Mannila, Elina: *History of Women's Paid Work in Finland - a Brief Introduction*. Teoksessa *Sirkka Sinkkonen & Anneli Milén (toim.): Toward Equality. Kuopio 1986, 119-137*.

Hyrkkänen Raili: *Leskien ansiotyö ja terveydentila. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 1988:2. Jyväskylä 1988*.

Hyrkkänen Raili: *Palkaton kotityö leskien työurassa ja eläketurvassa. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 1992:3. Helsinki 1992*.

Santamäki, Tuire: *Työaikojen kehityspiirteitä Suomessa. Työväen taloudellinen tutkimuslaitos. Katsaus 4/1987, 3-20*.

TIUKKAA TALOUDENPITOJA

Talousarvioesityksen ensimmäinen virke on myönteinen: "Laman pohja ohitetaan vuoden 1992 jälkipuoliskon aikana, ja kokonaistuotanto kääntyy vähitellen kasvuun." Esitys on kuitenkin laadittu ennen nykyistä markan kellutusvaihetta, joten valuuttakurssien epävarmuus tekee talousarvioesityksen kansantaloudellisen pohjan jossain määrin kelluvaksi.

Talousarvion loppusumma oli alunperin 175 miljardia markkaa, mutta lokakuun puolivälin uudelleenhionnassa siitä nipistettiin 5 miljardia markkaa. Jäljelle jäävä 170 miljardia markkaa on 3 miljardia vähemmän kuin vuoden 1992 menoarvio. Uusilla toimenpiteillä tulot lisääntyvät 3,2 miljardia markkaa, joten lainanottotarpeeksi jää 39 miljardia markkaa.

Vuonna 1991 valtiontalous kääntyi jyrkästi alijäämäiseksi: menot ylittivät tulot 23 miljardilla markalla. Seurauksena oli valtionvelan määrän kasvu 54 miljardista markasta 84 miljardiin markkaan. Verotulojen romahdus ja kasvavat työttömyysmenot syvensivät alijäämää entisestään ja vuosien 1992 ja 1993 alijäämän odotetaan kohoavan yhteensä yli 80 miljardiin markkaan. Kasvat korkomenot ja devalvaatio paisuttavat valtionvelan vuoden 1993 lopussa 190 miljardiin markkaan.

Talousarvion tavoitteena on tuntuvasti korjata talouden rakenteita. Tärkeä osa tässä muutoksessa on julkisten menojen rajoittaminen ja tehtävien sopeuttaminen vastaamaan tuloja. Pelkkä toiminnan tehostaminen ei riitä, vaan toimintoja on karsittava.

Pohja saavutettu?

Laman pohjan saavuttami-

nen kuluvan vuoden lopussa merkitsee tuotannon määrän alentumista viiden vuoden takaiselle tasolle. Merkittävästi suurempi osa tuotannon hedelmistä kuitenkin virtaa vakaantumisen ja korkean korkotason vuoksi ulkomaisten rahoittajien hyväksi. Yritysten kannattavuus ja rahoitustilanne ovat edelleen heikot, mikä pitää investoinnit niukkoina. Tuotannon tulevaisuudennäkymät pysyvät siten huonoina, vaikka kohentuva kilpailukyky asteittain elvyttääkin tuotantoa.

Laman myötä työllisen työvoiman määrä on pudonnut 2,2 miljoonaan ja supistuu edelleen ensi vuonna. Työssä on saman verran väkeä kuin 1970-luvun alkuvuosina. Työttömiä, tukityöllistettyjä ja työvoimakoulutuksessa olevia on noin 400 000. Teollisuuden työvoima on supistunut jyrkimmin. Nyt teollisuus työllistää saman määrän väkeä kuin 1950-luvun puolivälissä.

Tuotannon pohjan saavuttaminen ja pitkäaikaista keskiarvoa paremmaksi kohentunut hintakilpailukyky vaativat vielä seurakseen rahoitusaseman paranemisen ja investointien käyntiinlähdon, ennen kuin voidaan puhua laman voittamisesta. Ongelmat säilynevät vuosikymmenen loppuun.

Veroaste pienenee

Talousarvioesityksessä vuoden 1993 veroaste on noin 36,5 prosenttia eli selvästi tämänvuotista (38,1 prosenttia) alempi. Yksi syy on siinä, että ensi vuodelle on ajoitettu sekä vuosien 1991 että 1992 verotusten palautukset (alentaa verokertymää 4 miljardia markkaa). Toinen syy on pääomaverouudistus (vähentää tuloveron tuottoa 1,1 miljardia

markkaa) ja kolmas syy palkansaajien työeläkemarksun verovähennyskelpoisuus (vähentää tuottoa 1,9 miljardia markkaa).

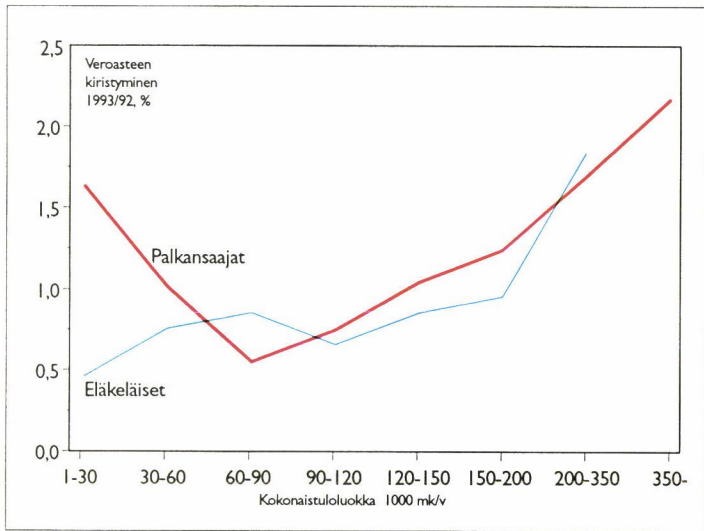
Yhteensä nämä alentavat valtion verokertymää yli 7 miljardia markkaa. Palkansaajien työeläkemaksu alentaa myös kuntien tuloja arviolta 1,2 miljardia markkaa. Asunto- ja kiinteistötulon verotus sekä katumaksu korvautuvat kiinteistöverolla, jonka tuotto liisännee kuntien verotuloja.

Pääomaverouudistus vaikuttaa myös tuloverotukseen. Lainojen korkojen verovähennys-oikeus muuttuu siten, että kaikista koroista vähennys-oikeus on 25 prosenttia ja vähennys tehdään verosta. Asuntolainojen korkojen suhteen on siirtymäaika.

Valtionverotuksen 3–7-vuotiaista lapsista tehtävän lapsenhoitovähennyksen määrä laskee 13 200 markasta 8 400 markkaan vuonna 1993. Muutokset tuloverotukseen ei tule muutoksia. Veroasteikkoja ei muuteta, mutta tällä ei ole juuri vaikutusta veroasteeseen, koska tulotkaan eivät kasva. Monissa kunnissa korotetaan veroäyriä, mikä taas kasvattaa veroastetta.

Lokakuun lisäpaketissa korotettiin talletusten lähdeverojo vuoden 1993 alusta 20 prosenttiin. Veroasteeseen vaikuttavat myös ylimääräinen 1,5 miljardin markan ennakonpidätys yli 100 000 markan vuosituloa saavilta sekä yhteensä noin 600 miljoonan markan polttoaineverojen korotukset. Ylimääräinen ennakonpidätys palautuu verotuksen valmistuttua veronpalautuksina. Samalla luovutaan veronpalautuksille maksettavasta korotuksesta ja jälkikannon korotuksista.

Verotus- ja tulonsiirtoratkaisujen vaikutus tulonsaajien tuloveroasteisiin vuonna 1993.

Lähde: Tulopoliittinen selvitystoimikunta 29.10.1992 ja oma arvio tuloiratkaisun yhteydessä sovittujen korotusten vaikutuksista.

vien eläkkeensaajien "raippa-vero" kasvaa siten kuluvaista vuodesta 1,25 penniä äyriltä.

Toimenpiteiden vaikutukset tuloveroasteeseen eri tuloluokissa on esitetty oheisessa kuviossa. Pienituloisten palkansaajien kiristyvä veroaste johtuu siitä, että palkansaajien työeläkemaksun verovähennysoikeudesta on heillä alhaisen marginaaliveroasteen vuoksi vain vähän hyötyä. Keskituloisilla veroasteen kiristyminen jää alle yhden prosenttiyksikön.

julkisen terveydenhuollon kustannukset kokonaisuudessaan. Tuotoksi arvioidaan vuonna 1993 noin 330 miljoonaa markkaa.

Eläketasoihin ja eläkeikiin tehtävät laajat muutokset eivät vielä vuonna 1993 vaikuta kustannuksia alentavasti. Palkansaajien työeläkemaksu sen sijaan otetaan huomioon jo vuoden 1993 indeksissä siten, että normaalisti tehtävää indeksikorotusta alennetaan 1,5 prosenttiyksikköä. Tämä pienentää valtion eläkemenoa noin 160 miljoonaa markkaa, mutta toisaalta vähentää työeläkkeistä saatavia valtion verotuloja noin 120 miljoonalla markalla. Kaikkiaan toimenpiteistä aiheutuva kokonaiseläkemenon säästö on noin 700 miljoonaa markkaa.

Toimeentuloturvaan muutoksia

Äitiysavustusta korotetaan maaliskuun 1993 alusta 40 markalla 760 markkaan. Lap-silisät pysyvät nykyisen suuruisina.

Sairausvakuutuksen päivärahan määräytymissäännöksiä muuttamalla on tarkoitus säästää 440 miljoonaa markkaa valtion menoja. Aikuisten järjestelmällisen hammashuollon korvaamisesta on luovuttu kokonaan. Sairausvakuutuksen lääkekorvausjärjestelmän muutoksilla, omavastuuosuuksien korotuksilla sekä terveyskeskuskmaksulla ja muilla palvelumaksuilla on tarkoitus säästää lähes miljardi markkaa.

Työttömyysturvaan hallitus esitti alunperin useita muutoksia. Ansiosidonnaiseen turvaan kohdistuneet muutosesitykset kuitenkin peruttiin tulosopimuksesta neuvoteltaessa. Ensi kertaa työmarkkinoille tuleville asetetaan kuitenkin kolmen kuukauden karenssi ennen peruspäivärahan maksamista.

Liikenne- ja tapaturmavakuutuksessa siirrytään täyskorvausperiaatteeseen, jolloin vakuutuslaitokset maksavat

Työnantajien keskimääräiset maksut muuttuvat seuraavasti:

	1992	1993
Kansaneläkemaksu		
yksityinen	2,40	2,40
julkinen	3,95	3,95
Sairausvakuutusmaksu		
yksityinen	1,45	1,45
valtio	2,70	2,70
kunnat	3,95	2,70
muu julkinen	4,20	4,20
Työttömyysvakuutusmaksu	3,7	5,2*
Työeläkevakuutus		
TEL	14,4	16,0*
KVTEL	19,1	17,3

*Epävarmoja, voivat muuttua talousarviossa esitetystä

Vakuutetun oma maksuosuus kasvaa

Vakuutetun kansaneläkemaksu on ensi vuonna 1,8 penniä äyriltä. Sairausvakuutusmaksu on 1,9 penniä ensimmäisiltä 80 000 äyriltä ja 3,4 penniä 80 000 äyriä ylittävältä tulon osalta. Yhteensä maksut ovat 1,55 penniä pienemmät kuin vuonna 1992. Palkansaajien työeläkemaksu

peritään 3 prosentin suuruise-na ensimmäistä kertaa vuonna 1993. Lisäksi marrakuussa sovittiin työttömyysturvan rahoituksen varmistamiseksi palkansaajille tulevasta 0,2 prosentin työttömyysvakuutusmaksusta.

Lokakuun toimenpidepaketissa korotettiin eläkkeensaajien vuoden 1993 sairausvakuutusmaksua kaksi penniä ja kansaneläkevakuutusmaksua yksi penni. Veroa maksa-

BO LUNDQVIST
Eläketurvakeskuksen
tutkimusosaston
erityistutkija

ELÄKETURVA UUDISTUU TYÖEHTOSOPIMUKSESSA

Tulopoliittisissa neuvotteluissa sovittiin eräistä eläkeuudistuksista. Yksityisellä puolella yksilöllisen varhaiseläkkeen ja osa-aikaeläkkeen alaikärajat muutetaan 58 vuoteen. Yksilölliseen varhaiseläkkeeseen lisätään joustoa, vanhempien ikäryhmien työssä jatkamista pyritään kannustamaan ja osa-aikaeläkkeen määräytymistä parannetaan.

Koulutus- ja kuntoutusaika alkaa kartuttaa eläkettä samaan tapaan kuin nykyisin työttömyysaika.

Tupo-sopimus koskee sekä yksityisen että julkisen puolen eläketurvaa. Tässä artikkelissa käsitellään vain yksityisen sektorin muutoksia.

Tavoitteena eläkeiän korottaminen

Sopimuksessa osapuolet toteavat yksityisalojen työeläkejärjestelmän olennaisilta osin täyttäneen työmarkkinaosapuolten sille asettamat tavoitteet. Myös vastaisuudessa sopijapuolet pyrkivät edistämään ja turvaamaan perusteiltaan ja peruseduultaan nykyisen kaltaisen työeläkejärjestelmän säilymisen ja kehittämisen.

Keskimääräistä eläkkeellesiirtymisiän, joka on Suomessa poikkeuksellisen alhainen, on sopijapuolten mielestä nouseva tuntuvasti. Tätä edellyttää kansantalouden pitkän aikavälin työvoimatarpeen ja eläkemenojen pitäminen kohtuullisena.

Myös Eläkekomitea 1990:llä oli tavoitteena eläkkeelle siirtymisen myöhentäminen. Tupo-sopimuksen taustalla ovatkin Eläkekomitea 1990:n ehdotukset.

Sopijapuolet edellyttävät, että hallitus antaa eläketurvan uudistuksista viipymättä esityksen eduskunnalle.

Yksilöllisen varhaiseläkkeen alaikärajaksi 58 vuotta

Yksilöllisen varhaiseläkkeen edellytyksenä olevasta 55 vuoden alaikärajasta on keskusteltu pitkään. Eläkekomitea 1990 esitti ikärajan korottamista asteittain vuoteen 2005 mennessä 61 vuoteen siten, että ikäraja olisi noussut joka toinen kuukausi. Tätä olisi ollut käytännössä hankalaa soveltaa: asiakaspalvelijoiden olisi täytynyt pitää muuttuvaa alaikärajaa mielessä kuin markketoissa päivittäisiä tarjouksia.

Jatkovalmistelussa olikin esillä ehdotus alaikärajan nostamisesta kertaheitolla 60 vuoteen. Vuonna 1937 tai sitä ennen syntyneille olisi kuitenkin turvattu entinen 55 vuoden alaikäraja. Hallitus esittikin tätä muutosta viime vuonna budjettilakien yhteydessä, mutta veti sitten esityksensä takaisin.

Nyt tupo-sopimuksessa sovittiin, että alaikäraja korotetaan 58 vuoteen. Vuonna 1938 tai sitä ennen syntyneillä säilyy kuitenkin entinen 55 vuoden alaikäraja. Muutoksen voimaantuloajankohta on vielä avoinna, mutta se on joko 1.1.1994 tai 1.1.1995.

Vuoden 1995 aikana selvitetään, onko tarpeen jatkaa eläkeiän korottamista ja siitä sovitetaan syyskuun 1995 loppuun mennessä.

Yksilöllisen varhaiseläkkeen ennakkopäätös on nykyisel-

lään voimassa kuusi kuukautta. Nyt sovittiin tämän ajan pidentämisestä yhdeksään kuukauteen. Työnantaja ja työntekijä saivat sopia vielä pidemmästäkin ennakkopäättöksen voimassaoloajasta.

Yksilöllisen varhaiseläkkeen alkaminen

Sopimuksen mukaan ennen yksilöllisen varhaiseläkkeen tai työkyvyttömyyseläkkeen myöntämistä eläkelaitoksen on tarvittaessa varmistettava, että työpaikalla on selvitetty mahdollisuudet työtehtävien muuttamiseen tai osa-aikatyön järjestämiseen. Työnantaja ei kuitenkaan ole velvollinen tällaista työtä järjestämään eikä selvitys ole eläkkeen saamisen edellytyksenä.

Nykyisin yksilöllinen varhaiseläke myönnetään vuosi taannehtivasti hakemuksesta, jos hakija jo tuolloin oli oikeutettu eläkkeeseen. Usein hakija on ollut ennen eläkkeen hakemista työttömyysturvan varassa. Kun eläke myönnetään takautuvasti samalle ajalle, työttömyyspäiväraha joudutaan perimään takaisin. Takautuva eläkkeen myöntäminen voi johtaa myös erorahan takaisinperintään.

Näiden takaisinperintöjen vähentämiseksi on sovittu, että yksilöllinen varhaiseläke pääsääntöisesti alkaa eläkkeen hakemista seuraavan kuukauden alusta.

Työhön palaamista helpotetaan

Eläkekomitea 1990 ehdotti yksilöllisen varhaiseläkkeen saajien työskentelyn sallimista siten, että eläke voitaisiin jättää työskentelyn ajaksi lepäämään. Tarkoituksena oli antaa eläkkeensaajalle mahdollisuus käyttää jäljellä olevaa työkykyään ilman, että hänellä on pelkoa eläkeoikeuden menettämisestä.

Tupo-sopimuksessa sovittiin, että yksilöllisen varhaiseläkkeen saajalle sallitun ansion määrä säilyisi entisellään (TEL:n piiriin kuulumisen rajamäärä). Jos ansioita olisi enemmän, eläke maksettaisiin puolikkaana. Jos ansioita olisi yli 60 prosenttia eläkepalkasta, eläke keskeytettäisiin, mutta eläkeoikeus jäisi lepäämään. Kun ansiotyö päättyisi,

entinen eläke palautettaisiin maksuun.

Osa-aikaeläke aikaisempaa edullisemmaksi

Osa-aikaeläkkeen ikäraja alennetaan nykyisestä 60 vuodesta 58 vuoteen. Osa-aikaeläkkeen määrää korotetaan 50 prosenttiin kokoaikaisen työn palkan ja osa-aikaisen työn palkan erotuksesta. Muutoksen jälkeen osa-aikaeläkkeen alaikäraja ja määrä ovat samat yksityisellä ja julkisella puolella.

Samalla parannetaan myös osa-aikaeläkkeelle jäävän vanhuuseläketurvaa: eläkettä karttuu osa-aikatyöstä, kuten nykyisinkin, mutta eläkkeeseen lisätään vielä eläkekattumaa osa-aikaeläkkeellä olon ajalta. Se lasketaan kokoaikaisen työn ja osa-aikaisen työn ansion erotuksesta. Tällä tavalla osa-aikaeläkkeelle jääneelle turvataan saman suuruinen vanhuuseläke kuin koko-aikaeläkkeelle jääneelle. Julkisiin eläkejärjestelmiin tällainen säännös sisältyy jo nykyisin.

Osa-aikaeläkettä koskevat muutokset sovittiin toteutettavaksi 1.1.1994 alkaen.

Työttömyyseläkkeeseen työhistoriavaatimus

Eläkekomitea 1990 ehdotti työttömyyseläkkeen poistamista kokonaan. Nyt sovittiin, että työttömyyseläkettä koskevia säännöksiä kehitetään työhistorian merkitystä korostavaksi. Tämä tarkoittaa, että työttömyyseläkkeen saamisen edellytyksenä olisi jonkinlainen työssäolovaatimus, samaan tapaan kuin osa-aikaeläkkeessä.

Työttömyyseläkkeen alkamisajankohtaa siirretään nykyisestä. Sopimuksen mukaan työttömyyseläkettä maksetaan vasta, kun ansioon sidotun päivärahamaksaminen on päättynyt.

Takuueläke työssä jatkaville

Jotta työstä ei jäätäisi pois eläkepalkan ja sitä myötä eläkkeen vastaisen pienenemisen pelossa, sovittiin 55-62-vuotaiden työntekijöiden yli 10

vuotta jatkuneiden työsuhteen teknisestä katkaisemisesta. Tällainen työsuhte katkaisuun eläke normaalisti katkaisua edeltäneen neljän viimeisen vuoden ansioiden perusteella. Jos työntekijän ansiotasoa viimeisinä vuosina alenisi, paremmalla palkalla ansaittua eläketurvaa ei menetettäisi, vaan tällä alentuneella ansiolla laskettaisiin vain teknisen katkaisun jälkeiset vuodet.

Jos kuitenkin työntekijän ansiot paranisivat loppua kohden, eläke laskettaisiin nykyiseen tapaan neljän viimeisen vuoden ansioiden perusteella. Näin voidaan sanoa, että teknisen katkaisun avulla varmistetaan eräänlainen takuu-eläke.

Korotettu kertymä yli 60 vuotiaille

Eläkettä kertyy korotetun karttumisprosentin mukaan niille, jotka jaksavat olla työssä vielä 60 vuoden täyttämisen jälkeen. Eläkkeen karttumisprosentti korotetaan näinä vuosina 2,5 prosenttiin. Tällä pyritään siihen, että työssä jatkaminen houkutteli nykyistä paremmin.

Kuntoutus- ja koulutusajalta lisä eläkkeeseen

Nykyisin työttömyysajalta lasketaan eläkkeeseen työttömyyslisä. Tupo-sopimuksen mukaan samalla periaatteella annetaan eläkettä myös työvoimapolitiittisen aikuiskoulutuksen sekä kuntoutuksen ajalta. Edellytyksenä on kuitenkin, että eläkkeessä otetaan huomioon eläkeiän täyttämisen jäljellä oleva aika.

Nykyisin jälkikarenssiaikaa jatkavat muun muassa päivät, joilta eläkkeenhakija on saanut sairausvakuutuksen päivärahaa, työttömyyspäivärahaa taikka kuntoutusrahaa. Nyt on sovittu, että samalla tavalla otetaan huomioon päivät, joilta eläkkeenhakija on saanut työvoimapolitiittista aikuiskoulutustukea.

Yhteensovitusperuste vuoden jatkuneesta työsuhteesta

Nykyisin yhteensovitusperus-

teeksi valitaan korkein eläkepalkka. Nyt ehdotetaan, että yhteensovitusperuste olisi korkein sellaisen työsuhteen eläkepalkka, jossa on eläkkeeseen oikeuttavaa palvelusaikaa vähintään vuosi. Jollei yhtään vähintään vuoden kestänyttä työsuhdetta olisi, yhteensovitusperuste olisi kuten ennenkin korkein eläkkeen perusteena oleva palkka.

Eläke entisin perustein

Jos eläkkeensaajan kokeilu palata työelämään epäonnistuu, hänelle myönnetään entisen suuruinen eläke, jos aikaisemman eläkkeen päättymisestä ei ole uuden alkaessa kulunut vielä vuotta.

Nyt sovittiin, että entisen suuruinen eläke myönnetään, jos uusi eläke alkaa ennen kuin edellisen päättymisestä on kulunut kaksi vuotta.

Osatyökyvyttömyyseläke täyden vaihtoehtona

Sopimuksen mukaan osatyökyvyttömyyseläkkeen käyttöä täyden eläkkeen vaihtoehtona pyritään lisäämään painotamalla ratkaisukäytännössä jäljellä olevan työkyvyn merkitystä. TEL:n säännöksiä on tältä osin täsmennettävä. Lisäksi työttömyysturvalakia on muutettava siten, että osatyökyvyttömyyseläkettä saavalla henkilöllä päivärahamaksaminen riittää osa-aikatyön hakeminen. Nykyisin edellytyksenä on kokopäivätyön hakeminen.

Neuvottelumenettelyn kehittäminen

Sopimuksessa edellytetään Kansaneläkelaitoksen ja työeläkelaitosten välisen ennakoituneen neuvottelumenettelyn kehittämistä yksinkertaisemmaksi ja joustavamaksi.

RIITTA KORPILUOMA

Eläketurvakeskuksen lakiosaston kehityspäällikkö

PALKANSAAJA MUKAAN TYÖELÄKKEENSÄ MAKSUMIEHEKSI

Pidätettävä osuus on virallisesti kolme prosenttia palkasta. Maksuosuus on käytännössä pienempi, koska työntekijä saa osan maksustaan verohyötynä takaisin. Tämä hyöty on arvioitu yhdeksi prosentiksi vuoden alun ennakonpidätyksessä. Huhtikuun alussa verokorttien saavuttua arvio tarkentuu.

Nykylaki voimassa ensi vuoden

Palkansaajan työeläkemaksu sovittiin viime vuoden palkkaratkaisussa koskemaan vuotta 1993. Sitten on - viime marraskuussa käydyssä tulopoliittisen sopimuksen jatkamista koskevissa neuvotteluissa - jo kuitenkin sovittu, että palkansaajan työeläkemaksusta tulee pysyvä.

Maksusta on säädetty yksivuotisilla laeilla. Yksityiselle sektorille on annettu oma lakinsa: laki työntekijäin eläkemaksusta. Valtiolla ja kunnilla on eri lait.

Työntekijäin eläkelain piiriin kuuluvia koskee lisäksi sosiaali- ja terveysministeriön päätös. Siinä määritellään tarkemmin ne tapaukset, joissa palkansaajan maksua ei pidätetä.

Eläkemaksu peritään palkansaajilta

Maksu peritään työ- ja virkasuhteessa olevilta. Ulkopuolelle jäävät yrittäjät ja luottamushenkilöt. Maksu koskee vain pakollisesti vakuutettuja; vapaaehtoisesti TEL-vakuutetun maksut maksaa työnantaja yksin.

Kun työntekijä saa ensimmäisen tilinsä vuodenvaihteen jälkeen, huomaa hän siitä hivenen kaksi prosenttia. "Menevätkö rahat pankkitukeen vai kehä 2:n pohjatöihin?", kysyy moni.

Tällä kertaa rahat käytetään häntä lähempänä olevaan tarkoitukseen. Palkansaaja osallistuu maksullaan tulevan työeläketurvansa rahoitukseen.

Merimiehet ovat jo 50-luvulta osallistuneet oman vakuutusensa kustannuksiin suuremmalla maksuosuudella, eikä tämä järjestelmä nyt muutu.

Maksu pidätetään veropalkasta

Palkansaajilta pidätettävän maksun laskentaperusteena on ennakoperintälain alainen palkka. Palkan käsite on sama kuin työnantajan maksussa. Periaatteessa se on palkka, josta lasketaan eläkepalkka (TEL 7 §:n 5 mom.).

Maksu pidätetään myös sellaisesta ulkomaan TEL-työsuhteen palkasta, joka jää Suomen verotuksen ja ennakonpidätyksen ulkopuolelle. Perusteena on se palkka, joka meillä maksettuna olisi ollut veropalkkaa.

Eteisvahtimestarin on ilmoitettava etukäteen työnantajalleen palvelurahojensa määrä. Niistä ja mahdollisesta peruspalkasta otetaan työntekijän maksu.

Kristina Issakainen

Pidätys vain eläkettä tuovasta työsuhteesta TEL:n osalta pyritään siihen, että työntekijä joutuisi maksamaan vain työstä, josta kertyy myös eläkettä. Maksu pidätetään kuitenkin jo palkkaa maksettaessa, eikä tuolloin aina tiedetä, tuleeko työsuhde varmasti TEL:n piiriin.

Lain mukaan maksu onkin pidätettävä vain, jos työntekijä palkan maksuhetken arvioiden mukaan kuuluu TEL:n piiriin. Ministeriön päätöksessä on lueteltu tilanteet, joissa maksua ei missään tapauksessa pidätetä.

Päätöksessä todetaan ensinnäkin, että maksua ei pidätetä, jos palkanmaksuhetken arvioiden mukaan palkka alittaa TEL-alarajan tai työsuhde ei kestä yhtä kuukautta. Maksua otetaan kuitenkin kolmannesta kalenterikuukaudesta alkaen, jos työsuhde tuona kuukautena on ketjutettavissa (TEL 1 §:n 2 mom.).

Jos työsuhde alkaa myöhemmin kuin kuukauden 1. päivänä, ei maksua pidätetä tällaisen vajaan kuukauden ajalta. Maksu otetaan kuitenkin tälläkin ajalta, jos palkanmaksu-kausi sattuu ulottumaan seuraavan kuukauden puolelle.

Pidätys ei koske lapsia eikä eläkeläisiä

Maksua pidätetään aikaisintaan siltä vuodelta, jonka aikana työntekijä täyttää 14 vuotta. Perintä jatkuu sen kalenterikuukauden loppuun, jona tämä tulee 65-vuotiaaksi. Maksu koskee siis nuoria palkansaajia: se pidätetään myös 14-22-vuotialta, vaikka heille

ei eläketurvaa varsinaisesti vielä kartukaan.

Työkyvyttömyyseläkkeellä (osa- tai täysi) oleva ei maksa maksua, jos hän osaa ilmoittaa työnantajalle eläkkeellä olostaan. Maksun perimistä ei kuitenkaan estä vapaakirjaeläke, ei myöskään varhennettu vanhuuseläke eikä osa-aikaeläke.

LEL- ja TaEL-työntekijät maksavat aina

Lyhytaikaisissa työsuhteissa olevien työntekijäin eläkelain piirissä vakuutusmaksut maksetaan kaikista alan palkoista riippumatta siitä, oikeuttaako palkka eläkkeeseen. Tämä periaate on toteutettu myös taiteilijoiden ja toimittajien eläkelaisissa. Näissä samoissa tilanteissa pidetään myös työntekijältä eläkemaksu.

Alle 14-vuotiailta ei kuitenkaan näilläkään aloilla pidetä maksua.

Vaikutus alkaa 1.1.1993

TEL-maksu pidätetään ensimmäisestä palkanmaksukaudesta, joka alkaa 1.1.1993 jälkeen. LEL- ja TaEL-maksut pidätetään tuon ajankohdan jälkeen maksetuista palkoista palkanmaksukaudesta riippumatta.

Työnantaja hoitelee maksut eläkelaitokselle

Työnantaja pidättää maksut palkanmaksun yhteydessä. Kuten tähänkin saakka työn-

antaja on yksin vastuussa eläkelaitokselle koko maksusta. Eläkelaitos ei voi lähteä perimään niitä työntekijältä.

Toisaalta työnantaja ei myöskään eritele eläkelaitokselle, mikä osa maksusta on kertynyt työntekijöiltä ja mikä tulee hänen omista rahoistaan. Työntekijöiltä kertyneistä maksuista on kuitenkin pidettävä yksilötasolla oma tilinsä. Vuoden lopussa työnantaja merkitsee työntekijän ennakonpidätystodistukselle verovuoden työntekijämaksujen määrän.

Eläkemaksun pidätyksen mahdolliset epäselvyydet hoitavat työnantaja ja työntekijä keskenään, eikä eläkelaitosta sekoiteta asiaan.

On mahdollista, että olosuhteet muuttuvat toisiksi kuin ne olivat palkanmaksuhetkellä. Työntekijä joko kuuluu tai ei kuulukaan TEL:n piiriin. Tällaisessa tapauksessa ei tehdä jälkipidätystä, mutta ei toisaalta pidätettyä maksua palauteta.

Työntekijällä on mahdollisuus tehdä perustevalitus eläkelautakunnalle, jos hän katsoo työnantajan pidättäneen maksua väärin. Aikaa valittamiseen on; valitus on tehtävä kahdessa vuodessa pidätysvuoden lopusta.

Työntekijät seuraavat järjestelmää

Palkansaajien eläkemaksu hermistää heidät seuraamaan järjestelmän toimintaa. Sen toiminnan oikeudenmukaisuuteen kohdistuu entistä

suurempi kiinnostus, ehkä työntekijäpuolen kustannustietoisuuskin lisääntyy.

Erityisen tarkkaan työntekijät seuraavat maksujensa pidättämistä. Eläkelaitoksilla ja työnantajilla onkin tässä tärkeä leiviskä hoidettavanaan. Varmasti halukkuus osallistua jatkossakin kustannuksiin riippuu eläkemaksun pidätyksen toimivuudesta. Niin tässä kuin monessa muussakin asiassa ratkaisee - ensivaikutelma.

Kristina Issakainen

SEPPÖ PIETILÄINEN

*Eläketurvakeskuksen
lainopillisenä johtajana
toimiva varatoimitusjohtaja*

AVUSTUSKASSALAISTA VAKUUTUSKASSALAIKSI

Ensi vuoden alussa voimaan tulevassa uudessa vakuutuskassalaissa on täsmälliset rajat vakuutuskassatoiminnalle.

-Uusi laki määrittelee vakuutuskassan toiminnan henkivakuutus-toiminnaksi, jota ei saa harjoittaa liikemäisesti.

-Uusi vakuutuskassalaki pyrkii korostamaan kassojen harjoittaman toiminnan vakuutuksellista luonnetta ja antamaan mahdollisuuksia kassatoiminnan kehittämiseen ja nykyaikaistamiseen, kirjoittaa STM:n ylitarkastaja Maija-Liisa Kotiranta oheisessa artikkelissaan. Hän tarkastelee kirjoituksessaan avustuskassalain uudistamista vakuutuskassalaksi.

Eduskunnan vastaus hallituksen esitykseen vakuutuskassalaksi on tätä kirjoitettaessa juuri saapunut. Sen mukaisesti avustuskassoja säätelevän lainsäädännön kokonaisuudistuksen on tarkoitus tulla voimaan 1.1.1993. Käytännössä tämä merkitsee, että kaikkien eläke-, sairaus- sekä hautaus- ja eroavustuskassojen on tarkistettava sääntönsä ja haettava sosiaali- ja terveysministeriön vahvistus sääntömuutoksille kahden vuoden kuluessa lain voimaantulosta. Perusteluja avustuskassalain kokonaisuudistukselle on paljon. Lakia on pidetty mm. vanhentuneena, suppeana ja puutteellisena.

Kesäkuun 19. päivänä 1942 annettuun avustuskassalakiin on sen voimaantulon jälkeen tehty vain vähän ja lähinnä muodollisia muutoksia. Kuitenkin koko avustuskassatoiminnan luonne on olennaisesti muuttunut lain voimaantulon jälkeen. Lakisäänteisen eläke- ja sairausvakuutusjärjestelmien syntyminen ja näiden toimintojen harjoittaminen avustuskassoissa sekä sopimuksiin perustuvan sosiaaliturvan kehittyminen ovat vaikuttaneet myös vapaaehtoisen lisäturvan muotoutumiseen ja lisätutoiminnan kehitykseen.

Jo pelkästään lain ja yhteisön nimiä - avustuskassalaki, avustuskassa - on pidettävä vanhentuneina. Avustuskassa-nimi on myös harhaanjohtava ainakin silloin, kun puhutaan eläkekassasta, jonka toiminta voi olla varsin lähellä keskinäisen vakuutusyhtiön harjoittamaa toimintaa. Avustuskassalain vanhentuneisuus korostuu myös suhteessa muihin avustuskassatoimintaan läheisesti liittyviin yhteiseläkeihin: esimerkiksi vakuutusyhtiö- ja osakeyhtiölaki on uudistettu ja uusi vakuutusyhdistyslaki on tullut voimaan vuonna 1987.

Voimassa oleva laki ei sisällä esimerkiksi riittävän selviä säännöksiä avustuskassan ja vakuutusyhtiön välisestä rajasta. Tämä koskee erityisesti toimintapiiriä. Toimintapiirin osalta vanhassa laissa ei ole muita säännöksiä, kuin että se tulee mainita kassan säännöissä. Erityisesti lakisäänteisen eläketurvan puolella on koettu puutteeksi toimintapiiriä rajaavien sääntösten puuttuminen.

Rajat täsmentyvät

Uusi laki määrittelee vakuutuskassan toiminnan sosiaalisesti henkilövakuutus-toiminnaksi, jota ei saa harjoittaa liikemäisesti. Yleisesti on katsottu, että jos kassojen toimintapiiri on määritelty riittävän suppeasti ja täsmällisesti, ei vakuutusliikkeelle ominainen liikemäisyys voi tulla kyseeseen. Kun eläkevakuutusta koskevaa vakuutusliikettä voi harjoittaa vain eläkevakuutusyhtiö, voidaan toimintapiiriä koskevalla säännöksellä rajata vakuutuskassalain tarkoittama sallittu toiminta. Uudessa laissa onkin määritelty täsmällisesti rajat, joiden sisällä vakuutuskassatoimintaa voi harjoittaa.

Uusi vakuutuskassalaki pyrkii korostamaan kassojen harjoittaman toiminnan vakuutuksellista luonnetta ja antamaan mahdollisuuksia kassatoiminnan kehittämiseen ja nykyaikaistamiseen. Hallituksen esitystä valmisteltaessa on pidetty tarkoituksenmukaisena, että uudistus toteutettaisiin mahdollisuuksien mukaan vakuutusyhtiölainsäädännön pohjalta. Kuitenkin on otettu huomioon eri kassatyyppien toimintojen erilaisuus: eläkekassojen toiminta on lähellä keskinäisen eläkevakuutusyhtiön toimintaa kun taas sairaus- sekä hautaus- ja eroavustuskassojen toiminta on pienimuotoisem-

MAIJA-LIISA KOTIRANTA

*Sosiaali- ja terveysministeriön
vakuutusosaston
ylitarkastaja*

paa ja niiden toiminnassa esiintyy joitakin yhdistystoiminnan kaltaisia piirteitä.

Kovin pitkälle menevään yhdenmukaisuuteen ei myöskään voida päästä sen vuoksi, koska kassat eivät harjoita vakuutusliikettä. Myös kassojen rekisteröimiskäytäntö sekä esimerkiksi kannatusmaksun suorittajan osallistuminen hallintoon ovat olennaisia eroja vakuutusyhtiöiden toimintaan nähden.

Vähimmäisjäsenmäärä kasvaa

Voimassa olevan lain mukaan voidaan hyvinkin pienellä jäsenmäärällä perustaa avustuskassa. Ennen lakisääteisten järjestelmien syntymistä oli tarkoituksenmukaista, että uuden kassan perustamiselle ei ollut liian suuria esteitä. Tavoitteena oli edes jonkinlaisen turvan piiriin pääseminen.

Koska lakisääteisen turvan ansiosta tämäntyyppisiä perusteluja ei enää uuden kassan perustamiselle ole, edellyttääkin uusi laki suurempia vähimmäisjäsenmääriä. Tavoitteena on kassojen turvaavuuden parantaminen toiminnan satunnaisia heilahteluja vastaan. Tarkoituksena on myös parantaa näin kassojen toiminnan tasoa.

Kun avustuskassalaki aikoinaan säädettiin, pidettiin tärkeänä, että työntekijä ei voi jättäytyä kassan antaman sosiaaliturvan ulkopuolelle. Lakisääteisen turvan puuttumisen vuoksi oli tarkoituksenmukaista, että kassan jäsenyys oli pakollista. Pakollinen jäsenyys on voitu kirjoittaa kassan sääntöihin työnantajan suostumuksella.

Hallituksen esitys vakuutus-kassalaksi on lähtenyt siitä ajatuksesta, että vapaaehtoi-siin lisäturvajärjestelyihin ei

voi sisältyä pakollista jäsenyyttä. Työntekijällä tulisi siis olla oikeus harkita, haluaako hän lakisääteisen turvan lisäksi maksaa maksuja lisäturvasta. Pakollinen jäsenyys olisi lakisääteisten järjestelmien osalta perusteltua. Eduskunnan vastauksessa hallituksen esitykseen vakuutus-kassalaksi on säännös kuitenkin muuttunut samansisältöiseksi kuin voimassa olevassa laissa. Toisin sanoen säännöissä voidaan määrätä työnantajan suostumuksella pakollinen jäsenyys myöskin vapaaehtois-toiminnan osalta.

Kassan hallinnosta on uudessa laissa tarkentavia määräyksiä. Hallituksen asemaa keskeisenä toimielimenä korostetaan ja toimitusjohtaja tulee pakolliseksi toimielimeksi. Kassankokousta koskevissa säännöksissä pyritään turvaamaan jäsenten ja osakkaiden oikeudet nykyistä tehokkaammin.

Muutoksenhaku helpottuu

Avustuskassatoiminnassa on koettu puutteeksi, ettei lisä-etuuksia koskeviin päätöksiin ole ollut erityistä keinoa hakea muutosta. Ainoana mahdollisuutena oikaisun saamiseksi on ollut nostaa kanne kassaa vastaan yleisessä alioikeudessa. Menettelyä on kuitenkin pidetty monimutkaisena ja kalliina. Joka tapauksessa juttuja on ollut niin niukasti, ettei mitään oikeuskäytäntöä ole päässyt synty-mään.

Uusi laki kiinnittääkin jäsenen ja edunsaajan oikeusturvaan tältä osin huomiota ja sisältää säännökset vakuutus-kassalautakunnasta. Lautakunta toimii vakuutus-kassojen yhdistyksen, joksi avustuskassojen yhdistys lain voimaan tulon jälkeen muuttuu, yhteydessä, ja sen tehtävänä on antaa lausuntoja ja ratkai-

susuosituksia vakuutus-kassan, osakkaan, jäsenen tai muun edunsaajan pyynnöstä vakuutus-kassa-asiassa.

Samalla kun uudessa laissa on tarkennettu ja lisätty tilinpäätökseen ja tilintarkastukseen liittyviä säännöksiä, on myös vakuutus-kassan jäsenten ja osakkaiden vähemmistölle annettu oikeus vaatia erityisen tarkastuksen toimittamista. Erityinen tarkastus voisi kohdistua kassan hallintoon ja kirjanpitoon tietyltä päättyneeltä ajanjaksolta tai tietyihin toimenpiteisiin.

Kassatoiminnan kehittämis- ja uudenaikaistamismahdollisuuksia lisännevät myös vakuutus-kassalain säännökset sulautumisesta ja jakautumisesta. Voimassa oleva lakihan sisältää vain vastuunsiirtoa koskevat säännökset. Uuden lain mukaisesti vakuutus-kassa voi sosiaali- ja terveysministeriön suostumuksella sulautua toiseen vakuutus-kassaan. Myös kaksi tai useampi vakuutus-kassa voi sulautua perustamalla uuden vakuutus-kassan. Säännökset vakuutus-kassan jakautumisesta koskevat ensisijaisesti sairauskassa- ja, mutta eivät ollenkaan eläkekassoja. Jakautumisessa vakuutus-kassa jakaa varansa toisen vakuutus-kassan kanssa jäsenten toimintapiiristä toiseen toimintapiiriin siirtymisen yhteydessä.

Kassojen harjoittaman toiminnan vakuutus-kassalain luonnetta korostaa myöskin uuden lain säännös valvontaviranomaisen velvollisuudesta seurata kassatoiminnan tervettä kehitystä. Ministeriö voi nimittäin vahvistaa kassan säännöt tai sääntömuutoksen vain, jos aiottu vakuutus-toiminta ei vaaranna alan tervettä kehitystä.

30 VUOTTA ELÄKESÄÄTIÖIDEN YHTEISTOIMINTAA

Eläkesäätiöiden yhteiselin Eläkesäätiöyhdistys täytti 30 vuotta. Euroopan yhdentyminen, Eläketurvakeskuksen luottovakuutuksen uudelleenjärjestelyt ja eläkesäätiölain kokonaisuudistus asettavat vastaisuudessa eläkesäätiötoiminnalle uusia haasteita. Myös työnantajien liiketoiminnassa tapahtuvat muutokset eli diffuusiot, fuusiot ja liiketoimintojen myyminen ja ostaminen edellyttävät eläkesäätiötoiminnalta yhä joustavampia toimintamalleja.

Eläkesäätiöiden yhteiselin Eläkesäätiöyhdistys perustettiin 27.11.1962. Kun TEL oli tullut voimaan eläkesäätiötyönantajat näkivät tarpeelliseksi perustaa eläkesäätiöille oman edunvalvontaelimen, joka tiivistäisi eläkesäätiöiden yhteistyötä ja toimisi keskitetysti eläkesäätiöiden etujen valvojana. Vakuutusyhtiöillä ja eläkekassoilla oli jo tuolloin olemassa vastaavat yhteistointa- ja edunvalvontaelimet.

Oikeaa tietoa työnantajille

Lakisääteisen työeläkejärjestelmän tullessa voimaan työnantajille oli annettu kaksi vuotta aikaa järjestellä työntekijöidensä eläketurva. Vaihtoehtoina olivat TEL-eläkesäätiö, TEL-eläkekassa tai vakuutuksen ottaminen vakuutusyhtiöstä.

Eläkesäätiöyhdistys pyrki antamaan työnantajille oikeaa tietoa eläkesäätiöstä eläkelaitosvaihtoehtona järjestämällä heille tiedotus- ja koulutustilaisuuksia sekä valmistamalla eläkesäätiöistä kertovaa materiaalia. Eläkesäätiövaihtoehto saavuttikin työnantajatahoilla hyvän suosion, koska melkein kaikki merkittävimmät yritykset, joilla oli ollut vapaaehtoista eläketurvaa hoitava eläkesäätiö, järjestivät myös TEL-eläketurvansa eläkesäätiöissä.

Toinen Eläkesäätiöyhdistyksen alkuaikojen tärkeä työ oli tehdä uusi yhdistys tunnetuksi ja huolehtia sen pääsystä erilaisiin elimiin ja työryhmiin. Eläkesäätiöiden edustuksen saaminen niihin ei aina ollut mikään itsestäänselvyys.

Suuria ja pieniä eläkesäätiöitä

TEL:n tullessa voimaan edellytettiin, että TEL:n mukaista toimintaa harjoittavan eläkesäätiön toimintapiiriin kuului vähintään 20 henkilöä. Vähimmäismäärää koskevaa rajaa on sen jälkeen kahteen kertaan nostettu ja se on nykyisin 300.

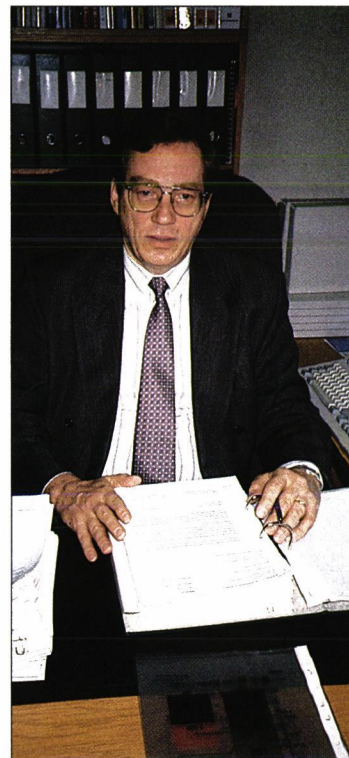
Eläkesäätiöyhdistyksessä on alarajan nostamista 300 henkilöön arvosteltu. On katsottu, että 200 olisi ollut oikeampi ratkaisu, jotta myös pienemmät työnantajat olisivat voineet hoitaa työntekijöidensä TEL-eläketurvan eläkesäätiöissä.

Monet suurtyönantajat hoitavat TEL-eläkejärjestelynsä eläkesäätiöissä. Tällaisia ovat mm. Nokia, ABB Strömberg, Kymmene, Enso-Gutzeit, Finnair, Alko, Kemira, Neste ja Postipankki.

Myös lakisääteistä eläketurvaa täydentävän lisäeläketurvan voivat työnantajat järjestää työntekijöilleen eläkesäätiöissä. Kaikkiaan noin 240 eläkesäätiöstä noin 170 on pelkkää lisäeläketurvaa hoitavia eläkesäätiöitä. Suurimmat lisäeläkesäätiöt on Osuuspankeilla, Kansallis-Osake-Pankilla, Valmetilla ja Imatran Voimalla.

Lisäeläkesäätiön perustamiselle ei nykyinen lainsäädäntö aseta mitään työntekijöiden alarajaa. Niinpä pienetkin yritykset voivat järjestää henkilökunnalleen tai osalle siitä lisäeläketurvaa eläkesäätiöissä.

TEL:n mukaista toimintaa harjoittavien eläkesäätiöiden lukumäärä oli vuoden 1991

Eläkesäätiöyhdistyksen toiminnanjohtaja Folke Bergström näkee eläkesäätiöt oleellisena osana työeläkejärjestelmää.

lopussa 61. Näistä 45 hoiti myös vapaaehtoista lisäeläketurvaa.

Eläkesäätiöyhdistys etujärjestönä

Eläkesäätiöyhdistyksen keskeiset tehtävät ovat eläkesäätiöiden toimintaan vaikuttavan lainsäädännön seuraaminen ja eläkesäätiötoiminnan etujen valvominen eri työryhmissä ja toimikunnissa. Yhdistys on julkaissut Eläkesäätiön käsikirjan, johon on koottu oleellinen tieto eläkesäätiön käytännön toiminnasta. Käsikirjaa pyritään päivittämään lainsäädännön ja ohjeiden muuttuessa.

Eläkesäätiöyhdistys antaa asiantuntija-apua eläkesäätiöille mm. eläkesäätiön perustamisessa, sääntöjen muuttamisessa, sääntöjen tulkitsemisessa, kirjanpitoasioissa, verotusasioissa ja luottovakuutusasioissa. Yhdistys tiedottaa jäsenilleen eläkesäätiötoimintaan liittyvistä ajankohtaisista asioista sekä järjestää koulutusta eläkesäätiöiden toimihenkilöille ja luottamushenkilöille.

Kymmenen vuotta sitten Eläkesäätiöyhdistys perusti laaja-pohjaisen, monia etupiirejä edustavan eläkesäätiöasiain neuvottelukunnan. Neuvottelukunnan tehtävänä on lisätä eläkesäätiötoiminnan tunnetusta ja edistää eläkesäätiöiden keskinäistä yhteistoimintaa.

Eläkesäätiöiden omaleimaisuus säilytettävä

Nykyinen eläkesäätiölaki on pääosiltaan vuodelta 1955. Siihen viime vuonna tehdyt muutokset koskevat suurimalta osin lisäeläketurvaa. Yhteiskunnan ja talouselämän kehitys ovat saaneet aikaan sen, ettei se enää kaikilta osin täytä tämän päivän vaatimuksia. Sen takia sosiaali- ja terveysministeriö asetti viime kesänä toimikunnan, jonka tehtävänä on valmistella ehdotus uudeksi eläkesäätiölaiksi. Toimikunnan on saatava esityksensä valmiiksi vuoden 1993 loppuun mennessä.

-Eläkesäätiölain uudistamisessa on yhdistyksemme tavoitteena varmistaa eläkesäätiöiden toimintaedellytykset

myös tulevaisuudessa. Koska eri eläkelaitosmuodot täydentävät toisiaan, ei ole järkevää poistaa niiden erityispiirteitä uudessakaan lainsäädännössä, arvioi Eläkesäätiöyhdistyksen toiminnanjohtaja Folke Bergström.

Luottovakuutus työllistää

-Eläkesäätiötoimintaan kohdistuu aika ajoin paineita ja viime ajat ovat juuri olleet sellaisia. Taloudellinen lama ja sen heijastuminen Eläketurvakeskuksen luottovakuutus-toimintaan ovat työllistäneet myös Eläkesäätiöyhdistystä, toiminnanjohtaja Bergström kertoo.

-Eläketurvakeskuksen luottovakuutustoiminta on ollut erityisen tärkeä eläkesäätiöille, koska Eläketurvakeskuksen luottovakuutusten ottaminen on pakollista eläkesäätiöille ja eläkesäätiötyönantajille. Tämän toiminnan uudelleenjärjestämisessä on tärkeätä, ettei eläkesäätiöille aseteta ehtoja, jotka vaikeuttaisivat eläkesäätiötoiminnan toimintaedellytyksiä, sanoo Bergström.

Hoidon keskittymisestä haittaa

Viime aikoina on ollut pyrkimyksiä keskittää työeläketurvan hoito. Toiminnanjohtaja Folke Bergströmin mielestä tällaiset pyrkimykset johtavat tuloksiin, joita kukaan ei ole tavoitellut.

-Lakisääteistä työeläkejärjestelmää luotaessa 1960-luvun alussa annettiin työeläketurvan ylläpito eläkesäätiöiden, eläkekassojen ja eläkevakuutusyhtiöiden hoidettavaksi. Tästä otettiin nimenomaiset säännökset TEL:iin sen varmistamiseksi, että työnantajien käytettävissä olisi useita vaihtoehtoja.

-Mikäli eläkesäätiöiden ja eläkekassojen toimintaedellytyksiä vaikeutetaan esimerkiksi Eläketurvakeskuksen luottovakuutuksen uudelleen järjestelyssä tai eläkesäätiöiden osalta eläkesäätiölain kokonaisuudistuksessa niin, etteivät ne ole enää kilpailukykyisiä eläkevakuutusyhtiöiden kanssa, olemme täysin uudessa tilanteessa. Eläkesäätiöt voidaan nimittäin nähdä ta-

kuumiehinä sille, että työeläkejärjestelmän hoito on yksityisten työeläkelaitosten käsissä. Mikäli takuumiestä ei enää jatkossa olisi vaan vain yksi työeläkelaitosvaihtoehto jäisi jäljelle, on olemassa vaara, että lakisääteinen työeläkejärjestelmä siirrettäisiin ulkomaille yleisesti käytössä olevaan hoitomuotoon, katsoo Folke Bergström.

-Tätä kaikki eivät ole vielä valittavasti tajunneet. Koska kaikkien nykyisten työeläkelaitosten intresseissä kuitenkin lienee turvata työeläkejärjestelmän hoito nykyisessä muodossa, toivon hartaasti, että niillä tahoilla, jotka nykyisin sokeasti ajavat yksityisen työeläkejärjestelmän hoidon keskittämistä, tapahtuu nopea asennemuutos, sanoo Folke Bergström.

Tulevaisuuden haasteita

Eläkesäätiöiden tulevaisuuteen vaikuttavat erityisesti Euroopan yhdentymisen ja suomalaisen talouselämän kehitys. ETA-sopimuksen ja mahdollisen EY:hyn liittymisen myötä myös eläkesäätiöille ja erityisesti lisäeläkesäätiöille tulee uusia haasteita.

-Suomessa on monia kansainvälisiin konserneihin kuuluvia yhtiöitä. Jo tässä vaiheessa on tutkittu mahdollisuuksia perustaa koko ETA-alueella toimivia lisäeläkesäätiöitä, jolloin konsernin ETA-alueella toimivien yhtiöiden lisäeläkejärjestelyt voitaisiin hoitaa yhdessä ja samassa, esimerkiksi suomalaisessa eläkesäätiössä. Kun erityisesti verotukseen liittyvät ongelmat on saatu ratkaistuksi, on ilmeistä, että tällaisia lisäeläkesäätiöitä tullaan vastaisuudessa perustamaan, toteaa Bergström.

-Suomalaisten yritysten kansainvälistyminen edellyttää jatkossa yhä joustavampia eläkejärjestelyjä. Eläkesäätiövaihtoehto ja siihen liittyvä lainsäädäntö on tällöin saatava sellaiseksi, että eläkesäätiö pystyy kilpailemaan muiden vaihtoehtojen kanssa, Folke Bergström muistuttaa.

Teksti: Olli Laurila

Heikki Tuuli

Yliopettaja Seppo Rostila kertoo olevansa mielissään näin jälkikäteenkin, että hän sai vuonna 1969 tilaisuuden siirtyä Tampereen yliopistoon opettamaan sosiaalivakuutusta. Työ nuorten ihmisten parissa on ollut virkistävää, ehtihän hän sitä ennen olla eri vakuutusyhtiöiden palveluksessa yli 20 vuotta.

Kaikki alkoi 60-luvulla

Sosiaalivakuutuslainsäädännön tuoma työvoiman tarve lisäytyi huomattavasti 60-luvun alkupuoliskolla työeläke- ja sairausvakuutuslainsäädännön tultua voimaan. Kela tarvitsi ammattitaitoista työvoimaa lisää,

aalivakuutuslainsäädännön, jossa yhdistettiin sekä yksityisen että julkisen puolen eläketurvan opetus ja Kelan sektori, Rostila toteaa.

Sosiaalivakuutuslainsäädännön ehti suorittaa 141 henkilöä vuoteen 1972 mennessä, jolloin tutkinto laajeni ja nimi muuttui yleiseksi vakuutuslainsäädännön tutkinnoksi. Tämä tutkinto jakautui sosiaalivakuutuksen ja yksityisvakuutuksen linjaan. Nykyisin linjajakoa ei enää ole vaan kaikki opiskelijat suorittavat saman tutkinnon.

Yleinen vakuutuslainsäädännön tutkinto on ammatillinen tutkinto ja samalla alempi korkeakoulututkinto, joka vaatii vähintään 3

SEPPÖ ROSTILA TEKI PITKÄN PÄIVÄTYÖN SOSIAALIVAKUUTUKSEN YLIOPETTAJANA

Varatuomari Seppo Rostila on tehnyt mittavan päivätyön sosiaalivakuutuslainsäädännön yliopettajana Tampereen yliopiston opetusjaostossa. Yliopettajan virasta hän jäi eläkkeelle lokakuun alussa.

-Yleisen vakuutuslainsäädännön suorittaneet ovat yleensä saaneet heti työpaikan ja sijoittuneet alalle hyvin, Seppo Rostila toteaa tyytyväisenä. Vakuutuslainsäädännön tutkinto on vakiinnuttanut paikkansa yliopistossa ja on kyennyt työmarkkinoillakin vastaamaan tämän ajan haasteisiin.

kun vuonna 1964 voimaan tullutta sairausvakuutuslakia alettiin toteuttaa käytännössä. Kelan toimesta järjestettiin jo silloisessa Yhteiskunnallisessa Korkeakoulussa sairausvakuutuksen ja sosiaalivakuutuksen hallinnon kurssit. Tarkoituksena oli kouluttaa vasta perustettuihin sairausvakuutuslaitoksiin johtajia ja toimihenkilöitä. Näiden kurssien organisoinnissa ja luennoitsijana toimi ennen muita pääjohtaja Jaakko Pajula.

Nykyisen yleisen vakuutuslainsäädännön edeltäjä oli sosiaalivakuutuslainsäädännön tutkinto, jonka ensimmäinen kurssi alkoi tammikuussa 1967. Yliopettajan virkaa hoiti silloin oikeustieteen lisensiaatti Seppo Pietiläinen, nykyinen Eläketurvakeskuksen lainopillinen varatoimitusjohtaja.

-Seppo Pietiläinen loi perustan tälle uusimuotoiselle sosi-

1/2 vuoden opiskelun. Valmistuneet sijoittuvat Kelan, työeläkelaitosten ja vakuutusyhtiöiden palvelukseen.

-Tutkinnon suorittaneet ovat yleensä saaneet hyvin työpaikan. Kelan paikallistoimistoihin Itä- ja Pohjois-Suomeen heitä on sijoittunut johtajiksi, Rostila tietää.

-Vakuutusyhtiöihin menee miehiä etenkin myyntipuolen tehtäviin, naiset taas hakeutuvat sosiaalivakuutuksen puolelle, Rostila kertoo. Työmarkkinathan viime kädessä määräävät, mihin sijoitutaan. Kaiken kaikkiaan yli puolet tutkinnon suorittaneista on Kelan palveluksessa.

Opetus kehittynyt alan vaatimusten mukaan

Yleisen vakuutuslainsäädännön opinnoista on tiedekuntaopintoja noin kolmasosa. Va-

kuutustutkimon keskeiset ammatillistieteelliset oppiaineet ovat sosiaalivakuutusolaisuus ja vakuutusoppi. Kummallakin oppiaineella on oma yliopettajansa, vakuutusopilla lisäksi lehtori. Vakuutusopin yliopettajana toimii Veikko Olli ja lehtorina tällä hetkellä Yhdysvalloissa työskentelevä Hannu Kuusela.

-Sosiaalivakuutuksen opiskelu on juridiikkaa. Lakikirjan käyttöä opiskelussa ei kaihdeta, päin vastoin se on kuulusteluissa tenttijöillä yleensä mukana. Sosiaalivakuutuksen säädökset tutkitaan pykälä pykälältä. Pentikäisen Vakuutusoppi on edelleen yksi perusoppikirjoista, samoin Pentikäisen työeläkettä koskeva kirja. Muuten oppikirjoja on käytettävissä vähän. Sairausvakuutuksen käsikirja, lait, muut säädökset, Kelan eläkeohjeet, ETK:n yleiskirjeet ja alan ammattilehdet ovat oppimateriaalia, Rostila lukee.

Vuosittain tutkintoa opiskelemaan otetaan 22 uutta opiskelijaa. Yleisen vakuutustutkimon suorittaneita oli viime vuoden loppuun mennessä 456 henkilöä.

Atk-tietoa opetetaan yhä enemmän. Tätä alaa on tuntevampi jo työhön tullessa. Sosiaalilääketiedettä on opetettu alusta alkaen, koska lääkärin todistusten tulkitseminen, ymmärtäminen on tärkeää tällä alalla.

-Usein esimerkiksi ajoissa tehdyillä kuntoutusratkaisuilla on hyvin kauaskantoisia seurauksia, Rostila pohtii. Lääkärin todistusten perusteella voidaan ennakoita asiakkaan tulevaisuutta koskevia ratkaisuja.

Tutkintoon liittyvät kaikille pakolliset ruotsin ja englannin kielen opinnot.

Yliopisto myöntää vuosittain tuntiopetusta varten määrärahoja. - Kuntoutuskurssi on pidetty nykyisin joka vuosi. Opiskelijat ovat voineet valita suppeamman tai laajemman kurssin, Rostila kertoo.

-Tutkimon etuna on käytännölläisyys. Huomattavan osan opetuksesta antavat vakuutusalan asiantuntijat vakuutusyhtiöistä ja Kansanelä-

kelaitokselta. Asiakaspalvelutaitoja tarvitsee tällä alalla lähes jokainen riippumatta siitä, minkälaisiin tehtäviin alalla sijoittuu. Siksi asiakaspalveluun perehtyminen kuuluu opiskeluun.

Harjoittelu perehdyttää käytännön työhön

Opiskeluun kuuluu myös kolme 2,5 kuukauden pituista harjoittelujaksoa.

Harjoittelupaikkoja on tarjoutunut Kelan toimistoista, eläkevakuutusyhtiöistä ja tietysti ETK:sta. Rostila toteaa, että harjoittelujaksot ovat osoittautuneet välttämättömiksi. Käytäntö testaa opittuja asioita ja toisaalta luo valmiuksia, jotka tulisi alalla hallita. Tutkielman aiheisiinkin saadaan usein idea harjoittelupaikoista. Rostila kiittelee Melaa, Kelaa ja ETK:ta, jotka ovat olleet aktiivisia harjoittelupaikkojen ja tutkielman aiheiden järjestämisessä.

Yleinen vakuutustutkinto on poikkitieteellinen tutkinto, jonka jopa jotkut juristit ovat suorittaneet lisätutkinnoksi alalle suuntautuessaan.

Kouluttajasta opettajaksi

Seppo Rostila aloitti opettajantyönsä Tampereen yliopistossa vuonna 1969.

-Mielelläni minä keskustelin opiskelijoiden kanssa silloisista periaatekysymyksistä, vaikka saatoin asioista olla eri mieltäkin, Seppo Rostila muistelee 60-70-luvun taitteen opiskelijaliikehdintöjä.

Sosiaalivakuutuksen yliopettajan työ vaatii aktiivista alan seuraamista ja asioiden selvittämistä. Alalla on tapahtunut koko ajan muutoksia ja uutta lainsäädäntöä tulee jatkuvasti. Seppo Rostila kertoo saaneensa tarvitsemansa materiaalin sekä Kelasta että työeläkeasioissa ETK:sta, muutoin olisi ollutkin vaikeuksia pysyä sosiaalivakuutuksen kehityksessä mukana. Opettajan työhön ei lopu pelkkään luennojen pitämiseen, vaan jo pelkkä tenttipaperien läpikäyminen vaatii suuren työmäärän.

-Sosiaalivakuutuksen luennot kiinnostivat muitakin kuin vakuutustutkintoa suoritta-

via. Sosiaalityöntekijöiksi aikovat suorittivat hyvin usein sosiaalivakuutuksesta kurssia, ja heitä saattoi olla toistastenttijää kerralla, Rostila muistelee. Opiskelijat tarvitsivat myös henkilökohtaista ohjausta seminaaritöittensä ja tutkielmiensa tekemiseen.

Oppimateriaalin kokoaminen ja ajan tasalla pitäminen on ollut melkoinen työ, koska varsinaisia oppikirjoja on vähän. Rostila kertoo laatineensa tehtäväsarjoja, jotka on tietysti uusittava aika ajoin. ETK:n yleiskirjeet, komiteamietinnöt ovat oppimateriaalia, joiden pohjalta työeläkejärjestelmän peruseriaatteita käsitellään tunneilla. Rostila on viime vuosina opettanut myös työoikeutta opetusjaoston muille opiskelijoille tuntiopettajana.

Seppo Rostilan vakuutusura alkoi heti ylioppilaaksi tulon jälkeen 40-luvulla. Hän opiskeli työn ohessa lakitiedettä. Valmistuttuaan hän ehti toimia Tampereella 14 vuotta vakuutusosalalla, ja tältä ajalta hänen pedagoginen otteensa, opetus taitonsa, on ilmeisesti peräisin. Vakuutusasiamiesten kouksissa koulutus oli aina tärkeällä sijalla. Rostila toimi muun työn ohessa asiamiesten kouluttajana. Silloin oli myös vakuutusosalalla jo vakuutusyhtiöiden oma vakuutus tutkinto ja Rostila oli mukana Tampereen vakuutusyhtiöiden henkilökunnan koulutuksessa.

Yliopettaja Seppo Rostila on pysytellyt vakuutusosalalla koko pitkän työuransa mutta samalla toteuttanut taipumustaan rauhallisena ja empaattisena opettajana.

Haastattelu: Ritva Rantanen

TEL-INDEKSI VUODELLE 1993 POIKKEUSLAILLA

Ensi vuoden alussa työ-, virka- ja yrittäjäeläkkeet nousevat vajaat 0,4 prosenttia. Valtion vuoden 1993 talousarvioesitykseen liittyvän lain, joka koskee TEL-indeksin poikkeuksellista soveltamista vuonna 1993, mukaan TEL-indeksin pisteluku vuodelle 1993 on 1688. Pisteluvussa on otettu huomioon indeksitarkistusta vähentävänä palkansaajan työeläkemaksusta aiheutuva ansiotason alenema.

TEL-indeksi on vuodesta 1977 alkaen määrätynyt ansiotasoa ja kuluttajahintaindeksin vuotuisten muutosten keskiarvon perusteella. Tämän perusteella TEL-indeksin muutos vuonna 1993 olisi ollut noin 1,9 prosenttia, jota vastaava pisteluvun sosiaali- ja terveysministeriö vahvistikin normaalisti lokakuun lopussa. TEL-indeksin poikkeuksellisesta soveltamisesta vuonna 1993 annetun lain mukaan ministeriön vahvistamasta pisteluvusta leikattiin 1,5 prosenttia, jolloin päädyttiin pistelukuun 1688.

Leikkaus johtuu palkansaajan työeläkemaksusta, jota koskeva laki hyväksyttiin eduskunnassa kuluvaan vuoden loka-kuussa. Alunperin työeläkemaksusta sovittiin työmarkkinaosapuolten kesken solmitussa vuosia 1992-1993 koskevassa tulopoliittisessa sopimuksessa. Palkansaajan työeläkemaksun suuruus vuonna 1993 on kolme prosenttia ansaitusta palkasta, jolla määrällä jokainen palkansaaja osallistuu ansioeläketurvansa kustantamiseen.

Palkansaajan eläkemaksusta tulopoliittiseen sopimukseen kirjattiin, että sillä ei ole tarkoitus muuttaa eläkeaikaisen toimeentulon ja palkan antaman toimeentulon suhdetta. Kun palkansaajien käytettävissä olevat tulot kuitenkin alenevat eläkemaksun takia, vastaava vähennys tuli tehdä myös eläkkeellä olevien tulokehitykseen.

Palkansaajan eläkemaksun ansiotasoa alentava vaikutus ei välity ansiotasoindeksiin. Siten vastaava alenema ei myöskään automaattisesti välity TEL-indeksiin sen normaalin määräämismenetelyn kautta. Aleneman huomioon ottaminen TEL-indeksissä olisi siten edellyttänyt TEL-indeksiä koskevan lain muuttamista. Kun palkansaajan työeläkemaksun tulevaisuudesta ei kuitenkaan vielä ollut tietoa, alenema otettiin huomioon säätämällä erikseen siitä koskeva poikkeuslaki.

TEL-indeksi alenee TEL-maksun puolikkaalla

TEL-indeksin muutos lasketaan normaalisti ansiotasoa ja kuluttajahintaindeksin vuotuismuutosten keskiarvon perusteella. Siten ansiotasossa tapahtunut muutos näkyy TEL-indeksissä vain puolella painollaan. Vastaavasti nyt kolmen prosentin suuruisen työeläkemaksun vuoksi on TEL-indeksiä alennettu työeläkemaksun puolikkaalla eli 1,5 prosentilla.

Palkansaajien työeläkemaksu on verotuksessa vähennyskelpoinen. Maksu ei vähennä siten koko määrällään myöskään palkansaajien käytettävissä olevia tuloja. Keskituloilla palkansaajilla kolmen prosentin työeläkemaksun nettorasitus on noin 1,5 prosenttia eli yhtä paljon kuin TEL-indeksiä eläkemaksun vuoksi leikattiin.

Lain mukaan TEL-indeksin muutos määrätään normaalisti käyttäen perusteena hinta- ja ansiotasoindeksin vuotuisten muutosten keskimäärää edellisen kalenterivuoden kolmannella vuosineljänneksellä. Menettely johtuu siitä, että TEL-indeksipistelukua vahvistettaessa ei ole käytettävissä tätä tuoreempia tietoja. Tämän perusteella vuoden 1993 palkansaajien työeläke-

maksu olisi vaikuttanut normaalisti vasta vuoden 1994 TEL-indeksipistelukuun.

Koska palkansaajien työeläkemaksu oli jo nyt täsmällisesti tiedossa, voitiin sen vaikutus vähentää jo vuoden 1993 TEL-indeksitarkistusta määrättäessä. Näin eläkkeensaajien tulokehitys saatiin ajallisesti tarkemmin vastaamaan palkansaajien tulokehitystä.

Ministeriön vahvistamaa pistelukuakin tarvitaan

Kuten edellä on kerrottu, sosiaali- ja terveysministeriö vahvisti lokakuun lopussa TEL 9 pykälän mukaisesti määrätyn pisteluvun. Vuotta 1993 koskeväksi viralliseksi TEL-indeksin pisteluvuksi on kuitenkin poikkeuslain perusteella nyt määrätty 1688.

Vahvistamisella haluttiin varautua siihen mahdollisuuteen, että palkansaajan työeläkemaksusta ei tulisikaan pysyvää. Tällöin ministeriön vahvistaman pisteluvun perusteella olisi TEL-indeksi ollut palautettavissa alkuperäiselle uralleen ja nyt indeksistä leikattu 1,5 prosenttia olisi palautunut vuoden 1994 TEL-indeksissä takaisin. Kun pysyvää palkansaajan maksusta on nyt päästy sopimukseen, tultaneen eläkemaksu myös jatkossa ottamaan huomioon TEL-indeksiä alentavana tekijänä siltä osin kuin eläkemaksussa tapahtuu kasvua. Tämä edellyttää TEL-indeksiä koskevan säädöksen uusimista.

ARTO LAESVUORI

*Eläketurvakeskuksen
suunnittelu- ja laskenta-
osaston tutkija*

LUOPUMISELÄKKEESTÄ LUOPUMISKORVAUKSEKSI

Maatalousyrittäjien luopumiseläke (LUEL) siirtyy historiaan tämän vuoden lopussa. Luopumiseläkkeellä rationalisoitiin maataloutta 19 vuotta ja saatiin yli 22 000 tilaa pois tuotannosta.

Vuoden 1993 alusta on tulossa tilalle luopumiskorvaus (LUKL). Se ei korvaa enää eläkeläisten luopumisia, vaan yrittää houkuttaa tehokkaammin tuottavia lopettamaan. LUKL olisi voimassa 1993-95.

Luopumiseläkelaki toimi laiskanlaisesti aina vuoteen 1987 asti. Silloin eläkkeelle hakeutuvien tilojen vuotuismäärä pomppasi noin 300:sta yli 5000:een ja vakiintui 1000 - 2000 tilaksi. Syy oli lakiin tullut mahdollisuus luopua pelkällä viljelemättömyyssitoumuksella; ei tarvinnut myydä peltoja naapurille eikä valtiolle.

Vuodesta 1992 tulee toinen luopumisten ennätysvuosi: noin 5 000 tilaa tekee sopimuksen viljelemättömyydestä. Tänä vuonna asialla ovat olleet varsinkin työkyvyttömyys- ja vanhuuseläkeläiset, jotka eivät tämän jälkeen enää saakaan luopumisetuja eläkkeensä päälle.

Korvaus tehostaa tuotannon vähentämistä

Luopumiskorvauksen määrä purra edeltäjänsä tehokkaammin maataloustuotantoon. Se kohdistuu vain ei-eläkkeellä oleviin viljelijöihin, joilla vielä on kohtalaisesti tuotantotoimintaa.

Luopumiskorvausta ei voisi saada, jos peltojen viljely on jo lopetettu tuotannonvähentämissopimuksella. Valtion vaatima pakkokesanto ja aivan vähäisten alueiden tuotannonvähentämissopimukset eivät kuitenkaan estäisi korvausta.

Korvaustilalla pitää olla peltoa vähintään kolme hehtaaria. Voittopuolisesti metsätiloja karsii ehto, jonka mukaan tilan MYEL-hehtaareista yli kolmanneksen on oltava peltoa. Maataloustuotteista pitää saada myyntituloa keskimäärin ainakin 3000 markkaa hehtaarilta kahtena viime vuonna.

Laki on tarkoitettu viljelijöille, jotka ovat saaneet pääansionsa maataloudesta. Siksi sen ulkopuolelle jäävät ne, joiden viiden viime vuoden keskimääräiset sivutulot ovat suuremmat kuin noin 63 000 markkaa vuodessa.

Myös uudenlainen korvausten laskentatapa on yritys houkuttaa suurempien tilojen viljelijöitä. Korvauksen perusmäärä olisi samansuuruinen kuin MYEL-eläke. Sehän määräytyy ns. MYEL-työtulon perusteella ja on yleensä sitä suurempi, mitä suurempi ja tuottavampi tila on.

Lisäksi korvaukseen tulisi luopumislisä, jonka määräisivät viljelystä poistuva peltoala ja hävitettävien eläinten määrä. Valtioneuvosto vahvistaa vuosittain alkavien korvausten hehtaareista ja eläimistä tulevat markkamäärät. Tällä tavalla tuotannon supistamista voidaan ohjata vuosittain tilanteen mukaan.

Luopumiskorvaus voisi olla enintään sukupolvenvaihdoseläkkeen suuruinen.

Luopumistapana viljelemättömyyssitoutumus

Luopumiskorvauksen saa 55-64-vuotias, joka tekee viljelemättömyyssitoutumuksen ja jättää pelot viljelemättöminä omistukseensa. Tämä on uuden lain ainoa luopumismuoto. Myynnit naapurille eivät enää oikeuta luopumiskorvaukseen.

Nuorempi puoliso, leski tai yhtymän osakas saa uinuvan korvausoikeuden, jos on luopumishetkellä 50 vuotta täyttänyt. Uinuva korvaus tulee maksuun 55 vuoden täyttämisen jälkeen.

Luopumislisä lakkaa tavallisesti, kun luopuja alkaa saada työkyvyttömyys- tai vanhuuseläkettä. Jos sitä ei kuitenkaan ole maksettu ennen eläkkeelle menoa vielä kuutta vuotta, jatketaan luopumislisän puolikkaan maksamista vanhuuseläkkeelle siirtymisen jälkeen niin kauan, että kuusi maksuvuotta tulee täyteen.

Luopumiskorvauslaki ei aseta rajoituksia metsämaiden myynnille luopumisen yhteydessä eikä sen jälkeen. Se sallii myös kesämökkkitonttien luovutukset kaikille lapsille.

Metsänmyyntirajoitukset poistunevat ensi vuoden alusta myös niiltä, jotka ovat jääneet vanhan lain mukaisesti luopumiseläkkeelle. Eduskunnassa on tätä koskeva luopumiseläkelain muutosesitys.

Tätä kirjoitettaessa luopumiskorvauslaki on käsiteltävänä eduskunnan maa- ja metsätalousvaliokunnassa, joten tässä esitetty perustuu hallituksen esitykseen.

AULI SULIN

*Maatalousyrittäjien
eläkelaitoksen
toimistopäällikkö*

Kristina Issakainen

TYÖELÄKEKUNTOUTUS KÄYNNISTYMÄSSÄ

Kuntoutuslaista on nyt vuoden ajalta kokemusta. Eläkelaitosten eläkeratkaisijat ovat tottuneet kuntoutuksen rutiniin, mutta työeläkelaitokset eivät ole ottaneet omakseen kaikkia uuden kuntoutuslain mahdollisuuksia. Eläketurvakeskuksen kokoamisen kuntoutusaloitteiden määrän perusteella, kuntoutuksen sisäänajo vie aikansa ja jatkuu yhä.

-Ihmisten on herättävä arvostamaan omia mahdollisuuksiinsa ja mietittävä, onko juuri minulla annettavaa tälle yhteiskunnalle. Eläkkeelle menolaman varjolla millä hinnalla hyvänsä ei ole edes ihmisen oman edun mukaista, eläkeratkaisija *Arja Karhu* Eläke-Kansasta sanoo.

Kaikkiaan työeläkelaitokset olivat saaneet 550 kuntoutusaloitetta ja kuntoutumassa oli yli puolet hakijoista eli lähes 300 henkilöä. Kesäkuun lopussa yksityisen alan eläkelaitokset olivat saaneet 403 kuntoutusaloitetta. 185 hakijaa oli saanut kuntoutuslupauksen tai oli kuntoutuksessa. Työntekijäin ja yrittäjien eläkelakia hoitavat laitokset olivat saaneet 240 aloitetta. Aloite toteutuu 117 henkilön kohdalla: he odottivat luvattua kuntoutusta tai olivat jo kuntoutumassa.

Julkisella puolella kuntoutusaloitteita oli lähes 150. Yli sata kunnan tai valtion palkansaajaa oli saanut lupauksen tai toimi jo kuntoutujana.

Kuntoutujien määrä on pieni. Luku on kuitenkin kaksinkertainen aikaisempaan nähden. Kaikkien osapuolien silmien täytyy avautua näkemään uuden kuntoutuslain tarjoamat mahdollisuudet.

Eläke-Tapiolan osastopäällikkö *Pertti Tukia* sanoo: -Vain toimintapolitiikkaa muuttamalla kuntoutettavat tavoitetaan nykyistä aikaisemmin. Eläke-Kansan eläkeratkaisija *Arja Karhu* puolestaan toteaa nykytilanteesta, että käytännössä kuntoutusasia jää usein siihen, että hakemuksen käsittelevä katsoo, että kuntoutuksen on otettu kantaa.

Kuntoutus on tavoittanut lähinnä tavallisia työntekijöitä ja joitakin yrittäjiä. Eläkelaitosten väki on tottunut kuntoutusasioiden rutiinin hoitamiseen. He päättävät ammatillisen kuntoutuksen hakijan kuntoutustarpeesta. Alkuseveltely ja mahdollisen kuntoutussuunnitelman teko vievät kuitenkin aikaa. Lainsää-

täjän kannattaisi ottaa huomioon, että lukuisien seikkojen huomioiminen hidastaa käsittelyä.

Yhteistyössä vielä kehittämistä

-Viranomaisten yhteistyössä ei ole vielä edetty riittävästi, vaikka se oli eräs uuden lain tavoitteista, ratkaisupäällikkö *Raija Weckman* Eläke-Tapiolasta murehtii. Vireille tulleita kuntoutusaloitteita on aluksi kierrätetty, jotta kustannukset lankeaisivat muille. -Asia on pikkuhiljaa korjautumassa, osastopäällikkö *Pertti Tukia* lohduttaa.

-Lisääntynyt kuntoutussuunnitelmien tarve on ruuhkaut-

anut myös Vakuutusalan Kuntouttamiskeskusta. Ruuhkasta huolimatta yhteistyö on sujunut kitkattomasti, ratkaisupäällikkö *Raija Weckman* kertoo.

Eläke-Kansan edustajat ovat tyytyväisiä yhteistyöhön. -Olemme käyneet itseksemme rajanvetoa lääkinnällisen ja ammatillisen kuntoutuksen välillä, osastopäällikkö *Leo Lahdenmäki* sanoo ja muistuttaa, että työeläkelaitoksen tehtävä on hoitaa ammatillista kuntoutusta.

-Jos asiakas tarvitsee lääkinnällistä kuntoutusta, otan suoraan yhteyttä Kansaneläkelaitokseen. Kysyn, voitteko ottaa asiakkaamme. Laitos on otta-

Kuntoutus vähentää varhaista pyrkimystä eläkkeelle, mutta sen onnistuminen edellyttää, että eläkelaitokset muuttavat omaa strategiaansa, on Eläke-Tapiolan eläkeosaston päällikkö Pertti Tukian ja ratkaisupäällikkö Raija Weckmanin mielipide.

Jouko Laitinen

nut lääkinnällistä kuntoutusta tarvitsevaan asiakkaaseen yhteyttä, kun olen toimittanut lääkärintodistuksen kopion Kansaneläkelaitokselle, eläkeratkaisija Arja Karhu kertoo.

Kuntoutujat vasta eläkehakemuksista

Eläkkeen hakija itse on useimmiten aloitteen tekijä. Eläkelaitoksen asiantuntijalääkäri ottaa myös kantaa kuntoutukseen työkyvyttömyyden perusteella eläkettä hakevan kohdalla.

Työvoimatoimisto on toinen aloitteen tekijä. Aktiivinen virkailija huomaa kuntoutuksen tarpeen ja ehdottaa sitä asiakkaalleen. Kuntoutusrahaa on

maksettu, jos kuntoutus kestää pitkään.

Eläkkeen ratkaisijat käsittelevät kuntoutusasioita normaalin ratkaisutyön yhteydessä. Jos eläkelaitos on myönteinen, laitos kysyy eläkkeenhakijan mielipidettä. Jos hakija suostuu kuntoutujaksi Eläke-Tapiolassa on tapana tilata koulutuksesta tai pidemmästä kuntoutuksesta suunnitelma.

Kuntoutusrahan saajat ovat parin kolmen vuoden koulutuksessa. Eläke-Tapiola on hoitanut itsenäisesti muutamien kuukausien kurssitukseen.

Kuntoutus on tuonut lisää työ-

tä. Se hidastaa eläkehakemuksen käsittelyä. Pertti Tukia ja Leo Lahdenmäki pitävät työtä kuitenkin mielekkäänä, jos varhainen eläkkeelle jäänti myöhentyy pitkällä tähtäimellä.

Ennen työeläkelaitosta muilla viranomaisilla on mahdollisuus tavoittaa kuntoutuja. Eläkelaitoksen rutiinistyössä kuntoutujat löytyvät liian myöhään, vasta eläkettä haettaessa. Kansaneläkelaitoksella on paremmat mahdollisuudet tavoittaa kuntoutuksen tarvitsija. Laitos saa tiedon sairausajoista ja kuntoutuksen tarve selvitetään 60 päivän sairasloman jälkeen. Tapaturmavahvistuksen ja työeläkelaitoksen välillä on selvä työnjako.

Kokemuksia varhaiskuntoutuksesta

Eläke-Tapiola on ollut mukana Työeläkelaitosten liiton varhaiskuntoutuskokeilussa.

Tarjosimme seitsemälle suurimmalle työnantajalle henkilökunnan varhaiskuntoutusta ryhmissä, Pertti Tukia kertoo. Hänen mukaansa työnantajat suhtautuivat varhaiskuntoutukseen myönteisesti. Yhtiö on arvioinut tuloksia systemaattisen seurannan sijaan. Työssä käyvien varhaiskuntoutujien ortopedisia vammoja on ehkäisty selkä- ja niskakouluissa.

Eläke-Tapiolan kustannukset ovat jääneet kohtuullisiksi. Menot ovat vielä todella pieniä, jos niitä verrataan uusien eläkkeiden menoihin. Laitos on korvannut myös palkansaajien kuntoutukseen käyttämää työaika.

Eläke-Kansa tarjosi varhaiskuntoutuksena kurssin EKA-yhtymän tuki- ja liikuntaelin-sairaille työntekijöille. Osa kurssilaisista oli määräaikaikaisella eläkkeellä tai sairaslomalla. Osa tuli kurssille suoraan työelämästä. Työnantaja maksoi töihin palaaville kuntoutujille täyden palkan, vaik-

ka he saivat käyttää työaikansa kuntoutumiseen. Eläkelaitos korvasi menetetyn työajan.

Eläke-Kansa seuraa kahden vuoden ajan, ovatko varhaiskuntoutajat sairaslomalla, työssä vai eläkkeellä. Kaikki ovat jatkaneet työssään.

Osastopäällikkö Leo Lahdenmäki sanoo, että kuntoutuksen palaute on jäänyt työterveydenhuoltoon eikä eläkelaitos ole sitä vielä saanut.

Eläke-Tapiola on maksanut puolelle sadalle henkilölle yksilöllisen kuntoutuksen kuluja. Heistä reilusti alle puolet on saanut kuntoutusrahaa. Lisäksi muutaman kymmenen kuntoutujan muita kuntoutuskuluja on maksettu.

Eläke-Tapiola on tyytyväinen yhteistyöhön ortopedisiin vai-voihin erikoistuneen laitoksen kanssa. Laitos on tehnyt kuntoutujien terveydestä kokonaisvaltaisen selvityksen. Psykologi on ollut tarvittaessa käytettävissä.

Työttömyys laskee kuntoutusmotivaatiota

Työttömyys on vähentänyt palkansaajien mahdollisuuksia kuntoutukseen. Esimerkiksi työvoimapolun aikana hyvin myönteisesti kuntoutukseen suhtautunut työnantaja on muuttanut kantansa. Nyt hän haluaa henkilökuntansa siirtyvän eläkkeelle kuntoutuksen sijaan. Samoin palkansaajat kokevat työeläkkeen pitkällä tähtäimellä taloudellisesti turvallisemmaksi vaihtoehdoksi kuin kuntoutuksen ja sen jälkeisen epävarman työuran.

Eräiden motivaatio on kuitenkin niin hyvä, että he etsivät uutta koulutusta työvoimatoimiston ammatinvalinnan ohjauksesta, Arja Karhu kertoo. Työvoimatoimisto on saattanut ehdottaa, että asiakas hakee uuden kuntoutuslain perusteella taloudellista tukea koulutukseen.

Työeläkelaitosten tehtävänä on hoitaa ammatillista kuntoutusta. Lääkinnällinen kuntoutus kuuluu Kansaneläkelaitokselle, muistuttavat osastopäällikkö Leo Lahdenmäki ja eläkeratkaisija Arja Karhu Eläke-Kansasta.

Jouko Lahtinen

Osa asiakkaista vetoaa kuntoutustarjouksen saatuaan hoitavan lääkärin mielipiteeseen. He pelkäävät, että kuntoutus haittaa pääsyä eläkkeelle. -Kuitenkin eläkehakemus käsitellään aivan samalla tavalla kuntoutushalukkuudesta riippumatta, kummankin yhtiön eläkeosastojen päälliköt ja ratkaisijat vakuuttavat.

Eläkelaitokset ovat keskittyneet työssäkäyvien tuki- ja liikuntaelinsairaiden varhaiskuntoutukseen. Kummankin laitoksen edustajat perustelevat käytäntönsä yhteistyökumppaneiden saatavuudella.

Eläke-Kansan kokemuksen mukaan työterveydenhuolto löytää kipua valittavat, mutta ei masentuneita. Eläke-Tapiolan osastopäällikkö Pertti Tuki uskoo, että kuntoutujan ennusteen luotettavuus vaikuttaa ratkaisevasti kuntoutuspäätökseen.

Mielenterveydenhäiriöisen ennuste on epävarma. Tuki- ja liikuntaelinsairaana ennusteen luotettavuudesta on enemmän kokemusta. Työeläkelaitos kohdistaa kuntoutuksen niille, joiden ennusteseen luotetaan, jotta eläkkeellejääntiä voidaan myöhentää.

Vain kuntoutukseen motivoitunut voi kuntoutua. Eläke-Kansa pyytää Vakuutusalan Kuntouttamiskeskuselta tarjouksen kaikille, jotka saattavat kuntoutua. -Tarjous ei suinkaan kiinnosta kaikkia asiakkaita, onpa joku jättänyt työkliniikkakokeilun kesken, Arja Karhu kertoo.

Myös kuntoutuksessa saattaa olla epäonnea. Eräs työssäkäyvä varhaiskuntoutuja venäytti selkänsä niskakoulussa. Hän ei ole saanut entistä työkykyänsä takaisin. Hän on joutunut siirtymään osa-aikaiseen työhön ja kuntouttamaan selkäänsä.

-Työtoverit savustivat raskaasta työstä kevyempään siirtyneen kuntoutuneen uudesta työpisteestä, vaikka työnantaja ja kuntoutettu tekivät parhaansa, Raija Weckman kertoo. Uudessa asiassa törmätään koko elämänsäkirjon ongelmiin. -Asenteisiin on vielä vaikutettava pitkään ennenkuin yhteiskunta on valmis pitämään työelämässä väkeään nykyistä kauemmin, Raija Weckman toteaa.

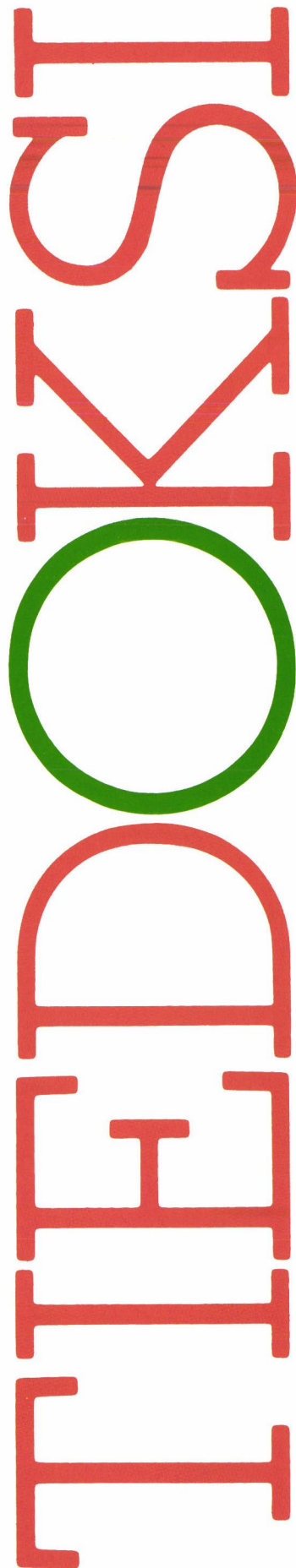
Varhaiseen eläköitymiseen totuttiin nopeammin kuin nyt eläkkeelle menon myöhentämiseen. Uudistuksen sisäistäminen on liian hidasta. Eläkelaitosten itsensä pitäisi ottaa varhaiskuntoutus painopistealueeksi.

Lihamyystä kouluttajaksi

-Eläke-Kansa tuki selkäsairaana lihamyönteisen opintoja uuden lain turvin oman alansa kouluttajaksi, Arja Karhu sanoo.

-Jotkut Eläke-Tapiolan vakuutetut ovat kuntoutuksen jälkeen löytäneet uransa itsenäisenä yrittäjänä. Noin parikymmentä henkilöä on parhaillaan opiskelemassa joko ammatillisilla kursseilla tai kaupallisessa, teknillisessä tai terveydenhuoltoalan oppilaitoksessa. Kaikki kuntoutettavat oppilaat ovat innostuneita opiskelusta ja väliaikatietojen mukaan he ovat menestyneet hyvin. Näiden henkilöiden kohdalla kuntoutus onnistuu hyvin, Raija Weckman uskoo.

Teksti Pirkko Etelävuori

Heikki Tuomi

Runsaat 900 kuulijaa sai seurata Messukeskuksessa värikkästä keskustelua ansiosidonnaisen eläketurvan tulevaisuudesta 10. marraskuuta 1992, kun Eläketurvakeskuksen järjestämän Työeläkepäivän päätteeksi käytiin asiantuntijapaneeli. Paneelissa olivat mukana toimitusjohtaja Altti Aurela Eläke-Kansasta, kansliapäällikkö Heikki S. von Hertzen sosiaali- ja terveystieteiden ministeriöstä, kansanedustaja Marjatta Stenius-Kaukonen ja valtiotieteiden lisensiaatti Osmo Soininvaara. Puhetta johti jäämäkästi Eläketurvakeskuksen suunnittelujohtaja Markku Hänninen.

Osmo Soininvaara piti suomalaisen eläkejärjestelmän suurimpana ongelmana varhaiseläkkeiden lukumäärää. Hänen mielestään varhaiseläkkeet ovat kaikille osapuolille liian edullisia. Soininvaara esitti erilaisia keinoja, joiden avulla työnteon jatkaminen tulisi edullisemmaksi kuin eläkkeelle siirtyminen.

Marjatta Stenius-Kaukonen esitti omana näkemyksensä, että eläketurvan on koostuttava kunnollisesta perusturvasta ja kohtuullisesta ansioturvasta. Jonkinlaisen eläkekaton jälkeen olisi jokaisella oikeus tämän lisäksi hankkia itselleen lisäturvaa. Stenius-Kaukonen ei kuitenkaan sallisi lisäturvalle verovähennys-oikeutta.

Heikki S. von Hertzen puolestaan korosti, että ansiosidonn-

naisen sosiaaliturva osana sosiaalivakuutusta on tärkeä jatkossakin sekä yksilön että yhteisön kannalta. Kokemukset muista maista osoittavat, että muunlaiset ratkaisut heikentäisivät sosiaaliturvan hallittavuutta ja lisäisivät eriarvoisuutta. Von Hertzenin mielestä Suomen kaltaisen pienen maan kansantalouden kannalta pakollinen, kollektiivinen säästäminen on tehokkaampaa kuin yksilöllisiin ratkaisuihin perustuva malli.

Altti Aurelan mukaan työeläkejärjestelmän tulevaisuus on hyvä niin kauan kuin sekä etuuksien maksajat että niiden saajat pitävät järjestelmää hyvänä. Aurela viittasi kansainvälisiin vertailuihin, joiden mukaan Suomen tasosta sosiaaliturvaa ei missään saada yhtä halvalla. Tästä seuraa, että työeläketurva on selvä kilpailuetu Suomelle. Tuleva palkansaajan TEL-maksu vahvistaa entisestään työeläketurvan peruspilaria.

Katseita ensi vuosituhanen puolelle ehdittiin luoda vain ajoittain, sillä keskustelua leimasi vahvasti maamme nykyinen taloudellinen tilanne. Erityisesti keskustelua käytiin siitä, pitäisikö laman vuoksi päästää ikääntyneitä työntekijöitä nykyistä helpommin eläkkeelle.

Kansanedustaja Stenius-Kaukonen olisi valmis säätämään kolmen vuoden pituisen tila-

päisen lain, joka päästäisi 55 vuotta täyttäneet tarvittaessa eläkkeelle. Hänen mukaansa tämä tulisi yhteiskunnalle halvemmaksi kuin muut keinot. Altti Aurela totesi, että tällä tavalla toistettaisiin vain samat virheet kuin aikaisemmin työttömyyseläkkeen kanssa. Näin luotaisiin työpaikeille inhottava asenneilma-
piiri, jossa ikääntyneiden työpanosta ei arvostettaisi.

Heikki S. von Hertzen yhtyi Aurelan ajatuksiin epäilemällä, että kuvitelma järjestelyjen väliaikaisuudesta on kupla. Hän ihmetteli, miten kolmen vuoden jälkeen voidaan yli 55-vuotiaalle taas uskotella, että he kelpaavat työelämään. Osmo Soininvaara puolestaan olisi valmis etsimään nykyajan aikana apua varhennetusta vanhuuseläkkeestä, jota voisi korkean työttömyyden vuoksi hieman liberalisoida. Se olisi Soininvaaran mukaan eläkejärjestelmälle edullinen vaihtoehto.

Keskusteluista jäi kuitenkin yleisvaikutelma, että vaikka keinoista oltiinkin joskus eri mieltä, työeläkkeen tulevaisuuteen kuitenkin uskottiin. Kaikki panelistit olivat sitä mieltä, että työeläkkeen 60 prosentin tavoitetasoon ei ole syytä puuttua. Puheenjohtaja Markku Hänninen tiivistikin keskustelun lopuksi, että lamat tulevat ja menevät, mutta työeläke on ja pysyy. □

Kimmo Norrmèn

Vuoden 1991 aluetilastossa:

JOKA VIIDES TYÖELÄKKEELLÄ

Koko Uudenmaan läänissä työeläkkeensaajien osuus väestöstä on maan pienin, vain 16 prosenttia. Koko maassa joka viides saa työeläkettä. Mikkelin läänissä eläkkeensaajien osuus on maan suurin, lähes 23 prosenttia väestöstä. Asia käy ilmi Eläketurvakeskuksen toimittamasta Työeläkemenotilastosta alueittain vuonna 1991.

Yksilöllinen varhaiseläke on ensimmäistä kertaa omana ryhmänään tilastossa. Viime vuonna työeläkelaitokset maksoivat 2,4 miljardin markan arvosta yksilöllisiä varhaiseläkkeitä. Meno on vain kuusi prosenttia koko eläkemenoista ja neljännes työkyvyttömyyteen käytetystä eläkemenosta.

Vanhuuseläkkeet veivät eniten eläkevaroja, 56 prosenttia ja työkyvyttömyys maksoi eläkelaitoksille neljänneksen koko eläkemenosta. Perhe-eläkkeiden osuus on 12 prosenttia sekä työttömyys- ja osa-aika-eläkkeiden 5 prosenttia. Sukupolvenvaihdos- ja luopumiseläkkeiden osuudeksi jäi kaksi prosenttia työeläkemenosta.

Työeläkkeisiin käytettiin 40 miljardia markkaa viime vuonna. 1 034 000 henkilöä sai työeläkettä. Eläkkeensaajien määrän kasvu on vuosi vuodelta hidastunut. Viime vuoden kasvu oli runsaan prosentin. Se oli aikaisempina vuosina runsaat kaksi ja 80-luvun puolivälissä viisi prosenttia. □

KAIKKI ELÄKKEENSAAJAT TILASTOITU KOLMELLA KIELELLÄ

Eläketurvakeskuksen ja Kansaneläkelaitoksen yhteistilasto kaikista eläkkeensaajista on nyt julkaistu kolmella kielellä. Osastopäällikkö Antero Ahonen Eläketurvakeskuksesta sanoo tilaston olevan kansainvälisesti katsoen poikkeuksellisen kattava.

Kirja kertoo, että meillä oli vuoden 1991 lopussa 1,2 miljoonaa eläkkeensaajaa. Heistä lähes kaikki saivat kansaneläkettä ja 87 prosenttia työeläkettä. Useimmat nauttivat saman aikaisesti sekä kansaneläkettä työeläkettä. Kansaneläkettä sai 1 070 300 henkilöä, heistä 636 100 oli naisia. Työeläkettä maksettiin 1 015 100 henkilölle, joista 583 200 oli naisia.

Viime vuoden lopussa omaeläkkeensaajien keskimääräinen kokonaiseläke oli 4 400 markkaa kuukaudessa. Naisten ja miesten eläkkeiden erot ovat pysyneet entisinä. Naisten keskimääräinen eläke oli 3800 ja miehen 5 300 markkaa.

Neljä prosenttia omaeläkkeensaajista sai eläkettä kymmenen tuhatta tai enemmän kuukaudessa. Lukumääräisesti heistä oli miehiä 29 600 ja naisia 10 800. Yli 15 000 markan suuruista kokonaiseläkettä sai vajaa prosentti eläkkeensaajista. □

SOSIAALIMENOTOIMIKUNTA ALOITTI TYÖNSÄ

Lama ja huoli kansantalouden kantokyvystä pakottavat arvioimaan uudestaan sosiaalimenojen kehitystä ja rahoitusta sekä keinoja menokehityksen hillitsemiseksi. Sosiaali- ja terveysministeriö on asettanut kuluvan vuoden lokakuussa toimikunnan, jonka laaja toimeksianto jakaantuu kolmeen tulevaisuuden kannalta merkittävään osaluueeseen.

Toimikunnan tehtävänä on selvittää sosiaalimenojen ja niiden rahoituksen kehitystä keskipitkällä ja pitkällä aikavälillä. Tältä osin toimikunnan tulee erityisesti keskittyä eläkemenoihin. Toisaalta toimikunnan tehtävänä on arvioida sosiaalimenojen rahoituksen julkistaloudellisia ja kansantaloudellisia edellytyksiä. Toimikunnan tulee myös tarkastella erilaisia vaihtoehtoja, miten sosiaalimenokehitys voidaan pitää taloudellisten mahdollisuuksien rajoissa.

Edellisten lisäksi toimikunta on sittemmin saanut tehtäväkseen selvittää myös eläkkeiden tavoitetaso alentamiseen liittyvää kysymystä. Kysymystä koskevan uudistushankkeen hallitus on kirjannut periaatepäätökseensä, joka koskee toimenpiteitä julkisen talouden tasapainon parantamiseksi.

Toimikunnan, joka valitsi nimekseen Sosiaalimenotoimikunta (SOME), puheenjohtajana on osastopäällikkö Markku Lehto sosiaali- ja terveysministeriöstä. Jäseninä ovat vt.osastopäällikkö Jorma Perälä sosiaali- ja terveysministeriöstä, budjettineuvos Pertti

Tuhkanen ja vs.finanssineuvos Jorma Tuukkanen valtiovarainministeriöstä, tutkimusjohtaja Iikko B. Voipio Valtion taloudellisesta tutkimuskeskuksesta, osastopäällikkö Jussi Haapa-aho Kansaneläkelaitoksesta, suunnittelujohtaja Markku Hänninen Eläketurvakeskuksesta, aktuaarijohtaja Jaakko Tuomikoski Työeläkelaitosten Liitosta, tutkimuspäällikkö Aino-Elina Mäkimattila Suomen Kunnallisliitosta, johtaja Arto Ojala STK:sta, sosiaalisihteri Markku Toropainen SAK:sta sekä toiminnanjohtaja Markku Nevala MTK:sta.

Toimikunnan tulee antaa väli-mietintönsä ensi maaliskuun loppuun mennessä ja saada työnsä kokonaisuudessaan päätökseen 31.3.1994 mennessä. □

Arto Laesvuori

HOITOLISÄLLE LÖYTYI USEITA TOTEUTTAMIS- TAPOJA

Alle kolmevuotiaan lapsen hoito voisi tulevaisuudessa kartuttaa työeläkettä samaan tapaan kuin nykyinen työttömyyssiisä eli hoitolisä korvaisi vajaaksi jäänyttä työeläkettä. Toinen vaihtoehto olisi lasta hoitavan työurasta irrallinen hoitolisä, joka perustuisi kaikille samansuuruiseen hoitotyön arvoon. Kolmas malli olisi muuten edellisen kaltainen mutta hoitolisää maksettaisiin vain pientä eläkettä saavalle kansaneläkkeen lisäosan tapaan.

Vt. ylijohtaja Jorma Perälän johdolla toiminut lapsenhoitoajan sosiaaliturvan työryhmä näkee nämä vaihtoehdot mahdollisina haettaessa ratkaisua eläkkeen karttumiseen hoitoajalta. Valintaa voi ennakoida vaikeaksi, koska kukin vaihtoehto eläkepoliittiselta kannalta sisältää jotain sellaista, mitä muut eivät tarjoa. Selvitys tarjoaa myös oppitunnin siitä, kuinka ensikuumalalta yksinkertainen asia onkin monimutkainen, kun sitä todenteolla ruvetaan soveltamaan osaksi olemassa olevaa eläkejärjestelmää.

Lokakuun lopussa valmistuneen raportin lisäksi päätöksentekijöiden tukena on työryhmän jo keväällä lyhyellä aikataululla työstämä malli työeläkkeen karttumisen yhtenäistämiseksi lapsen ensimmäisen ikävuoden ajalta. Tämän mallin tarkoituksena oli järjestää eläkkeen karttuminen mm. yrittäjille ja LEL-vaikutetuille. Vaikka vuotta vanhemman lapsen hoitoajan eläketurva järjestettäisiinkin työurasta irrallisella mallilla, työeläkkeen karttuminen lapsen ensimmäiseltä ikävuodelta olisi työryhmän mukaan perusteltua säilyttää ja sitä myös yhtenäistää. □

Antero Ahonen

KUNNALLISTEN LUOTTAMUS- HENKILÖIDEN ELÄKELAKI KUMOTTU

Kunnallisten luottamushenkilöiden eläkejärjestelmä lakkaa ensi vuoden alusta. Ne luottamushenkilöeläkelain mukaiset eläkkeet, jotka ovat jo alkaneet ennen lain voimaantuloa, maksetaan edelleen.

Kuntien eläkevakuutuksen valtuuskunta voi kuitenkin päättää, että eläkkeet tai osa niistä suoritetaan luottamushenkilöille kertakorvauksena valtuuskunnan päättämien perusteiden mukaisesti. Lisäksi valtuuskunta voi päättää, että eläkkeensaajan kannalta merkityksettämiä eläkkeitä ei makseta lainkaan.

31.12.1992 mennessä karttunut luottamushenkilöeläke maksetaan luottamushenkilölle hänen täyttäessään eläkeikänsä tai hänen tullessaan työkyvyttömäksi sitä ennen. □

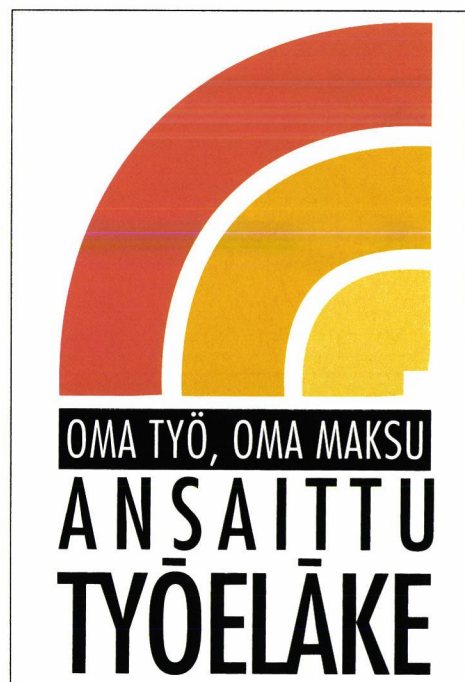
VIESTINTÄPONNISTUS PALKANSAAJAN TYÖELÄKEMAKSUSTA

Työeläkejärjestelmä on tervehtinyt tyydytyksellä työmarkkinajärjestöjen ratkaisua palkansaajan työeläkemaksun pysyvyydestä. Päätöstä on luonnehdittu yhdeksi tärkeimmäksi muutokseksi työeläkejärjestelmän historiassa. Maksun katsotaan ratkaisevalla tavalla laajentavan eläkkeiden rahoitus pohjaa ja kohentavan eläkejärjestelmän uskottavuutta. Sana eläkelupaus on jälleen arvoaan.

Palkansaajan työeläkemaksu

on periaattellisesti suuri uudistus. Eläketurvakeskuksessa sitä pidetään niin merkittävänä asiana, että maksusta on käynnistetty erityinen viestintäponnistus. Sen avulla vaikutetuille selvitetään maksun taustalla olevia tekijöitä eri näkökulmista.

Sanoma työstäsi kasvaa eläke on iskostunut suomalaisten mieliin ja työstähän työeläke on jatkossakin kiinni. Palkansaajamaksun viestintäkampanjassa sanomme: Oma työ, oma maksu, ansaittu eläke.

MUISTA MAISTA

Kristina Issakainen

RUOTSI

Eläketyöryhmältä alustava muistio

Ruotsin parlamentaarinen eläketyöryhmä on julkaissut muistion tähänastisen työnsä tuloksista. Työryhmä asetettiin joulukuussa 1991 tekemään esitys Ruotsin yleisen eläkejärjestelmän muuttamiseksi aikaisemman eläkekomitean työn pohjalta. Lopullisen esityksensä työryhmä jättäneen vuoden 1993 aikana.

Eri puolueiden edustajista koostuva työryhmä on päässyt yksimielisyyteen siitä, että uudessa järjestelmässä eläkkeet määräytyvät koko työhistorian aikaisten ansioiden perusteella. Nykyisin täyden eläkkeen saa 30 vakuutusvuoden jälkeen ja eläke lasketaan 15 parhaan vuoden mukaan.

Eläkkeiden taso määräytyisi tulevaisuudessa sen mukaan, kuinka suuriksi vakuutusmaksut on sovittu ja kuinka paljon näitä maksuja on maksettu. Järjestelmässä ei luvataisi määrätyn suuruista eläkettä prosenttiosuutena eläkkeen perusteena olevasta palkasta kuten nykyisin.

Eläkettä kartuttaisivat vain tietyt vuosittaisen enimmäismäärän alle jäävät ansiotulot kuten nykyisinkin. Puolueitten edustajat ovat kuitenkin

eri mieltä siitä, tuleeko vakuutusmaksut periä myös tämän enimmäismäärän ylittävästä tulon osasta kuten nykyisin vai vain eläkettä kartuttavasta tulosta. Avoinna on myös se, millä indeksillä tätä enimmäismäärää tarkistettaisiin.

Karttumisaikana eläkkeen määrää tarkistettaisiin reaali-palkkakehityksen mukaisesti eikä kuluttajahintojen kehityksen mukaisesti niin kuin nykyisin. Maksussa olevia eläkkeitä sen sijaan tarkistettaisiin nykyiseen tapaan kuluttajahintaindeksillä tai tietyllä ns. sopeutusindeksillä, joka ottaa huomioon kansantalouden reaali kasvun.

Osa vakuutusmaksuista voitaisiin mahdollisesti siirtää yksilöllisille eläketileille. Tältä osin eläke karttuisi vakuutusmaksujen määrän ja niiden sijoittamisesta saadun tuoton perusteella.

Vanhuuseläkkeelle voisi työryhmän alustavan esityksen mukaan siirtyä joustavasti 60. ja 70. ikävuoden välillä.

Kriisipaketit leikkaavat sosiaaliturvaa

Ruotsin hallitus ja sosiaalidemokraattinen puolue sopivat syyskuun lopulla kahdesta kriisipaketista, jotka toteutessaan leikkaavat sosiaaliturvaa.

Eläketurvan osalta sovittiin, että kansaneläkkeitä ja ATP-eläkkeitä leikataan ensi vuonna 2 prosenttia. Kaikkein pienituloisimpien eläkkeensaajien asema sovittiin turvattavaksi eläkelisää tai eläkkeensaajien asumistukea muuttamalla. Eläkkeiden taso ei kuitenkaan pienene tämänvuotisesta, koska ns. perusmäärä, jonka avulla toteutetaan mm. eläkkeiden indeksitarkistukset, nousee ensi vuonna 2,1 prosenttia eli 34 400 kruunuun.

Eläkeikää sovittiin nostettavaksi vuodesta 1994 alkaen asteittain (3 kk/vuosi) nykyisestä 65 vuodesta 66 vuoteen. Eläkeikä olisi siis 66 vuotta vuonna 1997.

Sopimuksen mukaan eläkkeitä alettaisiin maksaa vasta eläkeiän täyttämistä seuraavan neljännesvuoden alusta. Esimerkiksi tammikuussa 66 vuotta täyttävä saisi eläkkeensä huhtikuun alusta alkaen.

Myös sairausajan päivärahan ja kuntoutusrahan tasoa on tarkoitus pudottaa. Työntekijöiltä aletaan lisäksi periä sairausvakuutusmaksua.

Hallitus asettaa parlamentaarisen työryhmän selvittämään mahdollisuutta irrottaa sairausvakuutus ja työtapa-turvavakuutus valtion budjetista työmarkkinaosapuolten

hoidettavaksi.

Toisessa kriisipaketissa sovittiin työnantajamaksujen alentamisesta 4,3 prosentilla ja lakisääteisen vuosiloman lyhentämisestä kahdella päivällä. Työntajien kustannusten pienentämistä muulla tavoin kuin vuosilomaa lyhentämällä on kuitenkin harkittu.

Yksimielisyyteen ei ole vielä päästy siitä, miten työnantajamaksujen alentaminen korvataan valtion budjetissa. Verotuksen kiristämisestä hallitus ja oppositio ovat päässeet sopuun, sen sijaan hallituksen esittämiä sosiaaliturvan lisäheikennyksiä sosiaalidemokraatit eivät ole hyväksyneet.

NORJA

Kuntoutuusuudistus vireillä

Norjan hallitus on jättänyt eduskunnalle esityksen kuntoutuustoimintaa koskevaksi uudistukseksi. Uudistuksella pyritään ennen kaikkea lisäämään panostusta kuntoutukseen.

Sairausvakuutus-, kuntoutus- ja työkyvyttömyyseläkelainsäädäntöä koskevat muutosesitykset ovat sinänsä pieniä. Paljon keskustelua on kuitenkin herättänyt esitykseen liittyvä kuntoutuustoiminnan hallinnon uudistaminen niin, että vastuu ammatillisesta kuntoutuksesta siirtyisi työvoimahallinnolle, ja Sosiaaliturvalaitokselle (Rikstrygdeverket) jäisi lähinnä vastuu lääkinnällisestä kuntoutuksesta.

Eläkettä palkattomasta hoitotyöstä

Tämän vuoden alusta lisäeläkettä kartuttaa myös alle seitsemänvuotiaan lapsen, vanhuksen, sairaan tai vammaisen palkaton kotihoito. Eläkettä karttuu vuodessa kolmen eläkepisteen verran. Se vastaa 146 000 kruunun vuosituloa.

Muutoksia nuoren työkyvyttömän vähimmäis-lisäeläkkeeseen

Alle 22-vuotiaana työkyvyttömäksi tullee on taattu tietty vähimmäis-lisäeläke. Ikäraja on nyt muutettu niin, että vähimmäiseläkkeeseen ovat oikeutettuja alle 24-vuotiaana työkyvyttömäksi tulevat. Vähimmäiseläke lasketaan siten, että eläkepisteiden ns. loppupisteluku on 3,30 ja työvuosik-

si luetaan täydet 40 vuotta. Tällä hetkellä vähimmäiseläke on 90 700 kruunua vuodessa.

Varhaiseläkettä aikaisemmin

Norjan suurin työntekijäjärjestö LO ja kaupan ja teollisuuden työnantajajärjestö NHO ovat sopineet sopimus pohjaisen varhaiseläkkeen (AFP, avtalefestede førtidspensjonen) ehtojen parantamisesta.

Eläkettä voi uuden sopimuksen mukaan saada 1.10.93 alkaen jo 64-vuotiaana, kun ikäraja nykyisin on 65 vuotta. Lisäksi eläkkeen määrää nostettiin lokakuun alusta noin 60 prosenttiin keskimääräisistä ansioista, kun se tähän asti on ollut noin 52 prosenttia.

TANSKA

Työmarkkina-sopimuksiin perustuvat eläkejärjestelmät käyttöön

Vuoden 1991 tulosopimusneuvotteluissa sovittiin useimpien liittojen kesken työmarkkinasopimus pohjaisten eläkejärjestelmien luomisesta. Erityisesti julkisella sektorilla, mutta myös joillakin yksityissektorin aloilla on tällaisia eläkejärjestelmiä ollut jo aikaisemmin. Ne ovat kuitenkin kattaneet vain pienen osan työntekijöistä. Kun uudet järjestelmät tulevat voimaan, kattavat työmarkkinasopimus pohjaiset järjestelmät lähes puolet väestöstä.

Sopimusten solmimisen taustalla oli hallituksen ja suurimpien työmarkkinajärjestöjen välinen yksimielisyys siitä, että maan kilpailuedellytyksiä oli parannettava ja sääntämistä nostettava mm. luomalla sopimus pohjaisia eläkejärjestelmiä, jotka lisäävät yksityistä sääntämistä.

Uusien työmarkkinasopimus pohjaisten eläkejärjestelmien tarve on ollut ilmeinen jo pit-

kään, koska maan kansaneläke- ja lisäeläkejärjestelmästä maksettavat tasasuuruiset etuudet ovat suhteellisen matalia. Lakisääteisen ansiodonnaisen järjestelmän luominen ei Tanskassa ole saanut poliittista hyväksyntää.

Nyt perustetut työmarkkinaeläkejärjestelmät, samoin kuin useimmat aikaisemmat, ovat ns. defined contribution-järjestelmiä ja perustuvat rahastointiin. Defined contribution-järjestelmissä etuudet määräytyvät vakuutusmaksujen tason ja niille saadun tuoton perusteella.

Vakuutusmaksun suuruudeksi uusissa eläkejärjestelmissä on sovittu 0,9 prosenttia palkoista. Tästä kaksi kolmasosaa maksaa työnantaja ja yhden kolmanneksen työntekijä. Työntekijäjärjestöjen tavoitteena on korottaa maksu 9 prosenttiin kymmenen vuoden aikana. Maksua aletaan maksaa 1.1.1993 alkaen.

Eläkejärjestelmien hallinto tullaan toteuttamaan usealla eri tavalla. Jotkut alat ovat perustaneet oman eläkevakuutusyhtiön, toiset eläkekassan, ja osa on turvautunut jo olemassa oleviin eläkelaitosiin.

SINIKKA LAITINEN

*Eläketurvakeskuksen
suunnittelu- ja
laskentaosaston tutkija*

ENGLISH SUMMARY

English translation:
Eija Puttonen

In the editorial, the editor-in-chief of our magazine, Pirkko Jääskeläinen, points out that the date 25 November, 1992 will leave a permanent mark in the history of the employment pensions scheme. The decisions on pension provision taken in the incomes policy negotiations that day are that important. Among other things, it was decided that the employees' employment pension contribution will become permanent.

The decision on the permanence of the employees' employment pension contribution is more important than any other decision taken. In addition to strengthening the financial base of the scheme - two contributors can shoulder a heavier burden than one - the introduction of the employees' employment pension contribution adds to the credibility of the employment pension. Those insured will now find it easier to believe that the pension commitments will be met.

Making contributions directly payable by employees makes the value of the pension benefit appear more concrete and increases interest in it. It is obvious that the employees' interest in the investment of employment pension funds also brought about a need to revise investment principles to better correspond to changed circumstances.

If required, a pension insurance company may appoint a group of Board members representing the employees to prepare investment proposals for the funds accumulating from the

contributions paid by employees. Presumably, such funds will often be invested in the production of housing.

Hereinafter, half of the future rise of the employment pension contribution will be imposed on employees. It has been estimated that the employees will contribute 8-10% in 20-30 years' time. This reduces the employer's share of the contribution.

Another article of this issue discusses other reforms of private-sector pensions agreed on in the incomes policy negotiations. It was agreed that the lower age giving entitlement to early disability pension will be raised to 58 years. However, those born 1938 or before will still be entitled to the pension at the age of 55. It has not yet been decided when the change will be implemented but the likely dates are 1 January, 1994 or 1 January, 1995.

The 1990 Pension Committee suggested that the beneficiaries of early disability pension be allowed to work, on condition that the pension is not paid out while the pensioner is working. The idea behind this suggestion is to grant the pensioner an opportunity to make use of his remaining work capacity without having to fear that he will lose his right to pension.

In the incomes policy negotiations, it was agreed that the amount of earnings allowed for someone on the early disability pension will remain the same, i.e., equal the limit for coverage by the Employees' Pensions Act,

TEL. If the earnings are higher, the pension is halved. If the earnings exceed 60% of the pensionable wage, the payment of pension will be suspended but the pensioner will retain his right to the pension. Thus, when the gainful employment stops, the payment of the pension will start anew.

The lower age for entitlement to the part-time pension will be reduced from 60 to 58. The amount of the part-time pension will be increased to correspond to 50% of the difference between full-time and part-time earnings. This means that equal provisions on the age and amount of the part-time pension will be applied in the private and public sectors. At the same time, better provision for old age is made for those retiring on part-time pension: pension will accrue from part-time employment just like before but the pension will also be increased by an amount accrued while on the part-time pension. This amount is calculated on the difference between full-time and part-time earnings. In this way, it is guaranteed that part-time pensioners will receive an old-age pension of the same size as full-time pensioners.

The changes in the provision of part-time pension will be effected as of 1 January, 1994.

In order to avoid that people quit work for the fear of accruing a lower pensionable wage and therewith a smaller future pension, it was agreed that periods of employment longer than 10 years will be technically terminated, if the employee is between 55 and 62. When

an employment pension is technically terminated, the pension is separately calculated on the earnings of the last four years preceding the technical termination and separately for the years of employment following such termination, if the earnings of the employee drop in his last active years. This means that the employee will not lose the pension accrued on the basis of higher earnings.

However, if the earnings of the employee increase towards the end, the whole pension will be calculated on the basis of the earnings of the four last years, applying normal calculation practices. It can, thus, be said that technical termination was introduced to secure everyone a kind of guaranteed pension.

In the incomes policy negotiations it was also agreed that those who stay on in work even after they have turned 60 will accrue pension at a higher percentage. For any years of employment beyond the age of 60, the pension is calculated at the accrual percentage of 2.5. This is intended as an incentive for elderly employees to go on working.

At present, the pension is increased with an unemployment supplement for any periods of unemployment. The same principle will now be applied to periods of training and rehabilitation, provided that the time remaining to the pensionable age is considered in the pension.

Since 1977, the employment pensions or TEL index has

been adjusted according to the annual average changes of the wage and consumer price indices. Applying this principle, the TEL index would have been adjusted by 1.9% in 1993, and the corresponding index number was already laid down by the Ministry of Social Affairs and Health at the end of October. However, under the Act on the exceptional application of the TEL index in 1993, the index number laid down by the Ministry was reduced by 1.5%, and the final index number arrived at for 1993 is now 1688.

The reduction is attributable to the introduction of the employees' employment pension contribution, which will amount to 3% of the wage in 1993.

It was written down in the incomes policy agreement that the employees' employment pension contribution was not introduced to change the ratio between income from pension and income from gainful employment. However, as the introduction of the employees' employment pension contribution will result in a drop of the disposable income of employees, the income of retirees also had to be reduced accordingly.

The employees' employment pension contribution is tax deductible and, thus, does not fully reduce the disposable income of the employees. For example, employees with medium incomes will experience a real reduction of disposable income by 1.5%, which is the same as the amount by which the employment pensions index is reduced.

The research project titled "Elderly Women in the Nordic Countries" provides a survey of life of elderly women in the five Nordic countries. The study was initiated by the Norwegians in 1988 and financed and led by the Nordic Council of Ministers and by the National Agency for Welfare and Health of Finland.

Elderly Finnish women differ from those in Sweden, Norway, Denmark, and Iceland because of their exceptional experiences in life. War and depression have, in many respects, left their traces in the lives of the contemporary elderly generation.

The study depicts the living conditions and life situation of women over 65 in the following spheres of life: education and salaried employment before retirement age, family and social network, hobbies and social engagement, health and functional capacity, housing, income and assets, need for services and use of services, as well as subjective well-being.

It is characteristic of elderly Finnish women that they have been more engaged in gainful employment than their sisters in the other Nordic countries. It can be said that, irrespective of sex, the older age groups are not generally very well educated. In the group of "younger" elderly (between ages 65 and 74) the rising level of education is, however, already visible.

It is typical of elderly women that they are living alone. Only one in five Finnish

women over 65 lives in matrimony, as compared to two thirds of Finnish men. One in two women are widowed, as opposed to one in three men.

Marriage at old age often means different things for women and men. Women have their elderly spouses of poor health to look after, whereas the men are generally the ones being taken care of. According to the Norwegian study, women mainly turn to professionals outside the family for help, whereas men expect help from their spouses and children.

Family and children, in particular, are important for the elderly women. In all Nordic countries, women have frequent contacts with their children, grandchildren and friends. The special hobbies of elderly women in Finland include reading, sports, cultural and religious activities.

In all five countries, morbidity is much higher among women than among men, and of all Nordic women Finnish women display the poorest health. The high incidence of illness among women is often related to diseases which have no major association with mortality. The Finnish women manage alone longer than their Nordic sisters, despite the fact that they suffer from poor health.

The housing conditions of elderly people in Finland are worse than those of people in the other Nordic countries. This is especially true of women. However, Finnish women compare well in

terms of income. The fact that it is so common for women to engage in salaried employment has contributed to the equality of the sexes in the elderly years. Old age and poverty are not interrelated in Finland any more.

Although Finnish women are not poor, they belong in the low income category when compared to the rest of the population.

According to the survey on living conditions, Finnish elderly women are satisfied with their lives.

The study shows that the grandmothers occupy a strong position in the Nordic countries in many respects. In terms of financial status, they are weaker than men, the differences being smallest in Finland. The asset of the grandmothers is their strong social support network and their general contentment with life.

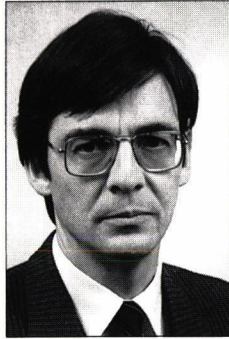
NIMITYKSET

ELÄKELAUTAKUNTA

Eläkelautakunnan päätoimiseksi puheenjohtajaksi on nimitetty varatuomari Timo Havu 1.11.1992 lukien. Tähän asti Eläkelautakunnan puheenjohtajan tehtävät on hoitettu sivutoimisesti.

Timo Havu siirtyy Eläkelautakuntaan Tapaturmalautakunnasta. Sitä ennen hän työskenteli Teollisuusvakuutuksessa ja Maatilahallituksessa.

Eläkelautakunta toimii yksityisen sektorin eläkeasioissa ensimmäisenä muutoksenhakuasteena.

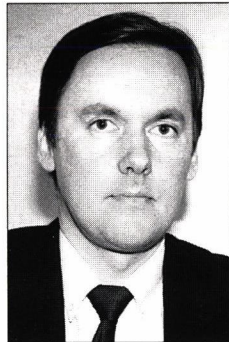

Timo Havu

TARKASTUSLAUTAKUNTA

Tarkastuslautakunnan va. puheenjohtajaksi on nimitetty varatuomari Olli Puustinen ajalle 1.9.1992 - 31.8.1994. Aikaisemmin hän on toiminut Vakuutusosastoissa vakuutusasiain sihteerinä ja Eläkelautakunnassa esittelijänä.

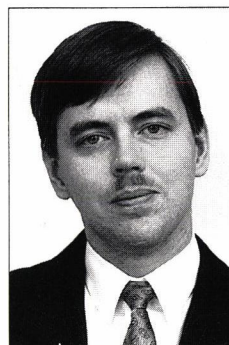
Tarkastuslautakunta toimii muutoksenhakuelimenä muun muassa sairausvakuutusasioissa ja kansaneläkettä koskevissa ratkaisuissa.

Olli Puustinen

LEL TYÖELÄKEKASSA

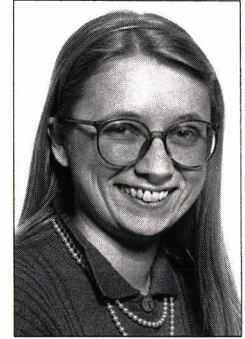
LEL Työeläkekassan hallinto-osaston osastopäälliköksi on 1.12.1992 alkaen nimitetty kauppatieteen maisteri Tom Kåla. Hän on aikaisemmin toiminut samalla osastolla lastentapaaikoina ja LEL Työeläkekassan sisäisenä tarkastaja.

Tom Kåla

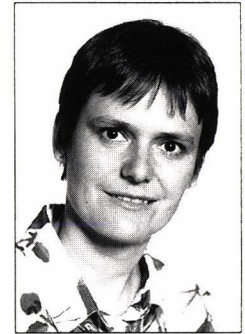
ELÄKETURVAKESKUS

Hovioikeuden auskultantti Outi Lehmus siirtyy ulkomaisia eläkeasioita hoitavan lakimiehen/yhteyspäällikön tehtäviin, kun hän palaa virkavapaalta 5.4.1993 lukien. Outi Lehmus on tullut Eläketurvakeskuksen palvelukseen lakimieheksi 18.9.1987.

Outi Lehmus

Ulkomaisten asiain sihteri Anna-Riitta Laakso jatkaa vs. yhteyspäällikönä Outi Lehmuksen töihin paluuseen saakka. Hänen vakinainen toimensa ulkomaisten asiain sihteerinä siirretään 1.1.1993 lähtien ulkomaisten asiain jaostosta suoraan lakiosaston osastopäällikön alaisuuteen.

Anna-Riitta Laakso

Eläke-Eetu esiintyy lupauksensa mukaisesti lehtemme palstoilla aika ajoin. Hän on mukava, joskus hiukan äreä vanha herra, vai rouvako lienee, joka nimimerkkinsä antamasta suojasta esittää mieliteitään.

LAMA SAI JYRSIJÄT LIIKKEELLE

Työeläkejärjestelmän 30-vuotiseen historiaan mahtuu talouden nousua ja laskua. Niillä näyttää olevan säännönmukaisia heijastusvaikutuksia eläkepuolelle. Korkeasuhdanteessa vaaditaan ja saadaan eläkeparannuksia ja matalasuhdanteessa voimistuvat leikkausvaatimukset.

Nyt syvän laman aikana ovat liikkeelle lähteneet eläkkeen jyräjät. Eikä ole ensimmäinen kerta, että jäljet johtavat valtionvarainministeriöön.

Sosiaaliturva ei ole laman syy, on kansliapäällikkö Heikki S. von Hertzen aivan oikein todennut. Enemmän syyllisiä ovat talouden rakenteelliset vinoutumat, markkinavoimat ja kasinopelurit. Syyllisten osoittaminen ei kuitenkaan riitä. Eläketurvamme tarvitsee vankkaa puolustusta.

Uusi eläkepolitiikan vallanjako-oppi, jota hallituksen taholta esitellään, ei hyvältä näytä. Siinä kun työeläkkeidenkin katsotaan kuuluvan poliittisten päättäjien reviirille. Toivottavasti työmarkkinaparttien ote nyt pitää eikä lipsu. Muuten eläkkeen jyräjät pääsevät tekemään tuhojaan.

Ajatellaan nyt vaikka budjettipäällikön esitystä 50 %:n työeläketavoitteesta. Selvää on, että tuollaiset huitaisut vaikeuttivat työeläkepuolen keskeisimmän hankkeen, palkansaajan työeläkemaksun, pysyvää toteuttamista. Ymmärrän täysin, että palkansaajat empivät tulla mukaan omamaksuiseen rahoittamiseen, jos työeläkkeistä leikattaisiin kuudennes.

Jos niin olisi käynyt, että palkansaajamaksua ei olisi tullutkaan vuodeksi 1994, olisi pitänyt löytää uusi rahoittaja 3 %:lle palkoista laskettuna. Onko vapaaehtoisia? Sailaksen esitys on siis harvinaisen epäonnistunut myös lama-ajan ratkaisuna. Sitä nyt odotan, että nyt löytyisi se taho, joka jyrähtäisi niin että näkyy ja kuuluu: "Eläke ei ole suhdanneinstrumentti."

Onneksi valtioneuvoston lokakuinen periaateratkaisu ei ota lopullista kantaa budjettipuolen esitykseen. Vaikuttaa siltä, että sosiaaliturvan asiantuntijaministeriö olisi saanut muotoiluun järkeä. Hallituksen kantaa pysyvään palkansaajien työeläkemaksuun periaatepäätös ei sisältänyt.

Pallo on siis työmarkkinajärjestöillä. Kun ne pääsivät sopimukseen tänä syksynä, pitäisi valtionvarainministeriön lopettaa puheet siitä, että 60 %:n tavoitetaso on liian korkea. Toivossa eläen.

Hyvää Joulua

Pete Leimola

Sija Kausti

Maja-Liina Purmonen

Anto Aho

Matti Aho

Sari Laakso

Erja Pöyhönen

Antti Lahti

Antti Lehtinen

Jouko Sinkesalo

Armi Penttinen

Hannu Ranta

Matti Hämäläinen

Matti Aho

Tuula Aho

Jouko Jolanda

Jouko Laakso

Antti Lehtinen

Sari Aho

Matti Laakso

Antti Laakso

Matti Laakso

Antti Lehtinen

Matti Laakso